

Fremstillinger av ”annenhet”

- En analyse av fremstillinger av fysisk funksjonshemning i ukebladene Se og Hør og Hjemmet

Kristin Middelthon

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2007

FORORD

Tusen takk til Lars Grue ved NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring), som har vært hovedveileder i forbindelse med oppgaven. Tusen takk for klare tilbakemeldinger, gode råd og støtte.

Takk til Eli Knøsen ved Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne for diskusjon og synspunkter underveis i arbeidet med oppgaven.

Takk til Anne Grete for korrekturlesning og språkråd.

Kristin Middelthon

SAMMENDRAG

Denne oppgaven handler om fremstilling av fysisk funksjonshemning i ukebladene Se og Hør og Hjemmet. I oppgaven har jeg gjennomført en form for kritisk diskursanalyse av fremstillinger av fysisk funksjonshemning i Se og Hør og Hjemmet over åtte uker sommeren/høsten 2006. Analysen er basert på 66 fremstillinger fra Se og Hør og 16 fremstillinger fra Hjemmet.

Oppgavens tema er om det skapes avstand og forskjell mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker i samfunnet og hvordan dette i tilfelle kommer til uttrykk i dag i den delen av norsk kultur som ukebladene utgjør. Som betegnelse for denne forskjellen eller avstanden har jeg brukt begrepet "annenhet". Bakgrunnen for å studere dette er at kulturelle forestillinger om funksjonshemning i seg selv kan bidra til å skape, opprettholde og endre oppfatninger uavhengig av politiske målsetninger og materielle endringer i samfunnet. Ut fra en slik sosiokulturell forståelse vil forestillinger kunne påvirke både likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet, for eksempel i forhold til integrering i arbeidslivet.

I oppgaven problematiserer jeg forståelsen og fremstillingen av funksjonshemning i Se og Hør og Hjemmet. Hovedspørsmålene jeg stiller er om funksjonshemning forstås og fremstilles som "annenhet" i Se og Hør og Hjemmet og i tilfelle om "annenheten" fremstilles på bestemte måter.

Oppgavens teoretiske forankring er feministisk teori om "annenhet" basert på Simone de Beauvoirs bok "Det annet kjønn" (de Beauvoir 1992a). Jeg har også sett på om språket spesielt i form av metaforer, bidrar til å skape "annenhet".

Oppgaven konkluderer med at funksjonshemning forstås og fremstilles som "annenhet" i Se og Hør og Hjemmet. Analysen viser at fremstillingene er basert på en medisinsk forståelse der funksjonshemning betraktes som følge av sykdom eller skade og som en personlig tragedie. Denne forståelsen bidrar til å skape "annenhet". Inntrykket er imidlertid at fremstillingene i Hjemmet i langt mindre grad skaper "annenhet" sammenlignet med fremstillingene i Se og Hør.

Fire hovedtrekk kjennetegner fremstillingene av "annenhet" i Se og Hør: *"Annenhet" som avvik, Kampen mot "annenheten", Frykten for "annenheten" og Medlidenhet med "den*

andre". De mest fremtredende hovedtrekkene i Hjemmet er *Kampen mot "annenheten"* og *Medlidenhet med "den andre"*. Noen fremstillinger i Hjemmet preges også av *Frykten for "annenheten"*. Ingen fremstillinger i Hjemmet har *"Annenhet" som avvik* som det mest fremtredende hovedtrekket.

I Se og Hør er det noen flere fremstillinger av menn enn av kvinner. Det er ingen tydelige forskjeller med hensyn på hvordan "annenheten" uttrykkes i fremstillinger av kvinner og menn. Det kan tenkes at funksjonshemning, sykdom, skade og kjendisstatus er aspekter som dominerer slik at kjønn generelt blir underordnet i fremstillingene. Oppslagene i Hjemmet fremstiller i overveiende grad kvinner. Det er derfor ikke grunnlag for å sammenligne fremstillingene av menn og kvinner i Hjemmet.

Jeg argumenterer for at forestillingene eller oppfatningene som fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bygger på og skaper, ikke er i samsvar med dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Representasjonene i Se og Hør og Hjemmet bidrar til å reproducere "annenheten" som ligger innbakt i den medisinske forståelsen av funksjonshemning. Ukebladene reproducerer dermed en sosial struktur der funksjonshemmede diskrimineres og undertrykkes av den dominerende ikke-funksjonshemmede gruppen.

Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bidrar også til å danne et bilde av "normaliteten". I motsetning til negative forestillinger om "annenhet" skapes en sentral forestilling om at *"Normalitet" er lykke*.

INNHold

FORORD	3
SAMMENDRAG	5
1 INNLEDNING	11
1.1 Bakgrunn og tema	11
1.2 Problemstilling	15
1.3 Forståelse av funksjonshemning	16
1.3.1 Individbaserte materialistiske modeller	17
1.3.2 Individbaserte idealistiske modeller	18
1.3.3 Sosiomaterialistiske modeller	18
1.3.4 Sosiokulturelle modeller	19
1.4 Oppbygning av studien.....	20
2 TIDLIGERE FORSKNING	22
3 TEORETISK PERSPEKTIV	26
3.1 Kulturelle representasjoner	26
3.2 ”Annenhet”	27
3.2.1 Feministisk teori om ”annenhhet”	27
3.2.2 Funksjonshemning som ”annenhhet”	31
3.3 Språk og makt.....	33
3.3.1 Metaforer	37
3.4 Oppsummering	39
4 METODE OG GJENNOMFØRING	40
4.1 Data	40
4.1.1 Valg av ukeblader.....	40
4.1.2 Kriterier for utvalg av oppslag	41
4.2 Kritisk diskursanalyse	43
4.3 Fremgangsmåte	45

4.3.1	Operasjonalisering av "annenhet"	45
4.3.2	Helhetsinntrykk av representasjonene.....	48
4.3.3	Kategorisering av representasjonene.....	49
4.3.4	Gangen i analysen	50
5	FREMSTILLING AV "ANNENHET" I SE OG HØR.....	52
5.1	Blir funksjonshemning forstått og fremstilt som "annenhet" i Se og Hør?	53
5.1.1	En forståelse som skaper "annenhet"	53
5.1.2	Skaper fremstillingene generelt "annenhet"?	59
5.2	Fremstilles "annenheten" på bestemte måter i Se og Hør?	59
5.2.1	"Annenhet" som avvik	60
5.2.2	Kampen mot "annenheten"	66
5.2.3	Frykten for "annenheten"	70
5.2.4	Medlidenhet med "den andre"	73
5.3	"Annenhet" og kjønn.....	77
5.4	Oppsummering	78
6	FREMSTILLING AV "ANNENHET" I HJEMMET	80
6.1	Generelt inntrykk.....	81
6.2	Blir funksjonshemning forstått og fremstilt som "annenhet" i Hjemmet?.....	82
6.2.1	Forankring i den medisinske forståelsen	82
6.2.2	I hvilken grad skaper fremstillingene "annenhet"?	83
6.3	Fremstilles "annenheten" på bestemte måter i Hjemmet?	85
6.3.1	Kampen mot "annenheten"	85
6.3.2	Frykten for "annenheten"	86
6.3.3	Medlidenhet med "den andre"	87
6.4	"Annenhet" og kjønn.....	87
6.5	Oppsummering	88
7	DISKUSJON AV FORESTILLINGER OM "ANNENHET" OG "NORMALITET"	89
7.1	Forestillinger om "annenhet"	89
7.2	Gamle eller nye forestillinger?	90
7.3	Omvendte forestillinger – "Normalitet" er lykke.....	93

7.4	Oppsummering	94
8	AVSLUTNING	96
9	REFERANSER	103

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn og tema

"FRYKTER JEG HAVNER I RULLESTOL" (Se og Hør nr. 74, 2006) lyder overskriften på en artikkel i ukebladet Se og Hør. Artikkelen handler om en kjent person som fremstilles som uhelbredelig syk og som på grunn av det, regner med å bli funksjonshemmet. Bildene og omtrent halve artikkelen handler om andre ting, blant annet mannens arbeid. Fokuset i artikkelen er likevel sykdom og funksjonshemning. Den medisinske forklaringen på mannens sykdom er gjengitt, og det fortelles at han planlegger å bytte bolig på grunn av sykdommen. Samtidig poengteres det at han trener, holder seg i form og aldri har hatt en sykedag. Teksten til et av bildene forteller at mannen *"NEKTER Å GI OPP"* og videre at *"Han graver seg ned i arbeid for å fortrenge sykdommen"* (Se og Hør nr. 74, 2006). De fleste som leser artikkelen, vil sannsynligvis være mest interessert i nyheten om mannens skjebne siden han er en kjent person. Fremstillingen vil antagelig oppfattes som en naturlig måte å forholde seg til sykdom og funksjonshemning på. Noen vil kanskje reagere på at mannens sykdom og fremtidige funksjonshemning slås opp som en sensasjon. Likevel er det sannsynligvis få som vil reflektere over hvorfor funksjonshemning fremstilles slik og hvilke forestillinger eller oppfatninger om funksjonshemning artikkelen bygger på eller bidrar til å skape. Det er dette denne oppgaven setter søkelyset på.

Det finnes ulike forestillinger om funksjonshemmede og funksjonshemning. Forestillingene kan betraktes som en del av kulturen. I denne sammenhengen forstås kultur som *"(...) de tankemønstrene, vanene og erfaringene som mennesker har felles og som gjør at vi forstår hverandre"* (Eriksen 2001: 60). Forestillingene kan komme til uttrykk på ulike måter. Fremstillinger av funksjonshemning i litteratur, film, teater, reklame og media er uttrykk for kulturelle forestillinger. Antagelig bidrar kulturelle fremstillinger i seg selv til å skape, opprettholde og endre oppfatninger uavhengig av politiske målsetninger og materielle endringer i samfunnet. I det moderne samfunn har media ifølge Farr (1995: 7), en svært sentral rolle når det gjelder å skape forestillinger og å spre dem. Farr hevder det vi reagerer på er forestillingene fremfor virkeligheten de representerer. Det kan derfor være et gap mellom forestillinger om funksjonshemning og funksjonshemmedes egne oppfatninger. Kulturelle fremstillinger kan, blant annet ved å skape stereotypiske oppfatninger av funksjonshemmede,

bidra til å skape og opprettholde forskjell og avstand i forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker. Forestillinger kan med andre ord påvirke funksjonshemmede menneskers situasjon. På denne måten kan funksjonshemning betraktes som sosialt konstruert.

I Norge er det i dag bred politisk enighet om at det skal være full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede. Som en følge av dette, er det i NOU 2005:8 "Likeverd og tilgjengelighet" foreslått en egen lov om forbud mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Regjeringen vil ifølge statsbudsjettet i 2007 ([URL:http://www.statsbudsjettet.dep.no](http://www.statsbudsjettet.dep.no)) legge frem en odelstingsproposisjon om oppfølging av NOU 2005:8. Lovforslaget berører imidlertid ikke forestillinger om funksjonshemning. Loven kan derfor ikke forhindre at fordommer og misvisende eller diskriminerende forestillinger eksisterer hos folk. Ut fra en sosiokulturell forståelse vil slike forestillinger kunne påvirke både likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet, for eksempel i forhold til integrering i arbeidslivet. Forestillingene vil også kunne ha konsekvenser for funksjonshemmede menneskers selvoppfatning. Det er derfor vesentlig å se nærmere på hvilke forestillinger om funksjonshemning som eksisterer på det kulturelle feltet i Norge i dag. Dette er et område som hittil har fått liten oppmerksomhet.

På bakgrunn av dette er temaet for denne oppgaven om avstand og forskjell skapes mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker i samfunnet, og hvordan dette i tilfelle kommer til uttrykk i dag i den delen av norsk kultur som ukebladene utgjør. Som betegnelse for denne forskjellen eller avstanden vil jeg benytte begrepet "annenhet" basert på Simone de Beauvoirs utvikling av begrepet i boken "Det annet kjønn" (de Beauvoir 1992a). Begrepet "annenhet" innebærer ulike posisjoner i et maktforhold og er nærmere beskrevet i avsnitt 3.2.

I oppgaven tar jeg utgangspunkt i en sosiokulturell forståelse av funksjonshemning. Selv om oppgaven er basert på et sosiokulturelt perspektiv, kan eksisterende forestillinger bygge på ulike forståelser av funksjonshemning. Det kan for eksempel være at ulike forståelser dominerer i ulike miljøer og i ulik grad påvirker de kulturelle representasjonene. Ulike forståelser av funksjonshemning er nærmere beskrevet i avsnitt 1.3. En medisinsk forståelse av funksjonshemning preget store deler av 1900-tallet. I dette perspektivet sees funksjonshemning som forårsaket av sykdom eller skade og betraktes som en personlig tragedie (Grue 2004: 101, 129). På det politiske plan har en relasjonell forståelse av

funksjonshemning vært dominerende i Norge de siste 20 årene (NOU 2001:22). Den relasjonelle forståelsen innebærer at funksjonshemning defineres som et misforhold mellom individets forutsetninger og kravene til funksjon som samfunnet stiller (Grue 2004: 198). I forbindelse med at full deltagelse og likestilling for funksjonshemmede har vært et politisk mål i Norge i lengre tid har den sosiale forståelsen av funksjonshemning i økende grad blitt vektlagt. Manneråkutvalgets innstilling (NOU 2001: 22 "Fra bruker til borger") kan betraktes som gjennombruddet for den sosiale modellen på politisk plan (Grue 2004: 197). Den sosiale modellen innebærer en forståelse av at funksjonshemning er en følge av samfunnsskapt barrierer. Fjerning av barrierer kan ut fra denne forståelsen bidra til å likestille funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker. Modellen har først og fremst fokus på fysiske barrierer. Det er ikke dette jeg vil se på her. I denne oppgaven vil jeg fokusere på betydningen av kulturelle oppfatninger for forståelsen av funksjonshemning. Jeg vil blant annet undersøke om eksisterende oppfatninger eller forestillinger bygger på en eller flere bestemte forståelser av funksjonshemning. Dette kan bidra til å tydeliggjøre maktforhold og om "annenhet" skapes.

Funksjonshemmede mennesker er ingen enhetlig gruppe, men omfatter ulike grupper mennesker. Fokuset for denne oppgaven er begrenset til fysisk funksjonshemning. Fremstillinger av fysisk funksjonshemning i de norske ukebladene Se og Hør og Hjemmet over en åtte ukers periode sommeren/høsten 2006 er undersøkt. Se og Hør og Hjemmet ble valgt fremfor andre ukeblader på grunnlag av forundersøkelser som viste at de ofte inneholdt fremstillinger av funksjonshemming, og på grunnlag av opplagstall for 2005. Ifølge Hjemmet Mortensens internettsider ([URL:http://www.hm-media.no](http://www.hm-media.no)) var Se og Hør (tirsdagsutgaven) og Hjemmet de ukebladene som hadde de største opplagstallene for 2005. Weekendutgaven av Se og Hør ble også inkludert i studien siden den også hadde et relativt høyt opplag. Se og Hør og Hjemmet leses av mange. Antall lesere i 2005 var ifølge Hjemmet Mortensens internettsider ([URL:http://www.hm-media.no](http://www.hm-media.no)) 1 266 000 for tirsdagsutgaven av Se og Hør, 717 000 for weekendutgaven av Se og Hør og 842 000 for Hjemmet. Fremstillingene i disse ukebladene vil derfor kunne være av betydning for dannelsen og opprettholdelsen av forestillinger om funksjonshemning i befolkningen.

Det kan tenkes at forestillingene som kommer frem i ukebladene, gir et noe skjevt bilde av eksisterende forestillinger. Ifølge rapporten "Norsk mediebarometer 2005" fra Statistisk Sentralbyrå (Vaage 2006: 16, 20) er det de som har høy utdanning som leser mest aviser og

minst ukeblad. Dette kan blant annet gjenspeile ulik formidling av kulturelle forestillinger i disse mediene. Jeg mener likevel det er interessant å vite noe om de forestillingene ukebladene formidler selv om de kanskje bare utgjør en del av de eksisterende forestillingene og kanskje er mer utbredt i visse deler av befolkningen. Det å avdekke en del av de eksisterende forestillingene kan uansett bidra til en bevisstgjøring med hensyn til oppfatninger og holdninger i forhold til funksjonshemmede mennesker og funksjonshemning. Det kan tenkes ukebladene fremstiller mer tradisjonelle eller grunnleggende forestillinger enn for eksempel avisene. Det kan også tenkes de mer tradisjonelle og grunnleggende forestillingene er de som i hovedsak bidrar til å skape fordommer. Dette er bakgrunnen for at jeg valgte ukeblader fremfor aviser i denne studien.

Det teoretiske utgangspunktet for analysen er feministisk teori om "annenhet" basert på Simone de Beauvoirs bok "Det annet kjønn" (de Beauvoir 1992a). Ut fra denne teorien kan kvinnen betraktes som "den andre" i forhold til mannen.

Shakespeare (1994: 290) argumenterer for at funksjonshemmede på samme måte kan betraktes som "de andre" i forhold til ikke-funksjonshemmede. Siden "annenhet" innebærer et maktforhold og denne analysen er knyttet til språklige fremstillinger, er også elementer fra Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001) trukket inn. Metaforer kan betraktes som fortettete språklige uttrykk. I tråd med Faircloughs analyser kan derfor makt avdekkes ved å studere metaforer i kulturelle representasjoner (forestillinger eller fremstillinger). Basert på dette er Lakoff og Johnsons arbeider der de viser hvordan metaforer påvirker forståelsen av virkeligheten (Lakoff og Johnson 2003), benyttet som inspirasjon. Jeg vurderte dette som egnet til å tydeliggjøre hvordan representasjonene skaper forestillinger om "annenhet".

Jeg vil også tilføye to kommentarer om språkbruk i oppgaven. "Annenhet" er brukt som betegnelse på en form for forskjellighet. Jeg har også valgt å bruke begrepene "det andre", "den andre" og "de andre" som måter å uttrykke "annenheten" på. I politisk sammenheng skilles det mellom betydningen av begrepene funksjonsnedsettelse og funksjonshemning. Funksjonsnedsettelse benyttes som betegnelse når egenskaper hos individet omtales. Funksjonshemning brukes når individet sees i samspill med omgivelsene. I denne oppgaven har jeg imidlertid valgt en mer pragmatisk ordbruk. Jeg har valgt å bruke begrepet funksjonshemning både der egenskaper hos individet omtales og i sammenhenger der individet sees i samspill med omgivelsene. Her støtter jeg meg på Shakespeare (2006: 10, 34-

38) som viser at de engelske begrepene "disability" og "impairment" ikke kan skilles fra hverandre. Han argumenterer for at "disability" også innebærer "impairment". Han viser blant annet til Morris (1991) som i boken "Pride Against Prejudice", bruker "disability" som en fellesbetegnelse for både sosiale barrierer og individuelle begrensninger.

1.2 Problemstilling

Tema for denne oppgaven er om "annenhet" skapes i forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker i samfunnet og hvordan dette i tilfelle kommer til uttrykk i dag i den delen av norsk kultur som ukebladene utgjør. Basert på dette tar oppgaven utgangspunkt i følgende todelte problemstilling:

- 1. Blir funksjonshemning forstått og fremstilt som "annenhet" i ukebladene Se og Hør og Hjemmet?**
- 2. Fremstilles "annenheten" på bestemte måter i Se og Hør og Hjemmet?**

Problemstillingen innebærer en rekke underliggende spørsmål. Først og fremst er det nødvendig å undersøke hva "annenheten" består i. Dette innebærer følgende spørsmål: Hvilke roller har "de andre" i fremstillingene?, Hvilke egenskaper knyttes "annenheten" til?, I hvilke typer situasjoner og sammenhenger blir "annenhet" presentert? og Blir "annenhet" fremstilt på ulike måter for kvinner og menn?

Et viktig motiv for oppgaven er at forestillinger om "annenhet" vil kunne påvirke likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. En underliggende problemstilling for oppgaven er derfor i hvilken grad representasjonene gjenspeiler dagens politikk. Det kan argumenteres for at dagens politikk der den sosiale forståelsen av funksjonshemning har fått økende betydning, er basert på nyere forestillinger om funksjonshemning. Et underliggende spørsmål blir derfor om det er nye eller eldre mer tradisjonelle forestillinger som kommer frem i representasjonene.

Forestillinger om "de andre" kan indirekte si noe om hva som oppfattes som "normalt". Ved å skape forestillinger om "de andre", skapes også forestillinger om "normalitet". Ved å skape avstand fra "de andre", styrkes og tydeliggjøres oppfatninger av hva som er "normalt". Et annet underliggende spørsmål er derfor hvilke omvendte forestillinger "annenheten" skaper om "normaliteten" og hvilke maktforhold som bidrar til dette.

Siden forståelsen av funksjonshemning er grunnleggende for denne oppgavens tema og problemstilling, vil jeg starte med å diskutere ulike forståelser av dette begrepet.

1.3 Forståelse av funksjonshemning

Funksjonshemning kan forstås på ulike måter. Forståelsen av funksjonshemning har endret seg opp gjennom historien, og ulike kulturer har ulike oppfatninger av hva funksjonshemning er. Innenfor en og samme kultur finnes det også variasjoner. Ulike yrkeskategorier vil for eksempel kunne ha forskjellig forståelse av funksjonshemning (Grue 2004: 11). Mennesker som har erfaring med eller selv har ulike fysiske begrensninger, kan kanskje også se annerledes på dette enn mennesker som ikke har denne erfaringen. Hva som blir sett på som en funksjonshemning vil også være avhengig av sammenhengen. Noe som oppfattes som en funksjonshemning i én sammenheng vil ikke nødvendigvis være det i en annen sammenheng.

Det finnes ulike tilnærminger til forståelsen av funksjonshemning. Grue (2004: 128-131) beskriver fire paradigmer for teorier om funksjonshemning: 1) Individbaserte materialistiske modeller, 2) Individbaserte idealistiske modeller, 3) Sosiomaterialistiske modeller og 4) Sosiokulturelle modeller. De fire paradigmene er oppsummert i Tabell 1 og nærmere beskrevet i avsnitt 1.3.1-1.3.4. Jeg vil poengtere at de fire forståelsesrammene, som beskrives nedenfor, må betraktes som idealtypiske beskrivelser. I virkeligheten vil de ulike perspektivene gjerne gli over i hverandre og eksistere parallelt. Man kan dermed ha flere perspektiver samtidig, og det kan variere hvor hovedtyngden blir lagt.

Tabell 1 Fire paradigmer for teorier om funksjonshemning¹

	Materialisme	Idealisme
Individ	<p><i>1) Individbaserte materialistiske modeller</i></p> <p>Funksjonshemning er resultatet av biologiske forhold (sykdom, skade)</p> <p>Enheten for analyse er svekkede (impaired) kropper</p>	<p><i>2) Individbaserte idealistiske modeller</i></p> <p>Funksjonshemning er resultatet av møtet mellom voluntaristisk handlende individer (funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede) som skaper identiteter og roller</p> <p>Enheten for analyse er oppfatninger og identiteter</p>
Samfunn	<p><i>3) Sosiomaterialistiske modeller</i></p> <p>Funksjonshemning er resultatet av politiske og økonomiske forhold i et samfunn innenfor en bestemt historisk kontekst</p> <p>Enheten for analyse er funksjonshemmede barrierer og materielt baserte maktrelasjoner</p>	<p><i>4) Sosiokulturelle modeller</i></p> <p>Funksjonshemning er resultatet av samfunnsmessig utvikling innenfor en bestemt kulturell kontekst</p> <p>Enheten for analyse er kulturelle verdier og måten disse fremstilles på</p>

¹ Tabellen er en noe redusert utgave av Grues tabell i boken "Funksjonshemmet er bare et ord. Forståelser, fremstillinger og erfaringer" (Grue 2004: 128).

1.3.1 Individbaserte materialistiske modeller

Den individbaserte materialistiske modellen (nr. 1 i Tabell 1, avsnitt 1.3) omtales også som den medisinske forståelsen av funksjonshemning. Denne forståelsen preget store deler av forrige århundre. Ut fra den medisinske forståelsen sees funksjonshemning som forårsaket av biologisk eller fysisk sykdom eller skade. I dette perspektivet betraktes ofte funksjonshemning som en personlig tragedie. Det er den individuelle skade eller sykdom det fokuseres på. Modellen er derfor ikke egnet til å forstå funksjonshemning som et sosialt

fenomen. Leger og helsepersonell har en sentral rolle innenfor den medisinske modellen med hensyn på medisinske tiltak for å bedre funksjonshemmedes medisinske tilstand (Grue 2004: 101, 103, 129). Klassifikasjonssystemer som det tidligere ICIDH (The International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) og nåværende ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health), kan plasseres innenfor den medisinske forståelsen av funksjonshemning.

1.3.2 Individbaserte idealistiske modeller

Den individbaserte idealistiske modellen (nr. 2 i Tabell 1, avsnitt 1.3) har i likhet med den medisinske forståelsen en individuell tilnærming. Denne modellen forstår funksjonshemning som resultatet av interaksjon mellom individer. Dette møtet gir erfaringer og opplevelser som skaper identiteter og roller. Metodene og metodologiene som brukes mest, er basert på fenomenologi, fortolkende psykologi, (symbolsk) interaksjonisme og lignende. Eksempler på bruk av dette perspektivet er studier av hvordan funksjonshemmede tilpasser seg funksjonshemningen (mestringsteorier) og av holdninger ikke-funksjonshemmede har til funksjonshemmede. Stigmat teorien til Goffman er ett eksempel på dette (Grue 2004: 128-129).

1.3.3 Sosiomaterialistiske modeller

Den sosiomaterialistiske modellen (nr. 3 i Tabell 1, avsnitt 1.3) omtales vanligvis som den sosiale modellen. I dette perspektivet forstås funksjonshemning som sosialt skapt. Det er barrierer i samfunnet som skaper funksjonshemning. Det dreier seg i hovedsak om strukturelle, institusjonelle og fysiske barrierer (Grue 2004: 128-130). Marxismen har vært en stor inspirasjonskilde for dette perspektivet. Sosiologen Michael Oliver, som modellen ofte knyttes til, har koblet undertrykkningen av funksjonshemmede i samfunnet til de materielle endringene som forbindes med utviklingen av kapitalismen (Riddel & Watson 2003: 6). Oliver (1990: 22) hevder at produksjonsmåten har viktige implikasjoner for funksjonshemmede i samfunnet. Han mener imidlertid at funksjonshemning ikke bare defineres eller dannes kulturelt ut fra forholdet til produksjonsmåten, men også gjennom forholdet mellom produksjonsmåten og de sentrale verdiene i samfunnet, som for eksempel kan være basert på magi, religion eller vitenskap. Dypest sett betraktes funksjonshemning i

dette perspektivet som et resultat av maktforhold forankret i utformingen av den politiske økonomien i en bestemt sosial og historisk kontekst (Grue 2004: 130).

Den sosiale modellen har en historisk forankring både i USA og England. Blant funksjonshemmede i USA oppsto det på 1970-tallet en sosial og politisk bevegelse med utspring i den amerikanske borgerettsbevegelsen på 1960-tallet. Innen denne bevegelsen vokste det frem en erkjennelse av at funksjonshemmede representerte en minoritetsgruppe. Dette innebar et fokus på diskriminering. I England vokste det på samme tid frem en politisk oppmerksomhet i forhold til funksjonshemmedes situasjon. Oppmerksomheten ble først og fremst rettet mot å fjerne barrierer i samfunnet (Grue 2004: 113-119). Michael Oliver var en av pionerene innenfor den engelske tilnærmingen.

I Norge har den sosiale modellen fått økende betydning i senere tid.

1.3.4 Sosiokulturelle modeller

Den sosiokulturelle modellen (nr. 4 i Tabell 1, avsnitt 1.3) kan også betegnes som en sosial modell for forståelse av funksjonshemning i den forstand at man også innen denne modellens forståelsesramme betrakter funksjonshemning som sosialt skapt. I dette perspektivet forstås funksjonshemning som en sosial konstruksjon eller som resultat av utviklingen i samfunnet innen en bestemt historisk og kulturell kontekst. Det man retter blikket mot er kulturelle representasjoner av funksjonshemmede og funksjonshemning. Forståelsen av funksjonshemning som en sosial konstruksjon bygger på forestillingen om kulturell relativisme. Modellen legger vekt på at den betydningen forskjeller mellom mennesker i samfunnet får også er avhengig av de kulturelle oppfatningene som råder. De rådende kulturelle oppfatningene påvirker med andre ord funksjonshemmede menneskers situasjon i samfunnet med hensyn til integrering og marginalisering. Forskning basert på den sosiokulturelle modellen innbefatter analyser av kulturelle representasjoner av funksjonshemmede. Ideologiske forståelser er ofte utgangspunktet for forskningen, og materialistiske forklaringsvariabler trekkes ikke nødvendigvis inn (Grue 2004: 128, 130). Som det fremgår i kapittel 2, er det forholdsvis lite forskning på funksjonshemning som tar utgangspunkt i den kulturelle modellen.

Sosiologen Tom Shakespeare har forfattet flere arbeider som kan plasseres innenfor en sosiokulturell forståelse av funksjonshemning. Han har kritisert den sosiomaterialistiske modellen for at den i liten grad legger vekt på betydningen av kulturelle representasjoner. Shakespeare hevder at funksjonshemning ikke bare skapes på grunn av materiell diskriminering, men også på grunn av fordommer. Fordommene ligger innbakt i kulturelle representasjoner, i språket og i sosialiseringen. Han mener at aspekter som normalitet, konformitet og forskjellighet som regel neglisjeres i sosiologiske tilnærminger til forståelse av funksjonshemning. Effekten av dette er at man ser bort fra det som sosialpsykologien og antropologien kan bidra med til forståelsen av funksjonshemning. Dette betyr at man ser bort fra spørsmål om betydningen av kultur, forestillinger og mening (Shakespeare 1994: 283, 296). Dette er aspekter som den sosiokulturelle modellen legger vekt på. Det er disse aspektene, og dermed det sosiokulturelle perspektivet på funksjonshemning, denne oppgaven tar utgangspunkt i. Før jeg redegjør for tidligere forskning på kulturelle representasjoner av funksjonshemning, vil jeg gi en presentasjon av hvordan oppgaven videre er bygget opp.

1.4 Oppbygning av studien

I kapittel 2 presenterer jeg en gjennomgang av tidligere forskning og litteratur som omhandler kulturelle representasjoner av funksjonshemning både i Norge og andre land.

I kapittel 3 gir jeg en redegjørelse for de teoretiske perspektivene som anvendes i studien. Første del av kapittelet handler om kulturelle representasjoner. Her gir jeg en beskrivelse av Durkheims introduksjon av begrepet kollektive representasjoner for litt over hundre år siden og den videre utviklingen av begrepet. Jeg gir også en forklaring på hva kulturelle representasjoner er, og hvordan den virkeligheten som skapes av kulturelle representasjoner, kan betraktes som sosialt konstruert. Videre følger et avsnitt om teori om "annenhet". Her gir jeg en beskrivelse av feministisk teori om "annenhet" med utgangspunkt i Simone de Beauvoirs bok "Det annet kjønn" (de Beauvoir 1992a). Deretter viser jeg hvordan feministisk teori om "annenhet" kan brukes som utgangspunkt for å studere kulturelle representasjoner av funksjonshemning. I siste avsnitt beskriver jeg deler av Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001). I denne oppgaven benyttes dette til å vise hvilke maktforhold som spiller inn når det gjelder fremstilling av funksjonshemning. Spesielt brukes metaforer, som en form for språklige uttrykk, til å vise hvordan representasjonene fremstiller virkeligheten og bidrar til å skape forestillinger om

funksjonshemning. Jeg beskriver derfor til slutt Lakoff og Johnsons arbeider der de viser hvordan metaforer påvirker forståelsen av virkeligheten (Lakoff og Johnson 2003).

I kapittel 4 beskriver jeg data, metode og gjennomføring av studien. Jeg beskriver først datamaterialet som oppgaven er basert på. Videre begrunner jeg valget av ukebladene Se og Hør og Hjemmet som datamateriale. Jeg redegjør også for utvalget av representasjoner fra ukebladene. Videre beskriver jeg kritisk diskursanalyse og begrunner hvorfor denne metoden er brukt i studien. Jeg gir deretter en beskrivelse av fremgangsmåten i studien. Dette omfatter operasjonalisering av "annenhet", helhetsinntrykk og kategorisering av oppslagene som danner utgangspunktet for analysen, og til slutt gangen i analysen.

Analysen av datamaterialet presenterer jeg i kapittel 5 og 6. I kapittel 5 gjør jeg en omfattende analyse av fremstillingene av funksjonshemning i ukebladet Se og Hør. Analysen inneholder først en generell del om hvorvidt funksjonshemning blir forstått og fremstilt som "annenhet". Her gjør jeg en analyse av hvilken forståelse av funksjonshemning fremstillingene bygger på og hvordan denne forståelsen bidrar til å skape "annenhet". Deretter gir jeg en beskrivelse og analyse av fire kategorier av overordnede hovedtrekk som preget representasjonene av "annenhet" i Se og Hør. Deretter følger en diskusjon av "annenhet" og kjønn. Kapittel 6 inneholder en kortfattet analyse av fremstillinger av funksjonshemning i Hjemmet basert på en sammenligning med analysen av fremstillingene i Se og Hør.

I kapittel 7 oppsummerer jeg de grunnleggende forestillingene om "annenhet" som skapes i ukebladene. Deretter diskuterer jeg hvorvidt disse representerer nye eller gamle forestillinger om funksjonshemning. I diskusjonen tar jeg opp hvor de eksisterende forestillingene befinner seg sett i forhold til dagens politikk på dette området. Jeg diskuterer også hvilke omvendte forestillinger om "normalitet" fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bidrar til å skape.

Til slutt gir jeg en oppsummerende konklusjon på hele studien i kapittel 8.

For å danne en bakgrunn for det teoretiske utgangspunktet og temaet for oppgaven, velger jeg å starte med en gjennomgang av litteratur og tidligere forskning på kulturelle forestillinger om funksjonshemning.

2 TIDLIGERE FORSKNING

En litteraturgjennomgang viser at det er forsket lite på kulturelle representasjoner av funksjonshemning i Norge. I Grues bok "Funksjonshemmet er bare et ord. Forståelser, fremstillinger og erfaringer" (Grue 2004) er imidlertid et av kapitlene viet dette temaet. Her gir Grue (2004: 157-183) en rekke eksempler på hvordan funksjonshemmede og funksjonshemning har blitt fremstilt i litteratur og film. Han viser hvordan fysiske kjennetegn knyttes til moralske kvaliteter og at det ofte dreier seg om negative moralske kvaliteter. Morlandstø har skrevet en doktorgradsavhandling med tittelen "Journalistikk som institusjonell praksis – utviklingshemming og psykisk helse i pressen" (Morlandstø 2006), der hun ser på journalistisk praksis som preger saker som omhandler utviklingshemning og psykisk helse i aviser. Hun viser blant annet at et fellestrekk for disse sakene er at de berørte sjelden kommer til orde selv om dette står i en viss motsetning til journalistenes egne idealer. Det er eksperter og andre elitekilder som dominerer. Hun viser også at en kobling mellom psykisk problem og kriminalitet ofte er et kjernetema og finner dramaturgiske mønstre der aktørene ofte inntar nokså faste roller som helt og skurk, overgriper og offer, eller den sterke og den svake (Morlandstø 2006: 257-258).

I andre land er det skrevet noe om kulturelle representasjoner av funksjonshemning. Boken "Framed: Interrogating Disability in the Media" (Pointon & Davies 1997) består av kapitler skrevet av ulike forfattere. Den viser hvordan funksjonshemmede har blitt fremstilt på en stereotyp måte på film og fjernsyn. Boken "Representations of Health, Illness and Handicap" (Marková & Farr 1995) består også av kapitler skrevet av ulike forfattere og starter med en teoretisk oversiktsartikkel om representasjoner av helse, sykdom og funksjonshemning (Farr 1995). Boken inneholder også en oversiktsartikkel om profesjonelle og allmenne representasjoner av helse, sykdom og funksjonshemning (Farr & Marková 1995). I tillegg omhandler boken en studie av representasjoner av funksjonshemmede på postere fra frivillige organisasjoner (Stockdale 1995) og en artikkel som blant annet beskriver flere studier av representasjoner av lærevansker på postere fra veldedighetskampanjer (Eayrs, Ellis, Jones & Miller 1995).

Cumberbatch og Negrine (1992) har gjort en studie av fremstilling av funksjonshemmede på britisk fjernsyn. De fant blant annet at det vanlige i faktaprogrammer var at funksjonshemmede ble fremstilt i forbindelse med medisinsk behandling, en kur mot

funksjonshemningen eller noe spesielt de hadde oppnådd. I spillefilmer var det en tendens til å fremstille funksjonshemmede i form av stereotypier som kriminell, nesten ikke-menneskelig, maktesløs og patetisk. Funksjonshemmede var ikke med fordi de var vanlige mennesker, men for å antyde det motsatte. Karakterene vekket følelser som sympati, medynk, tristhet, frykt og beskyttertrang. Funksjonshemmede ble også i større grad fremstilt som vanskelige å ha med å gjøre, humørsyke, innadvendte, uselskapelige, triste, aggressive eller som offer for vold (Cumberbatch & Negrine 1992: 135-138).

Norden (1994) presenterer i boken "The Cinema of Isolation: A History of Disability in the Movies" en undersøkelse av hvordan filmindustrien har fremstilt fysisk funksjonshemning. Som tittelen også illustrerer, hevder Norden at de fleste filmer har tendert til å isolere funksjonshemmede karakterer fra andre og fra samfunnet. Filmene er ofte laget slik at de reflekterer ikke-funksjonshemmedes perspektiv. Dette forsterker isoleringen av og "annenheten" til funksjonshemmede karakterer, som på denne måten reduseres til objekter for blant annet medynk, frykt og forakt. Norden peker på at filmskaperens tendens til å isolere funksjonshemmede karakterer er sammenfallende med hvordan samfunnet har behandlet funksjonshemmede i århundrer. Dette henger fortsatt igjen innen filmskaping til tross for endringer i samfunnet ellers. Når det gjelder fysisk funksjonshemning har filmindustrien opprettholdt og initiert en rekke stereotypier som en del av den generelle praksisen med isolering. Norden viser til en rekke slike stereotypier (Norden 1994: 1-13).

Shakespeare (1994) ser i artikkelen "Cultural Representation of Disabled People: dustbins for disavowal?" på hvilke betydninger funksjonshemning får gjennom kulturelle representasjoner. Artikkelen handler om fordommene som ligger implisitt i kulturelle representasjoner av funksjonshemmede. I avsnitt 3.2.2 beskrives noen av hovedsynspunktene i artikkelen, blant annet i forhold til betydningen av kulturelle representasjoner for konstruksjon av funksjonshemning. Shakespeare hevder at funksjonshemning blant annet skapes av fordommer og antyder en forklaring på fordommene. Han mener fordommene kan forklares ut fra en forståelse av funksjonshemmede som "de andre". Videre mener han media depolitiserer funksjonshemmedes kamp ved å alltid innta et individualistisk perspektiv og fokusere på funksjonshemning som en personlig tragedie. Ved å påpeke dette trekker Shakespeare også inn argumenter som er forankret i den sosiale modellen. Han viser også til at det i kulturelle representasjoner har vært vanlig å knytte moralske egenskaper til fysiske kjennetegn. I

litteraturen har ulike former for funksjonshemning blitt brukt som symboler og metaforer. Shakespeare viser også til at funksjonshemmede har blitt fremstilt på stereotype måter.

Morris (1991: 84-92) poengterer i boken “Pride Against Prejudice” at funksjonshemmede kvinner generelt er fraværende i vestlig kultur og at man ikke finner representasjoner som svarer til den erfaring hun selv har som funksjonshemmet kvinne. Morris hevder at representasjon av funksjonshemmede skjer på en spesiell måte på grunn av ikke-funksjonshemmedes manglende evne til å takle egne følelser i forhold til funksjonshemning. Dette resulterer i at representasjoner av funksjonshemmede enten uteblir eller fordreies til stereotypier. Frykt og fornektelse bidrar på denne måten til at funksjonshemmede isoleres som “andre”. Ikke-funksjonshemmede kan vanskelig danne seg en riktig oppfatning av funksjonshemmedes erfaring dersom den ikke representeres i kulturen. Når referansene som ikke-funksjonshemmede bruker til å tolke funksjonshemmedes erfaringer, i tillegg er skapt av ikke-funksjonshemmede, kan dette, ifølge Morris, få betydelige konsekvenser for funksjonshemmedes liv, blant annet i forhold til rettigheter.

I boken “Out of Focus. Writings on Women and the Media” (Davies, Dickey & Stratford 1987: 62) pekes det på at media dyrker begrepene “normalitet” og “skjønnhet” og har en sterk tendens til å måle mennesker i forhold til visse standarder. Det hevdes at “normalitet” og “skjønnhet” slik de defineres av media, betyr ikke-funksjonshemmet. Dette påvirker både selvbildet og forventningene til funksjonshemmede mennesker. Det påvirker også holdningene til funksjonshemning blant ikke-funksjonshemmede. Begrepene “normalitet” og “skjønnhet” medfører en grunnleggende splittelse mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede kvinner. Det hevdes i boken at dette ikke er i kvinners interesse og at det må arbeides med å fjerne denne kunstige splittelsen. I likhet med Morris hevder Mason (1987: 63-66) i boken at funksjonshemmede kvinner er fraværende i media på den måten at fremstillingene er stereotype og representerer ikke-funksjonshemmedes oppfatninger. For å skape korrekte fremstillinger mener Mason funksjonshemmede må representere seg selv i media.

Boken “Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature” (Thomson 1997) handler om hvordan kulturelle representasjoner knytter mening til kropp. I boken studeres representasjoner av funksjonshemning i amerikansk kultur og litteratur. Det finnes ellers en rekke bøker og artikler som tar for seg kulturelle representasjoner av funksjonshemning (Barnes, Mercer & Shakespeare 1999: 190-203; Karpf

1988: 84-96; Oliver & Barnes 1998: 63-77; Shakespeare 1999: 164-172). Det er også skrevet en del om kulturelle representasjoner av ”annenhet” i forbindelse med kjønn og etnisitet, blant annet bøkene “Imagining women. Cultural representations and gender” (Bonner, Goodman, Allen, Janes & King 1992) og ”Forestillinger om “den andre”. Images of Otherness” (Ytrehus 2001).

Som denne gjennomgangen viser har funksjonshemmede blitt fremstilt på stereotype og lite fordelaktige måter i kulturelle representasjoner. Med dette som bakgrunn vil jeg gå over til å beskrive det teoretiske utgangspunktet for oppgaven.

3 TEORETISK PERSPEKTIV

3.1 Kulturelle representasjoner

Durkheim introduserte for litt over hundre år siden begrepet kollektive representasjoner. Etter hans syn skilte disse seg klart fra individuelle representasjoner. Hans skille mellom kollektive og individuelle representasjoner var et forsøk på å skille mellom sosiologi og psykologi.

Kollektive representasjoner kan best forstås som kulturelle uttrykk. De tilhører offentligheten og ikke den private sfære. Durkheim var prinsipielt interessert i arbeidsdelingen i samfunnet og i religion. Han var opptatt av hva som skjer når representasjonene som holder et samfunn sammen, opphører å være kollektive. Representasjonene forblir en stund kollektivt distribuerte individuelle representasjoner og dør deretter ut. I studiet av selvmord viste Durkheim hvordan oppløsning av felles verdier (for eksempel kollektive representasjoner som religion) førte til patologiske samfunnstilstander som anomi og egoisme. I tiden etter andre verdenskrig tok Serge Moscovici, som er en kjent sosialpsykolog

([URL:http://en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org)), opp Durkheims begrep kollektive representasjoner og moderniserte det. Moscovici argumenterte for at når representasjoner ikke lenger er kollektive, er det mer korrekt å beskrive dem som sosiale. Moscovici mener at i det moderne samfunnet er variasjonene i representasjoner større enn tidligere (Farr 1995: 3-4, 7). Dette innebærer med andre ord at det eksisterer mange ulike forestillinger samtidig. "Common sense" karakteriseres ifølge Farr og Marková (1995: 94) av at ulike og ofte motsetningsfulle forestillinger eksisterer side om side. Gamle forestillinger fortsetter å eksistere ved siden av de nye. Representasjoner er kulturelle fenomen og vil endre seg over tid (Farr 1995: 10). Til tross for dette bærer vi altså gamle forestillinger med oss. Jeg vil også anta at det er noen forestillinger i befolkningen som er mer grunnleggende enn andre.

Det finnes flere ulike definisjoner av kultur. Slik kultur forstås i denne oppgaven (se avsnitt 1.1) omfatter den blant annet de forestillingene som eksisterer hos folk og som kan komme til uttrykk på ulike måter. Kulturelle representasjoner i litteratur, film, teater, reklame og media er dermed uttrykk for disse forestillingene. Med begrepet kulturell representasjon menes i denne oppgaven kulturell fremstilling eller forestilling. Kulturelle representasjoner kan bidra til å opprettholde, skape og endre oppfatninger eller forestillinger om bestemte fenomener. Forestillingene har sitt eget liv og eksisterer uavhengig av forhold og endringer ellers i

samfunnet. Media har, ifølge Farr (1995: 7), i det moderne samfunn stor betydning for både dannelsen og spredningen av forestillinger. Det vi reagerer på er dermed representasjonene fremfor virkeligheten de representerer. Avstanden mellom de kulturelle forestillingene og den faktiske virkeligheten de representerer kan derfor være stor. Virkeligheten som skapes av kulturelle representasjoner kan dermed betraktes som sosialt konstruert.

Fokus for denne oppgaven er om og i tilfelle hvordan kulturelle representasjoner av funksjonshemning bidrar til å skape ”annenhet” i forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede mennesker i samfunnet. I neste avsnitt vil jeg derfor beskrive teori om ”annenhet”.

3.2 ”Annenhet”

Forestillingen om kvinnen som ”den andre” og teori om ”annenhet” har stått og står fortsatt sentralt innen feminismen (Kitzinger & Wilkinson 1996: 3). Feministisk teori om ”annenhet” kan ifølge Shakespeare (1994: 289-293), være en tilnærming til studiet av kulturelle representasjoner av funksjonshemning. I denne oppgaven er Simone de Beauvoirs bok ”Det annet kjønn” (de Beauvoir 1992a) benyttet som teoretisk utgangspunkt for slik analyse.

3.2.1 Feministisk teori om ”annenhet”

Begrepet ”annenhet” ble introdusert av Simone de Beauvoir i boken ”Det annet kjønn” (Shakespeare 1994: 290). Boken ble utgitt for første gang i 1949 (de Beauvoir 1992a). I boken benyttet de Beauvoir begrepet ”annenhet” på samme måte som Sartre hadde gjort i sine arbeider. Sartre hadde igjen lånt denne tilnærmingen fra Hegel (Shakespeare 1994: 290).

De Beauvoir (1992b: 16) mener idéen om ”det andre” er grunnleggende i menneskenes tenkning. Alle menneskelige fellesskap bestemmer seg selv som subjekt ved å stille ”det andre” overfor seg. De Beauvoir hevder at: *”(...) når to menneskelige kategorier står overfor hverandre, vil hver av dem prøve å få makten over den andre”* (de Beauvoir 1992b: 33). Om begge kategorier klarer å opprettholde kravet, oppstår gjensidighet. Dersom den ene parten får overtaket og holder den andre kategorien nede, oppstår ”annenhet” (de Beauvoir 1992b: 16-17, 33). Første del av boken ”Det annet kjønn” gir en analyse av hvordan kvinnen opp gjennom historien alltid har vært underordnet mannen (de Beauvoir 1992b). De Beauvoir

mener det er mannens biologiske fortrinn som har gjort det mulig for ham å oppnå makt over kvinnen. Kvinnen har alltid fått tildelt sin plass av mannen. Videre hevder hun at det er mennene som har skapt verdiene, moralen og religionen (de Beauvoir 1992b: 46, 102). De Beauvoir konkluderer derfor med at *"(...) kvinnens historie er skapt av mennene"* (de Beauvoir 1992b: 102).

Som det går frem av dette mener de Beauvoir at forholdet mellom de to kjønn ikke er likeverdig. Hun mener videre at kvinnen har blitt definert i forhold til mannen. Hun sier: *"Menneskeheten er hankjønn, og mannen definerer kvinnen, ikke ut fra hennes eget selv, men i forhold til ham"* (de Beauvoir 1992b: 15). I dette forholdet mener hun mannen representerer både det positive og det nøytrale. Kvinnen derimot representerer det negative (de Beauvoir 1992b: 15). De Beauvoir viser blant annet til Aristoteles' utsagn: *"Kvinnen er kvinne i kraft av visse egenskaper som hun mangler"* (de Beauvoir 1992b: 15) og Thomas Aquinas som betegnet kvinnen som en *"mislykket mann"* (de Beauvoir 1992b: 15). De Beauvoir beskriver også hvordan mannens blikk objektiverer kvinnen slik at hun blir *"den generaliserte andre"* (Shakespeare 1994: 291). Gjennom denne prosessen blir kvinnen et objekt og ikke lenger et individ. Ut fra dette er kvinnen, ifølge de Beauvoir (1992b: 15, 120), det ikke-vesentlige i forhold til det vesentlige. Mannen er subjektet og kvinnen *"det andre"*. Kvinnen er utelukkende definert ut fra sitt forhold til mannen. Hun defineres i forhold til en mannlig norm. Som *"den andre"* har kvinnen også en sentral rolle i dannelsen av mannens identitet. Mannen konstruerer seg selv i motsetning til kvinnen (Shakespeare 1994: 292).

De Beauvoir beskriver også hvordan kvinnen assosieres med naturen og alle de ambivalente følelser som det naturlige vekker (Shakespeare 1994: 291-292). Fordi kvinnen forbindes med naturen og minner om fødsel og dødelighet, virker hun skremmende på mannen (de Beauvoir 1992b: 122-124). De Beauvoir beskriver hvordan mennesket ønsker å fornekte sin forbindelse til naturen: *"Fordi mennesket er redd for vilkårligheten og døden, frykter det også tanken på at det har vært avlet. Det ville helst fornekte sin dyriske opprinnelse, for nettopp gjennom sin fødsel er det priggitt naturens ødeleggende makter"* (de Beauvoir 1992b: 123). Ifølge de Beauvoir brukes assosiasjoner til naturen ofte for å underminere statusen til en gruppe (Shakespeare 1994: 291-292).

De Beauvoir (1992c: 181) hevder at kvinnens posisjon i samfunnet ikke er bestemt av biologien, men av meningen som knyttes til biologien, og hvordan kvinnen ser på sin egen kropp og forhold til verden. Hun sier: *"(...) ingen ting er naturlig i et menneskelig felleskap,*

og blant andre ting er også kvinnen et produkt av sivilisasjonen” (de Beauvoir 1992c: 181). Kvinnen er bare det hun har blitt gjort til (de Beauvoir 1992c: 181). De Beauvoir (1992b: 17, 109) beskriver hvordan kvinnen står i et slags avhengighetsforhold til mannen og derfor ser seg selv og velger å være slik mannen definerer henne. Hun mener kvinnen oppmuntres til dette på grunn av mannens økonomiske og sosiale posisjon, prestisjen ved ekteskapet og fordelene ved mannens støtte. Hun mener en av grunnene til at kvinnens underordnede posisjon oppfattes som noe absolutt er at den oppfattes som en naturgitt tilstand.

Kulturelle forestillinger og stereotypier er sentrale i de Beauvoirs analyse (Shakespeare 1994: 292). Hun mener historien, litteraturen, viser og eventyr forherliges mannen og at dette er med på å befeste hierarkiet. Hun skriver: *”Barnelitteraturen, mytologien, eventyr og sagn avspeiler myter som er skapt av menns selvfølelse og begjær. Det er gjennom mennenes øyne den lille piken utforsker verden og dermed sin egen skjebne*” (de Beauvoir 1992c: 21).

Ifølge Shakespeare (1994: 292-293) er budskapet i ”Det annet kjønn” at ekte subjektivitet er uoppnåelig for kvinner som er begrenset til status som objekt, det vil si som ”de andre”. De Beauvoir beskriver hvordan den lille piken erfarer dette: *”Hvor høyt hun enn strekker seg, hvor langt ut hun våger seg: alltid vil hun støte på et tak over sitt hode og hennes vei vil være sperret av murer*” (de Beauvoir 1992c: 25). De Beauvoir (1992b: 16-18, 26-27) mener at det enkelte menneskes muligheter kan bestemmes ut fra begrepet frihet. Ethvert individ har et grunnleggende behov for å nå ut over seg selv og dermed bli vesentlig. Menneskets frihet fullbyrdes når det når ut over seg selv. Kvinnen befinner seg i en konfliktsituasjon mellom hennes eget subjektive krav om å være vesentlig og en verden som konstituerer henne som uvesentlig. Å stille seg som subjekt vil ifølge de Beauvoir si å stille seg i opposisjon. Subjektet vil bekrefte seg selv som det vesentlige og konstituere ”den andre” som ikke-vesentlig, som objekt. Etter de Beauvoirs mening har kvinnen i praksis ikke hatt mulighet til å stille seg selv som subjekt. Dette standpunktet har blant annet blitt kritisert for sin fasthet og den manglende muligheten til å unnsnippe identiteten som ”den andre”. Shakespeare påpeker imidlertid at på det tidspunktet de Beauvoir skrev ”Det annet kjønn”, fantes det ingen feministbevegelse som kunne gi håp om en positiv sosial endring for kvinner. Videre mener han at på bakgrunn av den antibiologistiske holdningen i boken, kan det også diskuteres hvorvidt denne kritikken er berettiget. De Beauvoir har også blitt kritisert for å ha utviklet en idealistisk posisjon ved å legge vekt på mening, kultur og ved å primært bruke litterære kilder i stedet for å basere seg på materielle forhold og evidens (Shakespeare 1994: 293). Grue

(2004: 181) mener denne kritikken kan være berettiget dersom kulturelle representasjoner blir den eneste forklaringen på kvinners posisjon i samfunnet. Kritikken er derimot ikke berettiget dersom man bare legger vekt på materielle forhold og hevder at kulturen ikke har et eget bidrag til forklaringen.

Innen nåtidens feminisme innebærer begrepet om kvinnen som "den andre" den sentrale påstanden at "annenhet" projiseres over på kvinner av menn og i menns interesse, slik at kvinner konstrueres som underordnet eller unormale. Konstruert som "de andre" blir kvinner henvist til en posisjon der de blir objekter for menns kunnskap. Deres egen kunnskap blir utslettet (Kitzinger & Wilkinson 1996: 3-4). Videre er det et sentralt aspekt ved ulike teoretiske tilnærminger om "annenhet" at forestillingen om hvem og hva "andre" er, er tett knyttet til vår opplevelse av hvem og hva vi selv er. Vi bruker "den andre" til å definere oss selv og forstår oss selv i relasjon til det vi ikke er (Kitzinger & Wilkinson 1996: 8). Kitzinger & Wilkinson beskriver hvordan "den andre" er en konstruksjon eller et sett av diskurser som den dominerende gruppen definerer seg selv i forhold til. "De andres" representasjoner av seg selv eller av den dominerende gruppen er derfor truende for den dominerende gruppen. En konsekvens av dette er at "den andre" bringes til taushet eller delegitimeres. En annen følge av hvordan "den andre" konstrueres er at representasjoner av "annenhet" kan sees som omvendte representasjoner av de som definerer "de andre". På denne måten kan tekster leses omvendt som refleksjoner av hvordan de som har makt over representasjonene konstruerer seg selv (Kitzinger & Wilkinson 1996: 9-10).

Carabine (1996: 168) argumenterer for at "annenhet" innebærer en sosialt negativ posisjon innen hierarkiske maktforhold som påvirkes i ulik grad av kontekst, tid og sted. Det dreier seg ofte om todelte maktrelasjoner som for eksempel mann/kvinne, hvit/svart, heteroseksuell/lesbisk og ikke-funksjonshemmet/funksjonshemmet. Forskjell eller ulikhet derimot kan være uten sosial betydning fordi det ikke nødvendigvis innebærer en ulik eller underordnet posisjon. Forskjell eller ulikhet kan gi både positiv og negativ posisjonering. Under bestemte underordnende og dominerende forhold vil ulikhet kunne føre til "annenhet". Kitzinger & Wilkinson (1996: 7) peker også på at begrepet "de andre" kan brukes om andre grupper enn kvinner. De skriver at hvis dimensjoner av makt og maktesløshet bidrar til å skape "det andre" er det en rekke andre områder som rase, klasse, funksjonshemning, seksuell identitet, alder og så videre der "annenhet" kan undersøkes.

3.2.2 Funksjonshemming som "annenhet"

I feministisk teori om "annenhet" defineres kvinnen som "den andre" i forhold til en mannlig norm. På samme måte argumenterer Shakespeare (1994: 290) for at det går an å se funksjonshemmede som "de andre" i forhold til ikke-funksjonshemmede. Begrepet "annenhet" kan på denne måten brukes som betegnelse på avstanden og forskjellen som skapes mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. På bakgrunn av dette, og med basis i den sosiokulturelle modellen (se avsnitt 1.3.4), kan funksjonshemming forstås som sosialt konstruert "annenhet".

Som beskrevet i forrige avsnitt defineres "den andre" som objekt. Kvinnen objektiveres via mannens "blikk". Her kan man trekke en parallell til den objektivering av funksjonshemmede som Shakespeare (1994: 284-289) mener kulturelle representasjoner fører til. Han beskriver hvordan funksjonshemmede mennesker objektiveres blant annet ved at det skapes stereotypier. Han peker på at funksjonshemmede fremstilles som passive, sammenlignes med dyr og fremstilles som objekter fremfor subjekter. Shakespeare trekker frem tidligere tiders "freak show" som et tydelig eksempel på hvordan mennesker ble sett på som ikke-menneskelige. Han betegner "freak show" som en mellomting mellom dyrehage og museum der "den andre" ble et objekt. Shakespeare mener også at i kulturelle representasjoner blir funksjonshemmede objekter som kunstneren projiserer spesielle følelser over på eller bruker til å representere spesielle verdier eller onder. En annen måte funksjonshemmede objektiveres på er, ifølge Shakespeare, veldedighet der funksjonshemmede fremstilles på en svært nedverdiggende måte. Bildene som presenteres er ment å generere medynk og sympati hos ikke-funksjonshemmede som dermed skal motiveres til å donere penger. Shakespeare mener at medynk er et uttrykk for overlegenhet, og at veldedighet overfor funksjonshemmede gjør det mulig for ikke-funksjonshemmede å føle seg gode. Ved å nedverdige funksjonshemmede i forbindelse med veldedighet kan ikke-funksjonshemmede føle seg gode, mektige og sjenerøse. Funksjonshemmede derimot blir i denne sammenhengen objekter for medynk og hjelp. Shakespeare sammenligner representasjoner av funksjonshemmede i forbindelse med veldedighet med objektivering av kvinner i pornografi. Han peker på at i begge tilfeller fokuserer "blikket" på kroppen som er passiv og tilgjengelig. Videre peker han på at det er spesielle sider ved kroppen som overdrives og at i begge tilfeller manipuleres seeren til følelsesmessig respons. Shakespeare poengterer at generelt sett innebærer samhandling mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede en invasjon av funksjonshemmede.

Morris (1991) beskriver det på denne måten: *“It is not only physical limitations that restrict us to our homes and those whom we know. It is the knowledge that each entry into the public world will be dominated by stares, by condescension, by pity and by hostility”* (Morris 1991: 25). Ifølge Shakespeare (1994: 288-289) uttrykker Morris her noe av erfaringen med at stirring, kommentarer og uønsket oppmerksomhet anses som legitimt overfor funksjonshemmede. Shakespeare hevder at funksjonshemmede objektiveres både i malerier, på film, i media og i den daglige erfaring av ”blikket”. Det fremholdes ofte at ”blikket” representerer en maktrelasjon. Kvinner kan føle seg plaget av mannens ”blikk”. ”Blikket” er, ifølge Shakespeare, et problem for funksjonshemmede på samme måte som for kvinner.

Shakespeare (1994: 291-292, 296-297) mener også at man kan trekke paralleller til funksjonshemning i forhold til de Beauvoirs oppfatning om at kvinnens posisjon i samfunnet ikke er bestemt av biologien, men av meningen som knyttes til biologien, og hvordan kvinnen ser på sin egen kropp og forhold til verden. Shakespeare argumenterer også for at det kan trekkes en parallell mellom funksjonshemmede mennesker og kvinner med hensyn til deres tilknytning til naturen. Funksjonshemmede mennesker kan anses å ha en tilknytning til naturen ut fra sin synlighet som tegn på kroppens begrensninger og ved å bli forbundet med dødelighet. Shakespeare hevder også at ikke-funksjonshemmede definerer seg som ”normale” i motsetning til funksjonshemmede mennesker. Dette betyr at på samme måte som mannen konstruerer seg selv i motsetning til kvinnen (”den andre”), konstruerer ikke-funksjonshemmede seg selv i motsetning til funksjonshemmede. Shakespeare argumenterer for at fordommene i forhold til funksjonshemmede kan forklares ut fra en forståelse av funksjonshemmede som ”de andre”. Funksjonshemmede som ”de andre” representerer kroppens seier over sinnet (eller sjelen), naturens seier over kulturen og dødens seier over livet. Den fascinasjon, frykt og avsky som funksjonshemning har for mennesker skyldes ifølge Shakespeare, at nedsatt funksjon representerer det fysiske og animalske ved menneskets eksistens. Naturen er fienden, og ikke-funksjonshemmede er ivrige etter å benekte sin egen dødelighet og fysikalitet. Disse følelsene projiseres over på funksjonshemmede. Morris illustrerer denne ”annenheten” på denne måten:

Our disability frightens people. They don't want to think that this is something which could happen to them. So we become separated from common humanity, treated as fundamentally different and alien. Having put up clear barriers between us and them, non-disabled people further hide their fear and discomfort by turning us into objects of pity, comforting themselves by their own kindness and generosity (Morris 1991: 192).

Shakespeare (1994: 297-298) oppsummerer på en generalisert måte at det som skjer er at bestemte grupper sammenlignes med naturen og kroppen. Videre dannes identitet som normal ved atskillelse fra "den andre". Han sier at som en følge av dette projiseres negative egenskaper over på "den andre". På denne måten skapes dermed også avstanden og forskjellen mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. Funksjonshemmede blir "de andre" i forhold til ikke-funksjonshemmede. Ut fra Carabines argumentasjon om at "annenhet" innebærer en sosialt negativ posisjon innen hierarkiske maktforhold (Carabine 1996: 168), medfører dette også en underordnet maktposisjon for funksjonshemmede i forhold til ikke-funksjonshemmede.

Som jeg har beskrevet innebærer "annenhet" et maktforhold. Dette perspektivet kan derfor være egnet til å avdekke diskriminerende forestillinger om funksjonshemning i kulturelle representasjoner. Det kan også være nyttig og relevant å trekke inn elementer av Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001) i analysen.

3.3 Språk og makt

I boken "Language and Power" (Fairclough 2001) beskriver Fairclough hvordan språket bidrar til å opprettholde og endre maktforhold i samfunnet. Fairclough (2001: 1-3) legger spesiell vekt på "common sense"-antagelsene som er implisitt i konvensjonene folk samhandler lingvistisk i forhold til, og som folk generelt ikke er bevisst på. Slike antagelser er ideologier. Ideologi er igjen nært knyttet til makt fordi de ideologiske antagelsene som ligger i bestemte konvensjoner, er avhengig av de maktforholdene som danner grunnlag for konvensjonene. Konvensjonene i seg selv er dermed avhengig av de maktforholdene som danner grunnlaget for dem. Ideologier er også knyttet til makt fordi de er midler til å legitimere de sosiale relasjonene og maktforholdene som eksisterer via gjentakelse av vanlige og kjente måter å oppføre seg på, som tar disse maktforholdene for gitt. Fairclough hevder videre at ideologier også er nært knyttet til språk. Bakgrunnen for dette er at språk er den vanligste formen for sosial atferd samtidig som det er den formen for sosial atferd der man baserer seg mest på "common sense"-antagelser. Fairclough mener at i det moderne samfunn utøves makt i økende grad gjennom ideologi, nærmere bestemt gjennom hvordan språket virker ideologisk.

Fairclough (2001: 18-23) snakker om språket i form av diskurs. Med diskurs mener han i denne sammenhengen språk som en form for sosial praksis. Å se på språket som en form for sosial praksis innebærer også at det er en sosial prosess. Dette skiller diskurs fra tekst. I tillegg til tekst inkluderer diskurs produksjons- og tolkningsprosessen. Diskurs innebærer dermed sosiale forhold. De sosiale forholdene relaterer seg til tre nivåer av sosial organisering: situasjonsnivå, institusjonsnivå og samfunnsnivå. De sosiale forholdene skaper bakgrunnen for produksjon og tolkning. Fairclough betrakter for øvrig diskurs og tekst i et utvidet perspektiv der også visuelle fenomener, deriblant bilder, har betydning.

Diskurs eller sosial praksis bestemmes av og har effekter på sosiale strukturer. Hvordan diskurser struktureres, og hvordan strukturen endres over tid, er avhengig av endringer i maktforhold på sosial institusjonsnivå eller samfunnsnivå. I diskurs kan folk legitimere eller delegitimere bestemte maktforhold uten å være bevisst på det. Praksis som fremstår som universell og som "common sense", kan ofte vise seg å være oppstått hos den dominerende klasse og å ha blitt naturalisert. Der typer av praksis, og i mange tilfeller diskurstyper (konvensjoner eller typer diskurser), fungerer på denne måten slik at de opprettholder maktforhold, sier Fairclough at de fungerer ideologisk. Ideologisk makt er makt til å overføre egen praksis som universell og "common sense". Ideologisk makt utøves gjennom diskurs (Fairclough 2001: 24-33).

Fairclough (2001: 36-39, 46-59) fokuserer på to hovedaspekter i forholdet mellom språk og makt: 1) Makt i diskurs og 2) Makt bak diskurs. Makt i diskurs handler om at de som har makt kontrollerer og begrenser bidragene fra de som ikke har makt. Makt bak diskurs handler om hvordan maktrelasjoner bidrar til dannelsen og konstitueringen av en diskursorden. Dette omfatter standardisering, konvensjoner som innebærer bestemte maktrelasjoner og hvem som har tilgang til ulike diskurser. En diskurs kan samtidig være en del av kamp om makt på situasjons-, institusjons- og samfunnsnivå. Mens kamp på situasjonsnivå er over makt i diskurs, kan kamp på de andre nivåene også være over makt bak diskurs.

I diskurs kan de med makt kontrollere og begrense bidragene fra dem uten makt. Fairclough skiller mellom tre ulike typer begrensninger: innhold, relasjoner og subjekter. Begrensningene kan betraktes på en umiddelbar og konkret måte i forhold til makt i diskurs. Begrensningene kan også betraktes i et langtidsperspektiv på en strukturell måte i forhold til makt bak diskurs. Makt bak diskurs kan på denne måten ha langtidseffekter på struktur på en generell måte. Dersom det er systematiske begrensninger på innhold i diskurs, på sosiale relasjoner eller

forhold som inngår i diskurs og de sosiale identitetene (subjekter) som deltar i diskurs, kan disse forventes å ha langtidseffekter på kunnskap, forestillinger, sosiale relasjoner og sosiale identiteter i en institusjon eller et samfunn (Fairclough 2001: 38-39, 61-62).

I ethvert samfunn finnes det mekanismer for å oppnå koordinering og alminneliggjøring av praksis med hensyn til kunnskap, forestillinger, sosiale relasjoner og sosiale identiteter.

Fairclough beskriver tre hovedtyper av mekanismer. Den første er praksiser og diskurstyper som følges universelt og aksepteres fordi det ikke synes som noe alternativ er mulig. Disse innebærer koordinert kunnskap og forestillinger, sosiale relasjoner og sosiale identiteter. Den andre mekanismen er koordinering som kan bli pålagt i utøvelsen av makt. Denne formen for koordinering foregår i høy grad på en skjult måte som makt bak diskurs. Et eksempel på dette er diskursen for medisinske undersøkelser. Denne diskursen innebærer konvensjoner som plasserer helsepersonell og pasienter i bestemte posisjoner i forhold til hverandre.

Plasseringen eller posisjoneringen kan sees som en effekt av makten til dem som dominerer medisinske institusjoner og som sørger for at helsepersonell handler i tråd med konvensjonene, blant annet gjennom disiplineringsprosedyrer. Konvensjonene for hvordan pasienter og helsepersonell posisjoneres i forhold til hverandre er igjen basert på den dominerende ideologien. Den tredje mekanismen for koordinering av praksis er gjennom en prosess av rasjonell kommunikasjon og debatt. Makt bak diskurs er den mekanismen som brukes av makthavere for å opprettholde makt. Kommunikasjon er den mekanismen som brukes for frigjøring og kamp mot dominans (Fairclough 2001: 49-52, 62).

Fairclough (2001: 30, 41-46) tror at i det moderne samfunn utøves sosial kontroll i økende grad gjennom samtykke eller overenskomst. Siden diskurs er den gunstigste bæreren av ideologi, og dermed av kontroll av samtykke, kan det derfor være at man kan forvente en endret betydning av diskurs for å oppnå sosial kontroll. Et eksempel er den mengden nyheter folk mottar hver dag og som utgjør en betydelig faktor i sosial kontroll. I diskurs i massemedia er maktrelasjonene ofte ikke klare. Fairclough mener dette er en form for skjult makt. Produsenter utøver makt over dem som konsumerer ved å bestemme hva som inkluderes og utelates, hvordan hendelser representeres, hvem som representeres og subjektposisjonen til publikum. Det er enkelt å se hvem som representeres. Derimot er det mindre klart hvem perspektivet som presenteres tilhører. Den skjulte makten i mediadiskurs og makthaveres kapasitet til å utøve denne makten er avhengig av systematiske tendenser i rapporteringen. En enkelt tekst har liten betydning. Effekten av mediamakt er kumulativ.

Virkningen oppstår blant annet gjennom å repetere bestemte måter å fremstille kausalitet, virksomhet og leserposisjon på. Mediamakten kan være skjult ikke bare for publikum, men også til en viss grad for dem som arbeider i media.

Forbindelsen mellom ideologi og ”common sense” kan beskrives ved at ideologi er en innebygd filosofi i den praktiske aktiviteten i det sosiale liv. Ideologien foreligger dermed som en bakgrunn og som det som tas for gitt. Ideologisk ”common sense” kan forstås som ”common sense” som bidrar til å opprettholde maktrelasjoner. Ideologi er mest effektiv når det er minst synlig hvordan den opererer. Usynlighet oppnås når ideologi foreligger som bakgrunnsantagelser som leder tekstprodusenten til å produsere tekst på en bestemt måte og den som tolker til å tolke på en bestemt måte uten at disse er klar over det (Fairclough 2001: 70-71).

Ideologisk strid foregår først og fremst i språket, blant annet mellom ulike diskurstyper. Dersom en diskurstype dominerer på en slik måte at dominerte diskurstyper undertrykkes eller forsvinner, vil den bli sett på som naturlig og legitim. Dette kalles naturalisering. Ideologier blir ideologisk ”common sense” i den grad diskurstypene som har dem innebygd i seg, blir naturalisert. Dette avhenger av makten til de sosiale gruppene som har de ulike ideologiene. Når en diskurstype blir naturalisert synes det som om den mister sin ideologiske karakter. Den fremstår som nøytral med hensyn til maktkamp. En konsekvens av dette er at det å lære en dominerende diskurstype blir sett på bare som et spørsmål om å tilegne seg de nødvendige ferdigheter eller teknikker for å operere innen en institusjon. Sammen med naturaliseringen kommer også rasjonaliseringen som bidrar til å legitimere diskurstypen. (Fairclough 2001: 73-77).

Med utgangspunkt i Faircloughs analyser, vil maktforhold eller ”annenhet” kunne avdekkes ved å studere språket i kulturelle representasjoner. Metaforer kan sees på som fortettete språklige uttrykk. I avsnittet under vil jeg derfor gi en gjennomgang av deler av Lakoff og Johnsons arbeider, som viser hvordan metaforer påvirker forståelsen av virkeligheten (Lakoff og Johnson 2003). Dette kan brukes som utgangspunkt for å studere metaforer i kulturelle representasjoner av funksjonshemming.

3.3.1 Metaforer

George Lakoff er professor i kognitiv lingvistikk ved University of California, Berkeley.

Mark Johnson er professor ved Department of Philosophy, University of Oregon. Mark

Johnson er blant annet kjent for sine bidrag innenfor kognitiv lingvistikk

([URL:http://en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org)). Lakoff og Johnson har sammen forfattet boken

”Hverdagslivets metaforer. Fornuft, følelser og menneskehjernen” (Lakoff og Johnson 2003).

I boken hevder de at dagliglivet er gjennomsyret av metaforer. Det gjelder ikke bare språket,

men også tanker og handlinger. Begrepssystemet som vi tenker og handler ut fra, er

grunnleggende metaforisk. Dette begrepssystemet danner en struktur for hva vi oppfatter,

hvordan vi oppfører oss og hvordan vi opptrer i relasjon til andre. Begrepssystemet er

grunnleggende for hvordan vi definerer virkeligheten. Metaforene påvirker med andre ord

hvordan vi tenker, hva vi erfarer og hvordan vi handler i dagliglivet. Likevel er vi som regel

ikke bevisst på vårt begrepssystem. I det daglige tenker og handler vi etter bestemte

retningslinjer som vi er mer eller mindre oppmerksomme på. Ved å studere språket kan man

finne ut hva disse retningslinjene innebærer (Lakoff og Johnson 2003: 7).

Lakoff og Johnson sier at: ”*Metaforens essens er det å forstå og erfare én ting ut fra en*

annen” (Lakoff og Johnson 2003: 9). Lakoff og Johnson (2003: 9-13) hevder videre at

metaforene ikke bare er i ordene, men i selve oppfatningene eller begrepene om ulike

fenomen. Ut fra dette skal *metafor* forstås som *metaforisk begrep*. Metaforiske begrep er

systematiske. Språket som brukes når man snakker om det metaforiske begrepet er dermed

også systematisk. Fordi metaforer er knyttet til metaforiske begrep på en systematisk måte,

kan man ved å studere metaforiske uttrykk prøve å forstå handlingers metaforiske art. Lakoff

og Johnson sier videre at den metaforiske systematikken bidrar til å fremheve og skjule ulike

aspekter:

Selve den systematikken som gjør at vi kan forstå ett aspekt ved et begrep ut fra et annet begrep (f.eks. forstå ett aspekt ved det å diskutere ut fra begrepet om kamp), vil nødvendigvis skjule andre aspekter ved begrepet. Idet det gjør det mulig å fokusere på ett aspekt av begrepet (f.eks. kampaspektet ved en diskusjon), kan et metaforisk begrep hindre oss i å fokusere på andre aspekter ved begrepet som ikke stemmer med metaforen (Lakoff og Johnson 2003: 13).

Lakoff og Johnson (2003: 15) poengterer at det er viktig å være oppmerksom på at et

metaforisk begrep bare delvis passer til å forstå et annet begrep. Hvis det derimot hadde

passet helt, ville et begrep ikke bare bli forstått ut fra et annet begrep, men faktisk være et annet begrep. En annen side ved metaforiske begreper er ifølge Lakoff og Johnson at de kan: *”(...) utvides ut over rekkevidden for vanlige bokstavelige tanker og talemåter og ut i det man kaller billedlig, poetisk, fargerikt eller nyskapende språk”* (Lakoff og Johnson 2003: 16).

Den type metaforer som hittil er omtalt, kalles *strukturmetaforer*. Lakoff og Johnson (2003) omtaler også andre typer metaforer. I denne oppgaven vil jeg imidlertid kun se på strukturmetaforer. Jeg vil derfor ikke beskrive andre typer metaforer her.

Ifølge Lakoff og Johnson (2003: 132-139) kan metaforer også være nyskapende og gi ny forståelse av våre erfaringer. Sagt på en annen måte kan metaforene skape virkelighet. Dette strider mot et tradisjonelt syn der metaforer har blitt betraktet som et språklig fenomen. Lakoff og Johnson (2003: 146) hevder også at metaforer skaper likheter. De skriver: *”Metaforens viktigste funksjon er å gi en delforståelse av én type erfaring ut fra en annen type erfaring. Dette kan skje gjennom allerede eksisterende enkeltstående likheter, gjennom at det skapes nye likheter og på andre måter”* (Lakoff og Johnson 2003: 146).

Som beskrevet ovenfor kan metaforer skape virkelighet. Dette gjør de gjennom å fremheve og skjule ulike sider ved virkeligheten. Dersom vi godtar metaforen, leder dette oss til å fokusere på de sidene som fremheves og dermed betrakte det som følger av metaforen som sant. Denne sannheten vil dermed bare være sann i forhold til den virkeligheten som defineres av metaforen. Det har blitt påpekt at det er folk med makt som får muligheten til å definere hvilke metaforer som skal gjelde. Det vil som regel ikke være metaforens sannhet, men handlingene som følger av metaforene som er av betydning (Lakoff og Johnson 2003: 148-150).

Ved å avdekke hvilke metaforer som danner grunnlaget for tenkemåten representasjonene bygger på, kan man få et bilde av hvordan virkelighet skapes i forhold til funksjonshemning og hvilke forestillinger om funksjonshemning representasjonene bygger på. Metaforene kan også bidra til å tydeliggjøre hvilke aspekter som fremheves og skjules i fremstillingene. Metaforene kan i tillegg bidra til å vise hvordan det skapes likhet mellom funksjonshemning og bestemte egenskaper eller roller. Dette kan bidra til å vise om og i tilfelle hvordan ”annenhet” skapes. Jeg vurderte det også som hensiktsmessig å undersøke metaforer siden datamaterialet i stor grad består av tekst. Et annet argument for å se på metaforer er at det har blitt påpekt at de defineres av mennesker med makt (Lakoff og Johnson 2003: 149). Metaforer

kan dermed være et uttrykk for maktforhold i forhold til funksjonshemning. Ved å avdekke metaforiske begrep som styrer tenkemåten i forhold til funksjonshemning, kan det dermed fremkomme hvilke maktforhold som eksisterer på dette feltet.

3.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg beskrevet den teoretiske bakgrunnen for oppgaven. Jeg startet med å beskrive teori om kulturelle representasjoner. Videre ga jeg en beskrivelse av feministisk teori om "annenhet" med utgangspunkt i Simone de Beauvoirs bok "Det annet kjønn" (de Beauvoir 1992a). Jeg viste deretter hvordan feministisk teori om "annenhet" kan benyttes til å studere kulturelle representasjoner av funksjonshemning. Videre ga jeg en beskrivelse av elementer av Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001) som kan være hensiktsmessig å trekke inn i analysen, siden "annenhet" innebærer et maktforhold og analysen er knyttet til språklige fremstillinger. Metaforer kan sees på som fortettete språklige uttrykk. Inspirert av Fairclough kan maktforhold eller "annenhet" avdekkes ved å undersøke hvilke metaforer kulturelle representasjoner er basert på. Til slutt beskrev jeg derfor deler av Lakoff og Johnsons arbeider, der de viser hvordan metaforer påvirker forståelsen av virkeligheten (Lakoff og Johnson 2003). Med denne teoretiske bakgrunnen, vil jeg i neste kapittel beskrive og begrunne metoden og datamaterialet som er benyttet i oppgaven, samt beskrive hvordan studiet er gjennomført.

4 METODE OG GJENNOMFØRING

4.1 Data

Datamaterialet består av tekster og bilder som omhandler fysisk funksjonshemning i ukebladene Se og Hør (tirsdags- og weekendutgaven) og Hjemmet over en åtte ukers periode sommeren/høsten 2006. Innsamlingen av datamateriale startet uke 30 og varte frem til uke 38. Studien omfatter 16 utgaver av Se og Hør (8 tirsdagsutgaver og 8 weekendutgaver) og 8 utgaver av Hjemmet. Totalt er 66 fremstillinger fra Se og Hør og 56 fremstillinger fra Hjemmet inkludert i studien. I analysen er imidlertid bare 16 av fremstillingene fra Hjemmet inkludert. Fremstillingene i Se og Hør omfatter alt fra små oppslag med et bilde og noen linjer tekst til oppslag som går over to til tre sider med flere bilder. Fremstillingene i Hjemmet består av alt fra små tekstoppslag uten bilder til oppslag over flere sider med flere bilder.

4.1.1 Valg av ukeblader

Valget av Se og Hør og Hjemmet som datamateriale er basert på to premisser. Det ene premisset er at forundersøkelser viste at disse ukebladene ofte inneholdt beskrivelser av funksjonshemning og funksjonshemmedes liv. Det andre premisset er opplagstall. Opplagstall og lesertall for 2005 presentert på Hjemmet Mortensens nettsider viser at Se og Hør og Hjemmet kjøpes og leses av mange. Tirsdagsutgaven av Se og Hør var det ukebladet som hadde det største opplaget. Opplaget var på 269 521. Weekendutgaven av Se og Hør hadde imidlertid også et relativt høyt opplag på 183 100. Lesertall i 2005 var 1 266 000 for tirsdagsutgaven av Se og Hør og 717 000 for weekendutgaven. Begge utgavene er derfor inkludert i studien. Hjemmet hadde et opplag på 220 735, som var det nest største etter tirsdagsutgaven av Se og Hør. Lesertall for Hjemmet i 2005 var 842 000 (URL:<http://www.hm-media.no>). Selv om lesertallene for Se og Hør og Hjemmet er høye, gir det likevel ingen garanti for hvor representativt stoffet som presenteres er for folks forestillinger og holdninger.

4.1.2 Kriterier for utvalg av oppslag

Avgrensningen i forhold til hvilke oppslag som skulle inkluderes i studien var vanskelig. Det er vanskelig å finne en klar definisjon av hva funksjonshemning er. Det er også vanskelig å sette en grense for hvor mye som skal til før noe kan kalles funksjonshemning. Som det går frem av avsnitt 1.3, finnes det ulike oppfatninger og forståelser av hva som regnes som funksjonshemning. Det er også gjort flere forsøk på å lage avgrensninger av hva som skal regnes som funksjonshemning. ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) er et eksempel på det. Dette systemet er beregnet på å klassifisere menneskers funksjonsevne i forhold til mulighet for å delta sosialt (ICF, Internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse. Kort versjon, Sosial- og helsedirektoratet 2006). Et slikt redskap er lite egnet i denne sammenhengen. Utvalget av oppslag i denne studien er derfor basert på en skjønnsmessig vurdering.

Jeg valgte å ta utgangspunkt i at alle representasjoner der fysisk forskjellighet fremstilles som eller knyttes til fysisk funksjonshemning, skulle inkluderes i studien. Det er derfor ikke avgjørende hvorvidt det objektivt sett dreier seg om fysisk funksjonshemning så lenge det fremstilles slik. Jeg valgte å definere grensene temmelig vidt for å få frem så mange forestillinger om funksjonshemning som mulig. Dette betyr at materialet inneholder en del fremstillinger som umiddelbart kanskje ikke vil forbindes med begrepet funksjonshemning. I vurderingen av hva som regnes som fysisk funksjonshemning, la jeg vekt på kriteriene kroppsfunksjon, aktivitet og deltagelse. Eksempler på hva som ble inkludert i studien er fremstillinger av nedsatt bevegelighet, syn og hørsel. Andre eksempler er fremstillinger av pustevansker, smerter og utmattethet som skyldes sykdom eller skade. I tillegg kommer fremstillinger av bevissthet på fysisk forskjellighet, som for eksempel store arr som hindrer aktivitet og deltagelse.

All funksjonshemning har en helsemessig side, og avgrensningen mellom funksjonshemning og sykdom, medisinsk tilstand, skade eller helse var vanskelig. Det var for eksempel vanskelig å avgjøre om fremstillinger som handlet mest sykdom og i liten grad om funksjonshemning, skulle inkluderes. Jeg bestemte meg under tvil for å inkludere disse fremstillingene. I analysen valgte jeg imidlertid å legge mest vekt på fremstillinger med hovedvekt på funksjonshemning. Dette vil jeg komme nærmere inn på i avsnitt 4.3.2. Fremstillinger av sykdom der eneste begrensning som beskrives er fravær fra jobb eller å ikke

kunne ta seg av barn, er ikke inkludert. Bakgrunnen for dette var at jeg oppfattet det slik at det er forestillinger om sykdom som kommer frem i disse fremstillingene.

Det var også ofte vanskelig å vurdere om funksjonshemning knyttet til sykdom eller skade skulle regnes som kronisk eller akutt. Jeg valgte derfor å ikke bruke dette som et avgrensningskriterium i studien. Fremstillinger som omhandler sykdom, medisinsk tilstand, skade eller helse er inkludert i de tilfellene de fremstiller eller knyttes til begrensninger i kroppsfunksjon, aktivitet eller deltagelse enten det dreier seg om kortere eller lengre tid. Dette medfører at en del av fremstillingene handler om funksjonshemning i tilknytning til akutt sykdom, skade og ulykke. Slik jeg oppfatter det kan også disse fremstillingene være med på å bygge opp forestillinger om funksjonshemning. Jeg vurderte det derfor som riktig å inkludere dem.

Fremstillinger av sykdom, medisinsk tilstand, skade eller helse der begrensninger ikke nevnes spesielt eller ikke er opplagt, er ikke inkludert.

Det var også fremstillinger der det var uklart om det handlet om fysisk eller psykisk funksjonshemning. I noen fremstillinger om uføretrygd og sykemelding er type funksjonshemning ikke nevnt. Disse er derfor ikke inkludert. Det var også tvil i forhold til representasjoner som handlet om undervekt og spiseforstyrrelser. De tok enten utgangspunktet i undervekt som fysisk forskjell eller i spiseforstyrrelser som regnes som psykisk betinget. På grunn av denne uklarheten valgte jeg å ikke inkludere fremstillinger av undervekt og spiseforstyrrelser. Jeg valgte også å ikke inkludere representasjoner av overvekt. I noen fremstillinger kan det være at funksjonshemning som ble relatert til fysiske årsaker, er psykisk betinget. Disse representasjonene er inkludert siden det er måten funksjonshemning er fremstilt på som er avgjørende for denne oppgaven.

Avgrensning i forhold til fremstillinger som gikk i retning av vurderinger av utseende var også vanskelig. Fremstillinger som omhandlet utseende er inkludert i de tilfellene de fremstiller eller knyttes til begrensninger i kroppsfunksjon, aktivitet eller deltagelse.

Fremstillingene fokuserer i ulik grad på funksjonshemning. I en del fremstillinger er det funksjonshemning som er utgangspunktet. Hovedfokus er i de fleste fremstillingene enten funksjonshemning, sykdom, skade eller en blanding av disse. I en del oppslag, for eksempel om sykdom, handler bare mindre deler av teksten om funksjonshemning. Andre eksempler på

at bare mindre deler av teksten handler om funksjonshemning er fremstillinger som handler om kjendiser eller som tar utgangspunkt i spesielle hendelser. I vurderingen av hvilke fremstillinger som skulle inkluderes, valgte jeg å ikke ta hensyn til graden av fokus på funksjonshemning. Grunnen til dette var at jeg antok at fremstillingene uansett kan bidra til dannelsen av forestillinger om funksjonshemning.

Representasjonene ble først og fremst plukket ut på grunnlag av overskrifter, ingresser og bilder. Bladene ble ikke lest ord for ord og representasjoner der forestillinger om funksjonshemning bare fremkommer i selve teksten, er derfor ikke automatisk inkludert. Slike mindre fremtredende representasjoner er inkludert i de tilfellene de ble oppdaget. Noen representasjoner ble oppdaget på grunnlag av kunnskap om tema eller personer det handlet om, som indikerte at innholdet kunne være relevant.

Både fremstillinger av funksjonshemning, funksjonshemmede mennesker og mennesker som har vært funksjonshemmet i en periode, for eksempel i forbindelse med sykdom eller skade, er inkludert i studien.

Representasjoner der funksjonshemning ikke fremstilles som en form for forskjellighet, for eksempel der funksjonshemning ikke er synlig og heller ikke kommentert, er ikke inkludert. Tekster der uttrykk om funksjonshemning brukes i andre sammenhenger enn i forhold til funksjonshemning, er ikke inkludert i datamaterialet. Reklame, annonser og TV-guiden i Se og Hør er heller ikke inkludert i studien.

Til tross for avgrensningene som er beskrevet var det til en viss grad en vurderingssak hvilke representasjoner som skulle inkluderes. På bakgrunn av dette kan det være at andre ville ha vurdert noen av grensetilfellene annerledes og at omfanget av representasjoner som er inkludert kunne vært noe annerledes. Likevel mener jeg at representasjonene som er inkludert i studien, gir et godt bilde av det som presenteres i ukebladene Se og Hør og Hjemmet om fysisk funksjonshemning.

4.2 Kritisk diskursanalyse

Jeg valgte å gjøre en form for kritisk diskursanalyse av hva som formidles i tekst og bilder i fremstillingene. Faircloughs bok "Language and power" (Fairclough 2001) ble benyttet som inspirasjon og bakgrunn for diskursanalysen. Tidligere i oppgaven (avsnitt 3.3) beskriver jeg

elementer av den teoretiske delen av Faircloughs bok, blant annet Faircloughs forståelse av diskurs. I dette avsnittet vil jeg gå inn på Faircloughs beskrivelse av en form for kritisk diskursanalyse som legger vekt på hvordan språket bidrar til at maktforhold i samfunnet opprettholdes og endres. Jeg vurderte det som hensiktsmessig å benytte kritisk diskursanalyse siden oppgaven handler om ”annenhet”, eller maktrelasjoner, i forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. En annen grunn til at jeg vurderte det som hensiktsmessig å benytte kritisk diskursanalyse er at oppgaven er basert på en analyse av språklige fremstillinger.

Fairclough (2001: 21, 91-139) presenterer en prosedyre for kritisk diskursanalyse som består av tre deler: beskrivelse av tekst, tolkning og forklaring. For å beskrive en tekst foreslår Fairclough (2001: 91-100) en rekke egenskaper som kan være hensiktsmessig å undersøke, blant annet hvilke erfaringsmessige, relasjonelle og uttrykte verdier ord har samt hvilke metaforer som brukes. Jeg valgte ut fra dette å se spesielt på metaforer. Der det var hensiktsmessig valgte jeg å se på andre språklige uttrykk. Fairclough (2001: 117, 134-135) sier at hensikten med tolkningsdelen av analysen er å tydeliggjøre hvordan diskurspraksis er avhengig av ”common sense” og diskurstype. Han er blant annet opptatt av å se på tolkning av kontekst både i den konkrete situasjonen og i forhold til andre tekster, hvilke diskurstyper det trekkes på og om det er ulike oppfatninger av kontekst og diskurstyper. I forklaringsdelen av analysen vektlegger Fairclough (2001: 117, 138) hvordan diskurser står i forhold til maktrelasjoner og maktkamp. Han foreslår å se på hvilke maktrelasjoner som bidrar til å skape diskursen, ideologi, hvordan diskursen står i forhold til maktkamp, om maktkampen er åpen eller skjult og om diskursen bidrar til å opprettholde eller endre eksisterende maktrelasjoner.

Hovedtrekk ved oppslagene i Se og Hør dannet grunnlaget for en generell overordnet diskurs og fire andre kategorier av overordnede diskurser. Jeg valgte med andre ord en empirinær tilnærmingstype. En empirinær tilnærmingstype er, ifølge Widerberg (2001: 126-127), som regel å anbefale i kvalitative studier. Kategoriene er likevel formulert med bakgrunn i teori om ”annenhet” som danner utgangspunktet for analysen. Dette omtaler Widerberg som at *”(...) ens teoretiske interessefelt legges på materialet”* (Widerberg 2001: 127). Analysen av oppslagene i Hjemmet er basert på sammenligning med analysen av oppslagene i Se og Hør. Begrunnelsen for dette vil jeg komme tilbake til i avsnitt 4.3.2.

Lakoff og Johnsons idéer om hvordan metaforer strukturerer og påvirker hvordan vi tenker, hva vi erfarer og hvordan vi handler (Lakoff og Johnson 2003), ble benyttet til å tydeliggjøre de overordnede diskursene ved å bidra til å få frem hvordan representasjonene fremstiller virkeligheten og skaper måter å tenke på. Lakoff og Johnsons idéer hjelper blant annet til å få frem hvilke deler av virkeligheten som skjules eller tones ned. Widerberg (2001: 127) peker på at teori brukes til å finne det empiriske innholdet i materialet og samtidig bidrar til å finne det som materialet ikke forteller. Det som ikke fortelles er ofte viktigere å analysere enn det som uttrykkes direkte. Jeg vurderte derfor denne tilnærmingsmåten som hensiktsmessig.

En stor del av datamaterialet består av representasjoner som er en kombinasjon av tekst og bilder. Tekst og bilder henger derfor sammen og jeg valgte å se på representasjonene som en helhet. Bilder har ofte som funksjon å tydeliggjøre eller forsterke budskapet i teksten. Jeg valgte derfor å se på hvordan tekst og bilder sammen er med på å underbygge eller danne forestillinger. Jeg valgte på grunnlag av dette å ikke gjøre en mer teknisk tekst- og bildeanalyse.

4.3 Fremgangsmåte

Materialet ble samlet i en summarisk oversikt over alle representasjonene som er inkludert i studien. Jeg leste deretter gjennom representasjonene flere ganger for å danne meg et inntrykk av hva de handler om og skrev ned det som virket interessant i forhold til problemstillingen. Jeg skrev deretter ned hvilket helhetsinntrykk materialet gir. Videre gjorde jeg en operasjonalisering av ”annenhet” basert på representasjonene i materialet. Operasjonaliseringen er beskrevet nedenfor.

4.3.1 Operasjonalisering av ”annenhet”

”Annenhet” kan komme til uttrykk på ulike måter. I litteratur og film er det vanlig å bruke fremstillinger av funksjonshemning og funksjonshemmede som en måte å fortelle om visse moralske egenskaper hos et individ på (Grue 2004: 157-176). Som beskrevet i kapittel 2, har funksjonshemmede generelt blitt fremstilt på stereotype og lite fordelaktige måter i kulturelle representasjoner.

Det kan være at "annenheten" i ukebladene kommer til uttrykk på andre måter enn for eksempel i litteratur og film. Det var derfor nødvendig å undersøke nærmere hvordan "annenheten" kommer til uttrykk i ukebladenes fremstillinger av funksjonshemning. Operasjonaliseringen i denne studien ble utført ved hjelp av en tabell (se Tabell 2 nedenfor) der alt som fremstilles som "annenhet" knyttet til funksjonshemning i representasjonene i Se og Hør og Hjemmet, ble satt opp mot det som dermed tenkes å representere ikke-funksjonshemning eller "normalitet". "Annenheten" ble delt inn i roller, menneskeverd, selvstendighet og deltagelse, relasjoner, psykiske egenskaper, moralske egenskaper samt fysiske egenskaper og helse.

Det kan være at "annenhet" også kan komme til uttrykk på ulike måter avhengig av kjønn. Jeg vil også anta at "annenhet" hos barn kan komme til uttrykk på andre måter enn for voksne. For å kunne se nærmere på disse forskjellene, ble det derfor skilt mellom "annenhet" hos kvinner, menn og barn. Det er krysset av for om de ulike formene for "annenhet" knyttes til henholdsvis kvinner, menn og barn i fremstillingene. Barn defineres her som barn og ungdom under 18 år. Kvinner og menn er personer over 18 år. Etter en gjennomgang av representasjonene i litt over halvparten av utgavene av Se og Hør, oppstod det en metning i forhold til at det ikke ble funnet flere ulike fremstillinger av "annenhet". En gjennomgang av representasjonene i Hjemmet tilførte i tillegg noen få fremstillinger av "annenhet".

Det er viktig å være klar over at tabellen representerer en oversikt over alle ulike roller og egenskaper som knyttes til "annenhet" i fremstillingene. Det betyr at de enkelte rollene og egenskapene i tabellen ikke nødvendigvis kan knyttes til funksjonshemning generelt. Noen av rollene og egenskapene knyttes bare til enkelte former for fysisk funksjonshemning. Dette fremgår ikke av tabellen. Tabellen gir heller ikke noe bilde av hvor hyppig de ulike rollene og egenskapene kommer til uttrykk i materialet. Enkelte roller og egenskaper i tabellen er basert på bare én eller noen få representasjoner. Andre er basert på mange. Tabellen gir derfor ikke noe inntrykk av hvor vanlig de ulike karakteristikkene er. Tabellen gir imidlertid et inntrykk av det spekteret av ulike roller og egenskaper som "annenhet" knyttet til funksjonshemning gis i representasjonene. Roller og egenskaper knyttet til funksjonshemning i representasjonene som ikke kan defineres som "annenhet", er ikke inkludert. Grensen mellom hva som er knyttet til "annenhet" og hva som ikke er det, er i enkelte tilfeller uklar. Det kan være jeg har utelatt enkelte roller og egenskaper som andre ville definert som knyttet til "annenhet".

Tabellen viser likevel mange ulike måter ”annenheten” kommer til uttrykk på i fremstillingene. Tabellen ble brukt som bakgrunn og hjelpemiddel for analysen.

Tabell 2 Roller og egenskaper som knyttes til ”annenhet” i representasjonene

	”Annenhet”	Forekomst ”Annenhet”			”Normalitet”
		Kvinner	Menn	Barn	
Roller	Pasient/syk	Xx	Xx	Xx	Frisk
	Offer	Xx	Xx	Xx	
	Stakkar	Xx	Xx	Xx	
	Uheldig	Xx	X	Xx	
	Mottaker/takknemlig mottaker	X	X	Xx	Giver/velgjører
	Mobbeoffer			X	
	Sjarmør/solstråle			X	
	Monster		X		
	Helt	Xx	X	Xx	
	Sensasjon/medisinsk tilfelle	Xx	Xx	Xx	
	Engel	X			
	Pirat		X	X	
Menneskeverd	Mindre verdifull	x	X	Xx	Verdifull
	Skam	Xx	X	X	Stolthet
Selvstendighet og deltagelse	Passiv	Xx	X	X	Aktiv
	Uselvstendig/hjelpetrengende/får omsorg	Xx	Xx	X	Selvstendig/gir hjelp/gir omsorg
	Ikke i stand til å arbeide	Xx	Xx		Arbeider
	Kan ikke delta i aktiviteter/ufri	Xx	X	Xx	Deltar/fri
	Lever ikke et fullverdigg liv	Xx	Xx	X	Fullverdigg liv
		Xx	Xx	X	
Relasjoner	Ensom/isolert	Xx	Xx	X	Har nettverk, sosial
	Kan ikke få kjæreste		X	X	Kan få kjæreste
	Kan ikke ta seg av barn	Xx	X		Kan ta seg av barn
	Belastning	x		Xx	Ressurs/berikelse
Psykiske egenskaper	Trist/deprimert/ulykkelig	Xx	Xx	X	Glad/lykkelig
	Bekymret/redd	Xx	X	X	Ubekymret/ikke redd
	Bitter	X	X		
	Pågangsmot/kjempende	Xx	X	X	
	Sjarmerende			X	
	Optimistisk/ tapper	X	X	X	
	Sky/redd for å møte andre/dårlig selvtillit	Xx	X		Åpen/sosial/god selvtillit
Moralske egenskaper	God	X			
	Lav moral	x	Xx	X	Høy moral
Fysiske egenskaper og helse	Svak, uenergisk	Xx	Xx	Xx	Sterk, energisk
	Syk/skadet/medisinsk tilstand/avvik	Xx	Xx	Xx	Frisk, ”normal”
	Dårlig helse/lider	Xx	Xx	Xx	God helse, velvære
	Usunn	X	X		Sunn
	Minner om dødelighet	Xx	Xx	Xx	Vitalitet
	Sammenlignes med dyr		X		Atskilt fra dyr
	Skremmer/vekker avsky eller angst	Xx	X	X	
	Deformert/misdannet/feiler noe	X	X	X	Riktig
	Stigma	X	X	X	Uten merke
	Mindre attraktiv/mindre pen	X	X	X	Attraktiv/pen

X = ”Annenhet” i Se og Hør, x = ”Annenhet” i Hjemmet

4.3.2 Helhetsinntrykk av representasjonene

Etter å ha undersøkt nærmere hva "annenheten" består i, ble oppslagene gjennomgått i detalj, og det ble notert hvilke former for "annenhet" som kommer til uttrykk i hvert enkelt oppslag. Det ble også notert hvilke situasjoner og sammenhenger "annenheten" presenteres i samt hvilket hovedinntrykk knyttet til "annenhet" hvert enkelt oppslag gir.

Under gjennomgangen ble jeg oppmerksom på at de fleste fremstillingene i Hjemmet er av opplysende karakter og er forholdsvis saklige og nøkterne. Ved opptelling fant jeg at dette gjelder 40 av de 56 fremstillingene i Hjemmet. Fremstillingene gir i hovedsak helseopplysning eller medisinsk opplysning. En av dem handler om pasientskadeerstatning. De fleste av fremstillingene er korte og mange består av spørsmål fra lesere med svar fra Hjemmets lege. Det finnes også ulike typer leserinnlegg, oppslag med informasjon, historier fra legekontoret, et spørsmål med svar fra Hjemmets advokat og en litt lengre artikkel. De fleste av oppslagene er presentert innenfor faste spalter eller artikkelserier som: "Kropp og sjel", "Spør Hjemmets lege", "Legens hjørne", "Hos legen", "Reseptfritt", "Spør oss", "Nytt fra forskningen" og "Fra kvinne til kvinne". Fremstillingene gir opplysende beskrivelser av sykdom og funksjonshemning. Jeg valgte å ikke inkludere disse fremstillingene i analysen. Begrunnelsen for dette er at oppgavens hensikt er å undersøke om det skapes "annenhet" i forholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. "Annenhet" er en form for forskjellighet som innebærer ulike posisjoner i et maktforhold. Siden fremstillingene i hovedsak oppfattes som opplysende og nøytrale, valgte jeg å ikke analysere dem med hensyn på "annenhet". Jeg vil likevel ikke utelukke at enkelte av disse fremstillingene kan bidra til å skape "annenhet". Siden dette er en kvalitativ undersøkelse, er det imidlertid ikke antallet fremstillinger som har størst betydning for analysen. Jeg antok derfor at de resterende fremstillingene i større grad egner seg til å få frem om og i tilfelle hvordan "annenhet" skapes i Hjemmet. Analysen er derfor basert på de 16 resterende fremstillingene fra Hjemmet.

Som beskrevet i avsnitt 4.1.2 er det stor forskjell på fremstillingene. En del fremstillinger har funksjonshemning som utgangspunkt og hovedfokus. Andre fremstillinger handler i mindre grad om funksjonshemning. Jeg valgte å la fremstillinger med funksjonshemning som hovedfokus få størst betydning for analysen. Jeg vurderte det som mest riktig å gjøre det slik fordi jeg antok at disse fremstillingene gir det beste bildet av eksisterende forestillinger om

funksjonshemning. I fremstillinger som har sykdom som hovedfokus, kan det være at forestillinger om sykdom overskygger forestillinger om funksjonshemning. I Hjemmet er det svært få fremstillinger med funksjonshemning som utgangspunkt og hovedfokus. Jeg valgte derfor i tillegg å se nærmere på noen fremstillinger i Hjemmet der deler av teksten handlet mest om funksjonshemning.

Fremstillingene fra Se og Hør og Hjemmet som analysen er basert på, er svært forskjellig både i antall og innhold. Fremstillingene fra Se og Hør utgjør den største og mest rikholdige delen av materialet. Jeg valgte derfor å gjøre en grundig analyse basert på fremstillingene i Se og Hør. Jeg vurderte dette som den beste måten å få frem flest mulig av de eksisterende forestillingene om funksjonshemning på. Analysen av datamaterialet fra Hjemmet valgte jeg å gjøre mer kortfattet ved å basere den på en sammenligning med analysen av fremstillingene fra Se og Hør.

Jeg valgte å starte med en analyse av helhetsinntrykket av fremstillingene i Se og Hør. Deretter gikk jeg over til en mer detaljert analyse av ulike kategorier av hovedinntrykk fra fremstillingene i Se og Hør. Kategoriseringen er nærmere beskrevet nedenfor.

4.3.3 Kategorisering av representasjonene

Representasjonene fra Se og Hør ble sortert i ulike grupper ut fra type historie "annenheten" knyttes til. Dette er ikke nødvendigvis hovedhistorien i oppslaget som helhet. Deretter ble det undersøkt hvilke felles hovedinntrykk de ulike gruppene representasjoner gir. På grunnlag av hovedinntrykkene fra fremstillingene ble fire overordnede kategorier av trekk som preget representasjonene av funksjonshemning, utarbeidet. Utarbeidelsen av kategoriene vil jeg gi en nærmere beskrivelse av i avsnitt 5.2. De fire kategoriene av hovedtrekk som preget materialet ble kalt:

1. "Annenhet" som avvik
2. Kampen mot "annenheten"
3. Frykten for "annenheten"
4. Medlidenhet med "den andre".

I en viss forstand kan kategoriene sammenlignes med idealtyper. Idealtyper er ifølge Widerberg (2001: 124-125) konstruerte sammenstillinger av elementer fra mange personer og

situasjoner. Idealtypene representerer ikke reelle personer eller situasjoner. Hensikten med idealtyper er å få frem det som er typisk eller sentralt i materialet. På samme måte representerer de overordnede kategoriene sentrale trekk ved oppslagene. Dette innebærer også at det er sider ved materialet som ikke dekkes av kategoriene. Jeg har imidlertid forsøkt å dekke det jeg oppfatter som de viktigste sidene.

Fremstillingene ble sortert under kategoriene ut fra hva som ble oppfattet som det mest sentrale i hvert enkelt oppslag i forhold til "annenhet". Oppslagene er sjelden en rendyrket form av en kategori. De fleste representasjonene passer inn i flere av kategoriene. For å kunne vurdere dem i flere sammenhenger, valgte jeg derfor også å gjøre en sortering der de ble stående i alle kategoriene de passer i. Jeg mener dette var riktig å gjøre siden det dreier seg om en kvalitativ undersøkelse der poenget er å få frem flest mulig av de forestillingene som representasjonene bygger på. Når de samme representasjonene plasseres under ulike kategorier kommer de ulike forestillingene tydeligere frem.

Det var i mange tilfeller vanskelig å avgjøre hvilken kategori representasjonene i hovedsak hører til i. Likeledes var det i en del tilfeller vanskelig å avgjøre hvilke ulike kategorier de enkelte representasjonene skulle plasseres i. Noen få representasjoner var spesielt vanskelig å plassere og passer ikke spesielt godt inn i noen av kategoriene. Disse representasjonene ble derfor plassert i den kategorien som var mest nærliggende. Jeg vurderte dette til å ha liten betydning. Siden analysen er basert på et helhetsbilde av materialet, var det ikke av avgjørende betydning for analysen nøyaktig hvor mange eller hvilke oppslag som ble plassert under de ulike kategoriene. Alle fremstillingene fikk heller ikke like stor betydning i analysen. Mest betydning fikk de fremstillingene som tydeligst viser de trekkene som kategoriene ble utviklet for å analysere. Fordelingen av fremstillingene i de ulike kategoriene fungerte som et hjelpemiddel og utgangspunkt for analysen.

Fremstillingene i Hjemmet ble sortert under de ulike kategoriene på samme måte som beskrevet ovenfor.

4.3.4 Gangen i analysen

I kapittel 5 og 6 vil jeg presentere analysen av fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet. Analysen av fremstillingene i Se og Hør utgjør hoveddelen av analysen og danner grunnlaget

for analysen av fremstillingene i Hjemmet. Jeg vil derfor starte med analysen av fremstillingene i Se og Hør i kapittel 5. I kapittel 6 vil jeg gi en analyse av fremstillingene i Hjemmet basert på sammenligning med analysen av fremstillingene i Se og Hør. I kapittel 7 vil jeg oppsummere de grunnleggende forestillingene om "annenhet" som skapes. Jeg vil også diskutere om fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet representerer nye eller gamle forestillinger om funksjonshemning og hvilke omvendte forestillinger som skapes om ikke-funksjonshemning.

5 FREMSTILLING AV ”ANNENHET” I SE OG HØR

Det generelle inntrykket av fremstillingene av funksjonshemning i Se og Hør er at de er produsert med tanke på å skape sensasjon og nysgjerrighet blant leserne. Enkeltmenneskers ”ulykke”, lidelse og annerledeshet presenteres som underholdning og slås opp med store bokstaver og rikelig med bilder. I mange tilfeller skjer dette på en kynisk måte som tar lite hensyn til personene som representeres. Fremstillingene tar i bruk sterke virkemidler og spiller på følelser som fascinasjon, medlidenhet og redsel hos leserne. Det kan også være at noe av hensikten er å gi leserne en følelse av lettelse over å ikke være ”rammet”. I tillegg fokuserer fremstillingene på endring av vonde og vanskelige situasjoner knyttet til funksjonshemning. Det skaper håp. Fremstillingene viser i stor grad synlig kroppslig annerledeshet. I tilfeller hvor funksjonshemning ikke er synlig, brukes i flere tilfeller tidligere bilder, for eksempel fra sykehus eller etter operasjon. Alt i alt fester det seg et inntrykk av funksjonshemning som vondt og vanskelig.

Mange av fremstillingene er sammensatte og motsetningsfylte. Personene fremstilles ofte med roller og egenskaper som står i kontrast til hverandre. Sammenligning av før- og nå-situasjonen er blant annet et virkemiddel som benyttes til å fremkalle denne kontrasten. I andre fremstillinger fungerer ikke-funksjonshemning som et sammenligningsgrunnlag. Slik beskriver fremstillingene på ulik måte og i ulik grad forskjell mellom funksjonshemning og ikke-funksjonshemning og trekker opp en tydelig grense i forhold til dette. I dette kapittelet vil jeg med bakgrunn i Simone de Beauvoirs teori om ”annenhet” (de Beauvoir 1992a), gjøre en analyse av om forskjellen som beskrives blir forstått og fremstilt som ”annenhet”. Jeg vil også gjøre en analyse av hvordan ”annenheten” fremstilles.

Ifølge de Beauvoir (1992b: 15) defineres kvinnen som ”den andre” i forhold til mannen. Mannen representerer både en positiv verdi og en norm. Kvinnen representerer en negativ verdi og defineres ut fra den mannlige normen. Mannen er subjektet og kvinnen ”det andre”. Begrepet ”annenhet” innebærer ut fra dette at to kategorier står i motsetning til hverandre og tillegges ulik verdi. ”Annenhet” er med andre ord en form for forskjellighet som innebærer ulike posisjoner i et maktforhold der ”den andre” er underordnet. Med utgangspunkt i dette, vil jeg starte med å se på hvilken forståelse av funksjonshemning som danner grunnlaget for fremstillingene i Se og Hør og om denne forståelsen bidrar til å skape ”annenhet”. Deretter vil jeg gjøre en mer detaljert analyse av fremstillingene. Med bakgrunn i de Beauvoirs teori

(1992a) vil jeg sette opp ulike hovedtrekk som ”annenheten” analyseres ut fra. Til slutt følger en diskusjon av ”annenhet” i forhold til kjønn.

Som et virkemiddel til å få frem hva fremstillingene formidler, vil jeg se på språklige uttrykk. Inspirert av Faircloughs analyser der han diskuterer sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001), vil jeg undersøke om språklige uttrykk bidrar til å skape ”annenhet” i fremstillingene. I denne sammenhengen vil jeg spesielt se på språklige uttrykk i form av metaforer. Lakoff og Johnson (2003) har levert viktige arbeider der de beskriver hvordan metaforer påvirker dagliglivet. Slik Lakoff og Johnson (2003: 7) ser det, er metaforer ikke bare et språklig fenomen. Selve begrepssystemet vi tenker og handler ut fra er basert på metaforer. Begrepssystemet danner grunnlaget for hvordan vi oppfatter virkeligheten. På den måten metaforer forstås videre i analysen, forekommer de derfor ikke nødvendigvis som konkrete språklige uttrykk, men som måter å tenke og handle på som ligger bak og bidrar til å forme teksten og fremstillingene generelt.

5.1 Blir funksjonshemning forstått og fremstilt som ”annenhet” i Se og Hør?

”*NÅ TRÅKKER HAN TIL FOR FULLT*” (Se og Hør nr. 62, 2006) er overskriften på en fremstilling i Se og Hør. Inngressen lyder: ”(...) *har en sykdomshistorie som ville tatt livet av de fleste. Likevel syklet han 300 mil fra Tønsberg til Finnmark – alene*” (Se og Hør nr. 62, 2006). Fremstillingen forteller om en mann som er arbeidsufør og delvis medisinsk ufor. Han har vært utsatt for ulykke, ran og alvorlig sykdom. Han er også hofteoperert og har flere ganger vært nær ved å dø. Et bilde viser mannen i koma etter ulykken og et annet viser operasjonsarret. Han fremstilles nå, både på bilder og i teksten, som en smilende og glad mann med ”vilje av stål”, som har nådd sitt mål om å sykle fra Tønsberg til Finnmark. Med utgangspunkt i dette vil jeg se på hvilken forståelse av funksjonshemning fremstillingene i Se og Hør er basert på.

5.1.1 En forståelse som skaper ”annenhet”

Fremstillingene i Se og Hør tar gjerne utgangspunkt i sykdom og skade hos individet og innebærer ofte en betraktning av funksjonshemning som en personlig tragedie. Det fokuseres

også på medisinske tiltak for å bedre tilstanden. Dette kjennetegner den medisinske forståelsen av funksjonshemning. Den funksjonshemmede kroppen representerer ut fra denne forståelsen et avvik fra den ikke-funksjonshemmede kroppen. Dette kan sammenlignes med de Beauvoirs beskrivelse av hvordan kvinnen har blitt definert i forhold til mannen, der hun blant annet viser til Thomas Aquinas som betegner kvinnen som en ”*mislykket mann*” (de Beauvoir 1992b: 15). Ved å betrakte funksjonshemning som avvik, understrekes det ønskelige i å ha en ikke-funksjonshemmet kropp. Fremstillingen over formidler dette tydelig.

Ved å ta utgangspunkt i sykdom og skade, viser fremstillingen samtidig at vi alle som mennesker er sårbare og utsatte. Dette minner oss om naturen og vår forgjengelighet. De Beauvoir (1992b: 122-124) hevder at kvinnen virker skremmende på mannen fordi hun minner om fødsel og menneskets dødelighet. Ifølge de Beauvoir ønsker mennesket å fornekte sin forbindelse til naturen fordi det skaper frykt. Fremstillinger som viser mennesker som sårbare og utsatte skaper derfor en avstand i forhold til funksjonshemning. De Beauvoir hevder også at assosiasjoner til naturen ofte brukes til å undertrykke en gruppe (Shakespeare 1994: 291-292). I denne sammenhengen kan assosiasjoner til naturen derfor bidra til diskriminerende forestillinger om funksjonshemning.

I betraktningen av funksjonshemning som en personlig tragedie dannes en forestilling om at funksjonshemning er trist og tragisk i motsetning til ikke-funksjonshemning, som forbindes med lykke og glede. Ved å skape en sammenheng mellom funksjonshemning, sykdom, skade og tragedie, konstruerer fremstillingene stereotypiske oppfatninger om funksjonshemning. Funksjonshemning knyttes i hovedsak til negative stereotypiske roller og egenskaper som syk, stakkar, offer, passiv, svak, trist og hjelpetrengende. De Beauvoir (1992b: 15) beskriver hvordan kvinnen blir det uvesentlige i forhold til mannen som det vesentlige. Forbindelsen som skapes mellom funksjonshemning, sykdom, skade og tragedie, bidrar på samme måte til at funksjonshemning tillegges en lavere verdi enn ikke-funksjonshemning. Ved å ta utgangspunkt i den fysiske forskjellen og samtidig tillegge funksjonshemning og ikke-funksjonshemning ulik verdi, bidrar den medisinske forståelsen derfor til å skape ”annenhet” i mange av fremstillingene. Ved å se på hvilke metaforiske begrep som ligger bak og former fremstillingene, kan det tydeliggjøres hvordan dette skjer. To metaforiske begrep som spiller inn og former fremstillingene, vil jeg kalle *Kroppen er en maskin* og *Funksjonshemning er tragedie*. Nedenfor vil jeg gjøre en analyse av disse begrepene slik de opptrer i fremstillingene.

Kroppen er en maskin

Det metaforiske begrepet *Kroppen er en maskin* innebærer at kroppen betraktes som en maskin som fungerer som den skal når alt er i orden. Noen ganger fungerer imidlertid maskinen bare delvis eller ikke i det hele tatt. Dette kan skyldes feil og mangler som har oppstått under bruk eller allerede under produksjonen. Maskinen kan gå i stykker eller miste deler. Av og til kan maskinen repareres og andre ganger er det ikke mulig. Maskinen representerer en lavere verdi når den er ødelagt. Denne tankegangen i forhold til kroppen bidrar til å forme Se og Hørs fremstillinger av funksjonshemning. Jeg finner denne tenkemåten i representasjonene i form av ord og uttrykk som: "*ødelagt for livet*", "*reparere ansiktet*", "*få nytt ansikt*", "*ny start på livet*", "*uten bein*", "*mistet beinet*", "*medfødt hoftefeil*", "*bytte ut begge hoftene*", "*feiler noe*", "*hjertefeil*", "*orker ikke lenger å gå for egen maskin*", "*MISTET ÅTTE FINGRER OG FIRE TÆR*", "*uten fingrer*", "*uten gripeevne*", (...) *satte en alvorlig nakkeskade stopper for det.*" og "*uhelbredelig syk*" (Se og Hør nr. 59, 62, 64, 67, 72 og 74, 2006). Som uttrykkene viser, bidrar det metaforiske begrepet *Kroppen er en maskin* til å fremheve funksjonshemning, sykdom og skade som "feil" og "mangler" hos individet. De Beauvoir (1992b: 15, 120) mener at kvinnen utelukkende defineres ut fra sitt forhold til mannen. Kvinnen defineres i forhold til en mannlig norm. På samme måte viser uttrykkene ovenfor at funksjonshemning defineres i forhold til ikke-funksjonshemning. Ikke-funksjonshemning betraktet som en maskin som fungerer, er normen og det ønskelige. Slik viser metaforen også hvordan den ikke ønskelige kroppen betraktes som en maskin som er ødelagt og ikke virker. Når denne tekniske forståelsen av kroppen gjennomsyrrer representasjonene, bidrar det til å skape en forståelse av funksjonshemning som underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning basert på sykdom og skade hos individet. Dette er parallelt med de Beauvoirs beskrivelse av hvordan kvinnen som "det andre" representerer det negative i forhold til mannen, som representerer det positive og nøytrale (de Beauvoir 1992b: 15). Metaforen illustrerer hvordan den tekniske forståelsen styrer fremstillingene og skaper "annenhet".

I betraktningen av kroppen som en maskin og funksjonshemning som feil og mangler skjules samtidig andre aspekter som har betydning for forståelsen av funksjonshemning. Det blir for eksempel ikke belyst hvordan samfunnsforhold, holdninger og forestillinger kan bidra til å skape funksjonshemning. Videre viser metaforen *Kroppen er en maskin* en tro på at alt kan byttes ut eller repareres og bidrar til at dette tas for gitt. Kroppen sees på som en teknisk enhet

som kan vedlikeholdes, og det skapes avstand til naturen. Metaforen forteller med andre ord om tro på kontroll over naturen. Den toner ned at naturen ikke alltid kan kontrolleres. Metaforen bidrar dermed til å skjule at mange mennesker lever med funksjonshemning i en eller annen form og at dette kan betraktes som en del av livet.

En alternativ metafor kunne vært *Kroppen er et musikkinstrument*. Et musikkinstrument er noe man kan spille på. Ulike musikkinstrumenter har ulike egenskaper. Likevel er hvert instrument et viktig bidrag i et orkester. Variasjonen i lyd som de ulike instrumentene bidrar med, gjør musikken rik og variert. Hvilken mulighet et instrument har til å delta og komme til sin rett er imidlertid avhengig av flere forhold. Det har betydning om instrumentet inkluderes i orkesteret og om musikken er tilpasset instrumentet. Dersom metaforen *Kroppen er et musikkinstrument* strukturerte tankene, ville funksjonshemning betraktes som variasjon.

Funksjonshemning er tragedie

Tragedien er en dramaform som er kjent fra antikkens Hellas siden 500-tallet f. Kr. Den greske tragedien fulgte visse regler. Aristoteles fastla disse reglene i sitt verk *Poetikken*. Etter hvert har imidlertid betegnelsen tragedie fått en annen betydning og blitt brukt synonymt med sørgespill (Kortner, Munthe og Tveterås 1981: 710). Tragedien som sørgespill representerer noe sørgelig, trist og vondt. Tragedien fryktes fordi den kan ramme et menneske og medføre en tung, uønsket og ulykkelig tilværelse. Det metaforiske begrepet *Funksjonshemning er tragedie* innebærer ut fra dette en betraktning av funksjonshemning som trist og vondt. Noen uttrykk som illustrerer hvordan denne metaforen styrer tenkemåten i fremstillingene er: ”(...) livet til tider kan føles tungt og urettferdig(...)”, ”(...) ganske tung hverdag med sykdom (...)” og ”livslange mareritt” (Se og Hør nr. 59, 60 og 63, 2006). Videre forbindes tragedie med død. Uttrykk som ”(...) kommer til å dø i ung alder.”, ”Alt føltes dødt” og ”(...) nærmest står med en fot i grava.” (Se og Hør nr. 61, 64 og 74, 2006) er eksempler som viser dette. En tragedie fører videre med seg et tap. Uttrykkene ”(...) som om jeg har mistet livet mitt (...)” og ”-Livet blir aldri det samme igjen (...)” (Se og Hør nr. 59 og 62, 2006) refererer til et tap i forhold til en tidligere situasjon som ikke-funksjonshemmet. Ikke-funksjonshemning fungerer her som et sammenligningsgrunnlag. Tapet handler om at funksjonshemning står i veien for et fullverdig liv. I fremstillingene bidrar metaforen *Funksjonshemning er tragedie* til at funksjonshemmedes virkelighet konstrueres på samme måte som de Beauvoir sier at ”(...) kvinnens historie er skapt av mennene” (de Beauvoir

1992b: 102). De Beauvoir er opptatt av at kvinnens posisjon i samfunnet ikke er biologisk bestemt. Hun ser på kvinnen som et produkt av sivilisasjonen. Slik hun ser det, er kvinnen bare det hun har blitt gjort til (de Beauvoir 1992c: 181). Kvinnen defineres som det negative, ikke-vesentlige eller ”det andre” i forhold til mannen som det vesentlige eller som norm (de Beauvoir 1992b: 15). På samme måte blir funksjonshemning ”annenhet” når det betraktes som tragedie.

Forestillingen om funksjonshemning som tragedie fremkaller også en følelse av medynk hos leseren. Følgende uttalelse i en av representasjonene illustrerer også dette: ”-*Det sterkeste jeg opplevde, var å møte folk med alvorlige fysiske handikap da jeg trente på CatoSenteret i Son. Å deppe over brukket rygg ville blitt helt feil. Det finnes mange verre skjebner (....)*” (Se og Hør nr. 59, 2006). Et annet oppslag der tragedien skaper medynk, fremstiller en mann som har hatt åpne sår og smerter i flere tiår etter et insektstikk. Han fremstilles som bevegelseshemmet på grunn av dette. Se og Hør skriver: ”*For i tillegg til de smertefulle sårene på beina, lider ulykkesfuglen også av en lang rekke andre lidelser*” (Se og Hør nr. 63, 2006). Oppslaget omfatter blant annet to bilder av sårene på mannens ben og et bilde av mannen i rullestol der et familiemedlem holder rundt ham. Shakespeare (1994: 287) mener at medynk er et uttrykk for overlegenhet. Ut fra dette bidrar metaforen *Funksjonshemning er tragedie* til å gjøre funksjonshemmede til objekter for medynk i fremstillingene. Slik blir funksjonshemmede ikke-vesentlige, eller ”de andre”, i forhold til ikke-funksjonshemmede.

Når metaforen *Funksjonshemning er tragedie* styrer tenkemåten i fremstillingene, overskygges andre sider av funksjonshemmedes tilværelse. De Beauvoir (1992c: 25) beskriver den lille pikens erfaring av tak og murer som hindrer henne i å oppnå en status som subjekt og konstituerer henne som det ikke-vesentlige, eller som ”det andre”. Tragedien danner på samme måte tak og murer og bidrar til at funksjonshemning forblir det ikke-vesentlige. En forestilling om funksjonshemning som tragedie kan dermed betraktes som en form for undertrykking. Forestillingen om tragedie bidrar gjennom dette til å skjule at mange funksjonshemmede lever et rikt og fullverdig liv med gleder og sorger på linje med ikke-funksjonshemmede. At alle mennesker kan være triste i perioder tones ned. Videre tones det ned at funksjonshemning ikke behøver å være dramatisk eller bety at hele livet forandrer seg til det negative. Mange mennesker blir funksjonshemmet i løpet av livet. Dette kan i mange tilfeller betraktes som en naturlig del av et livsløp. Alle vet at økende alder medfører fysiske

begrensninger. I mange tilfeller vil overgangen til å bli funksjonshemmet skje gradvis. Med nødvendig tilpasning i omgivelsene behøver ikke funksjonshemning bety nedsatt livskvalitet.

Språk og makt

Det at metaforer som *Kroppen er en maskin* og *Funksjonshemning er tragedie* styrer produksjonen og dermed sannsynligvis også tolkningen av fremstillingene i Se og Hør kan påvirke folks forestillinger om funksjonshemning. Andre aspekter ved funksjonshemmedes liv kommer ikke frem når den medisinske forståelsen gjennom disse metaforene dominerer og danner grunnlaget for produksjonen av representasjonene. Dette handler blant annet om hvem som representeres, i hvilke sammenhenger og hvordan. Dersom for eksempel den sosiale modellen for forståelse av funksjonshemning lå til grunn, ville sannsynligvis en annen type representasjoner produseres. Da ville fremstillingene i stedet tatt utgangspunkt i omgivelsene og for eksempel fokusert på fysiske barrierer som hindrer tilgjengelighet eller fordommer som hindrer tilgang til arbeidslivet. Utgangspunktet kunne for eksempel vært utformingen av offentlige transportmidler. Et annet utgangspunkt kunne vært arbeidsgiveres holdninger til ansettelse av funksjonshemmede.

I tråd med Faircloughs analyser av forholdet mellom språk og makt (Fairclough 2001) kan den medisinske forståelsens dominans i fremstillingene sees som et uttrykk for ulike maktforhold i samfunnet. Det kan betraktes slik at den medisinske forståelsen av funksjonshemning fungerer ideologisk. Ideologi er ifølge Fairclough (2001: 71) mest effektiv når det er minst synlig hvordan den opererer. I Se og Hør stilles det ikke spørsmål ved den medisinske forståelsen av funksjonshemning som fremstillingene bærer preg av. Som jeg var inne på innledningsvis, er det sannsynligvis få lesere som reflekterer over hvorfor funksjonshemning fremstilles slik og hvilke forestillinger oppslagene bygger på. Et medisinsk perspektiv virker både naturlig og selvsagt i fremstillingene. Den medisinske forståelsen fremstår som "common sense". Den fremstår som nøytral med hensyn på maktkamp og kan derfor betraktes som naturalisert. Innbakt i den medisinske forståelsen ligger imidlertid et maktforhold der funksjonshemning er underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning. Siden det medisinske perspektivet virker naturlig og selvsagt i måten funksjonshemning fremstilles på, blir dette maktforholdet utydelig eller usynlig for de fleste.

5.1.2 Skaper fremstillingene generelt ”annenhet”?

Analysen som er presentert over, viser at funksjonshemning generelt forstås og fremstilles som ”annenhet” i Se og Hør. Likevel skaper ikke alle fremstillingene ”annenhet” i noen særlig grad. For eksempel kan enkelte fremstillinger av kjente personer betraktes nærmest som en nyhet der det konstateres funksjonshemning. Siden dette er en kvalitativ analyse, fikk de fremstillingene som i større grad skaper ”annenhet” mest betydning. Med dette som bakgrunn, vil jeg i neste avsnitt gjøre en analyse av hvordan ”annenheten” fremstilles.

5.2 Fremstilles ”annenheten” på bestemte måter i Se og Hør?

Funksjonshemning fremstilles på ulike måter og i ulike sammenhenger i Se og Hør. Likevel er det bestemte typer historier som går igjen. Datamaterialet inneholder historier om overvinnelse og mestring av funksjonshemning, oppsiktsvekkende historier om funksjonshemmede som gjør uvanlige eller uventete ting, heltehistorier, offerhistorier, overlevelseshistorier, historier som fokuserer på kroppslige kjennetegn, historier som bærer preg av sensasjon samt skremmende historier. Det er også triste historier som fremstiller sykdom og skade. Videre er det fremstillinger av funksjonshemmede som mottar gaver. Mange av fremstillingene er en blanding av ulike typer historier. Med utgangspunkt i de Beauvoirs teori om ”annenhet”, ble fire ulike kategorier av hovedtrekk som preget fremstillingene utarbeidet. Jeg valgte å kalle kategoriene:

1. ”Annenhet” som avvik
2. Kampen mot ”annenheten”
3. Frykten for ”annenheten”
4. Medlidenhet med ”den andre”.

Det første hovedinntrykket er fokus på annerledeshet. Funksjonshemning betraktes som det som avviker og ikke er ”normalt” i forhold til ikke-funksjonshemning. På samme måte som de Beauvoir (1992b: 15) sier at kvinnen betraktes som ”den andre” i forhold til en mannlig norm, sammenlignes funksjonshemning med ikke-funksjonshemning som en norm. På grunnlag av dette inntrykket ble kategorien ”*Annenhet*” som *avvik* utviklet. Rundt en tredjedel av fremstillingene faller innenfor denne kategorien.

Det andre hovedinntrykket er at lykken er å være ikke-funksjonshemmet og at det er viktig å kjempe for å gjenvinne ”normaliteten”. Fremstillingene viser to aspekter i forhold til dette. Det ene aspektet er kampen for å bli kvitt funksjonshemningen. Det andre aspektet er kampen for å overvinne eller mestre funksjonshemning slik at det ikke er til hinder for aktivitet og deltagelse. I forholdet mellom menn og kvinner mener De Beauvoir (1992b: 15) at mannen representerer det positive og det nøytrale. Kvinnen derimot representerer det negative. Mannen er subjekt og kvinnen ”det andre”. Forstått ut fra de Beauvoirs teori, er det kampen for å oppnå status som subjekt fremstillingene viser. Ut fra dette ble kategorien *Kampen mot ”annenheten”* utviklet. Omkring en tredjedel av fremstillingene er preget av dette hovedtrekket.

Det tredje hovedinntrykket fremstillingene gir er frykt for funksjonshemning. Frykten skapes både ved at den uttrykkes i fremstillingene og ved at fremstillingene er laget slik at de virker skremmende. Frykten skapes ved at fremstillingene gir assosiasjoner til naturen ved å vise mennesker som er skadet og som lider. Ifølge de Beauvoir brukes assosiasjoner til naturen ofte for å undertrykke en gruppe (Shakespeare 1994: 292). Dette hovedinntrykket ga derfor opphav til kategorien *Frykten for ”annenheten”*. Litt under halvparten av fremstillingene gir dette inntrykket.

Det fjerde hovedinntrykket er at det er synd på funksjonshemmede. Funksjonshemmede fremstilles som syke, svake, lidende og hjelpetrengende. Når funksjonshemning fremstilles på denne måten, skapes sympati og medlidenhet. Shakespeare (1994: 287) mener at medynk er et uttrykk for overlegenhet. På bakgrunn av dette ble kategorien *Medlidenhet med ”den andre”* utviklet. De fleste representasjonene i Se og Hør har dette hovedtrekket.

De fire kategoriene av hovedtrekk, som jeg har beskrevet, utgjør ulike tilnærmingsmåter til analyse av ”annenhet” i fremstillingene. Med utgangspunkt i disse, vil jeg gjøre en analyse av fremstillingene.

5.2.1 ”Annenhet” som avvik

”VIL ALLTID VÆRE PAPPAS LILLE GUTT” (Se og Hør nr. 73, 2006) er overskriften på en representasjon over to sider som fremstiller en 14 år gammel gutt fra Nepal som bare er 51 cm høy. Familien tjener penger på å vise frem gutten. Målet er at han skal komme med i Guinness

rekordbok som verdens minste mann. Både bilder og tekst viser at gutten behandles som langt yngre enn han er. Blant annet leies han av faren og sitter på fanget til en kvinne. Videre sammenlignes han med en nyfødt i størrelse. Se og Hør skriver også at det kan bli vanskelig å finne en egnet partner til gutten fordi han er så liten. Han betraktes med andre ord som mindre attraktiv og en som ikke kan få kjæreste på grunn av kroppslig annerledeshet. Guttens fysiske kjennetegn knyttes også til en medisinsk tilstand som beskrives som en svært sjelden form for dvergvekst. Det fortelles at gutten har vært et mobbeoffer på grunn av sin fysiske annerledeshet og at foreldrene derfor tok ham ut av skolen. Det antydes videre at gutten har dårlig helse og kanskje ikke kommer til å leve så lenge. I fremstillingen er det satt opp en skala opp til to meter. På skalaen er et bilde av gutten plassert sammen med bilder av to kjente personer og verdens høyeste mann. På denne måten illustreres det tydelig hvor liten gutten er.

Denne fremstillingen er et eksempel på vår tids form for "freak show". Bogdan (1988: 1-68) beskriver hvordan mennesker med spesielle kroppslige kjennetegn ble vist frem som kuriositeter i tidligere tiders "freak show". "Freak show" var en form for underholdning som ga inntekt. Det var derfor levebrød for en del mennesker. Bogdan viser hvordan "freaks" ble sosialt skapt. Han viser blant annet til et eksempel der en svært høy mann ble spurt om han kunne tenke seg å være "en gigant". I dette lå det at "en gigant" er noe mer enn å være svært høy. "Freak show" innebar med andre ord en stilisert presentasjon av mennesker. Bogdan viser hvordan "freak show" blant annet var en del av en spesiell type museum og senere en standarddel av sirkus. "Freak show" holdt gjerne til i et eget sirkustelt foran inngangen til hovedteltet. Bogdan skriver at "freak show" var allment akseptert i Amerika i perioden 1840-1940. Fremstillingen i Se og Hør fungerer på samme måte som en del av et "freak show". Representasjonen bærer preg av sensasjon og fremvisning av en person som er fysisk annerledes. Den skaper fascinasjon og nysgjerrighet. Det er avviket fra det "normale" det fokuseres på. Både overskrifter, hvordan bildene er tatt, hva bildene viser og teksten er utformet slik at den fysiske forskjellen fremheves. Fremstillingen er også produsert i kommersiell sammenheng. Forskjellen i forhold til "freak show" slik de artet seg ligger i at de som ser på ikke behøver å møte den som blir sett på ansikt til ansikt. Dette reduserer dermed ubehaget eller forlegenheten ved å se på eller studere et annet menneskes fysiske forskjellighet. Denne formen for "freak show" kan dermed betraktes som mer fordekt ved at publikum skjules.

Det er flere eksempler i Se og Hør der mennesker fremstilles som kuriositeter med avvikende kroppslige kjennetegn. Det dreier seg blant annet om kroppslige kjennetegn som omfattende brannskader, ansikt der den ene halvdel er svært forskjellig fra den andre og hårvekst over hele kroppen, inkludert ansiktet. Fremstillinger av personer med svært avvikende kroppslige kjennetegn og fokus på annerledeshet gir majoriteten av leserne en mulighet til definere seg selv som "normale" i forhold til dette. Små forskjeller og avvik som de fleste opplever at de har, blir ubetydelige i en slik sammenheng. De fleste vil kunne føle en lettelse over å befinne seg godt innenfor det "normale". Siden avstanden til personene i fremstillingene blir stor, skapes det "annenhet". Personene som fremstilles blir "de andre". Avstanden til "de andre" skapes blant annet ved at bestemte egenskaper og roller knyttes til det kroppslige kjennetegnet. Roller og egenskaper som ble funnet i åtte typiske eksempler på slike representasjoner i Se og Hør, er beskrevet i Tabell 3 nedenfor. Tabellen skiller mellom positive og negative roller og egenskaper.

Tabell 3 Roller og egenskaper knyttet til kroppslige kjennetegn

	Positiv	Negativ
Rolle	Sjarmør, solstråle, helt	Syk, offer, stakkar, mottaker, mobbeoffer, monster, sensasjon, medisinsk tilfelle, pirat
Egenskap	Kjemper, sjarmerende	Passiv, uselvstendig, hjelpetrengende, får omsorg, kan ikke delta i aktiviteter, lever ikke et fullverdig liv, ensom, isolert, kan ikke få kjæreste, belastning, trist, ulykkelig, sky/redd for å møte andre, syk, dårlig helse, lider, minner om dødelighet, sammenlignes med dyr, skremmer, vekker avsky/angst, deformert, misdannet, feiler noe, stigma, skam, mindre attraktiv, mindre pen

Tabellen viser at det er flere negative enn positive roller og egenskaper som knyttes til kroppslige kjennetegn i fremstillingene. Ifølge Shakespeare (1994: 297) dannes identitet som "normal" ved atskillelse fra "den andre". Dette medfører at negative egenskaper overføres på "den andre". Det er dette som skjer i fremstillingene i Se og Hør. "Annenhet" som det negative danner her en motsetning til "normaliteten", som dermed blir det positive. Det kan tenkes at majoritetens behov for eller tilfredsstillelse av å få bekreftet sin egen "normalitet" er

noe av bakgrunnen for at det produseres slike fremstillinger. Hvordan "annenhet" skaper en motsetning til "normaliteten" vil jeg komme tilbake til i kapittel 7.

I fremstillingene blir personene objekter som stilles ut. De blir objekter for "blikket" fra ikke-funksjonshemmede. Leseren blir dermed en "kikker". Fokuset er på den avvikende kroppen eller kroppsdelen. I Se og Hør har bilder en viktig rolle i denne sammenheng. På bilder fremheves den omtalte kroppsdelen blant annet ved å være avkledd. Et eksempel er et bilde der en kvinne er avkledd på overkroppen for å vise frem arr (Se og Hør nr. 74, 2006). Et annet eksempel er et bilde av en mann der det ene benet er avkledd for vise at det er amputert (Se og Hør nr. 62, 2006). Slik invaderes den funksjonshemmede kroppen og gjøres til objekt i fremstillingene i Se og Hør. De Beauvoir beskriver hvordan mannens "blikk" objektiviserer kvinnen slik at hun blir "den generaliserte andre" (Shakespeare 1994: 291). Hun skriver at mannen ikke betrakter kvinnen som et selvstendig vesen. Han definerer henne i forhold til seg selv (de Beauvoir 1992b: 15). Videre sier de Beauvoir: *"Mannen ser i henne først og fremst et kjønnsvesen: for ham er hun kjønnet, følgelig er hun det i alle situasjoner"* (de Beauvoir 1992b: 15). Slik blir kvinnen "den generaliserte andre". Hun blir med andre ord et generalisert objekt, og ikke et individ. På samme måte hevder Shakespeare (1994: 288-289) at funksjonshemmede objektiviseres av kulturelle representasjoner og av "blikket" fra ikke-funksjonshemmede. "Blikket" erfares som et problem for funksjonshemmede og representerer en maktrelasjon. I enkelte fremstillinger beskrives det hvordan det føles å utsettes for "blikket" fra ikke-funksjonshemmede. En fysisk annerledes mann beskriver det slik: *"Folk har stirret på meg hele livet. Men nå gjør det meg ingenting, for jeg vet at de beundrer min vakre kjæreste (...)"* (Se og Hør nr. 67, 2006). En brannskadet kvinne sier: *"- Jeg er redd for å møte fremmede, og for hvordan de vil reagere når de ser meg"* (Se og Hør nr. 72, 2006). Uttalelsene illustrerer at "blikket" føles ubehagelig for den som utsettes for det og at det kan virke hemmende. Dette stiller derfor den som ser og den som blir sett på i ulike maktposisjoner. Makten ligger blant annet i at "blikket" begrenser bevegelsesfriheten til den som utsettes for det.

Et annet aspekt ved noen av disse fremstillingene er at de minner om menneskenes tilknytning til naturen og gir en påminnelse om dødelighet ved at de beskriver fysisk sårbarhet hos individene som representeres. Dette er blant annet beskrevet i eksempelet over om gutten fra Nepal, der det antydes at gutten ikke kommer til å leve så lenge. I andre tilfeller forteller merker eller arr at personen som fremstilles har vært nær ved å dø. Dette blir tydeliggjort ved

bruk av bilder av sår, arr og skadete kroppsdeler. Tilknytningen til naturen vises også ved at personer med fysiske kjennetegn sammenlignes med dyr. Følgende sitater er eksempler på dette: ”-Jeg har nesten fått elefantføtter etter bittet (....)” (Se og Hør nr. 63, 2006) og ”Varulvmannen har fått seg kjæreste (....)” (Se og Hør nr. 67, 2006). Disse beskrivelsene antyder at personene er noe midt mellom dyr og menneske. Det virker skremmende. En varulv forbindes også med noe skummelt og overnaturlig. Tilknytningen til naturen som antydes i fremstillingene, er med på å fremheve kroppslige kjennetegn som avvik.

Fremstillingene fremkaller ulike følelser som fascinasjon, frykt, avsky og medlidenhet. Shakespeare (1994: 296-297) sier at den fascinasjon, frykt og avsky som funksjonshemning vekker skyldes at menneskene betrakter naturen som fienden og at ikke-funksjonshemmede er ivrige etter å benekte sin egen kroppslighet og dødelighet. Fremstillinger som vekker denne typen følelser, bidrar dermed til å skille funksjonshemning fra ikke-funksjonshemning. Negative følelser projiseres over på funksjonshemmede. Funksjonshemning blir dermed det negative eller ”det andre”. Assosiasjoner til naturen og fremkalling av følelser kan derfor bidra til diskriminerende forestillinger om funksjonshemning. Ved å skape forbindelser mellom funksjonshemning og naturen, kan fremstillingene i Se og Hør dermed bidra til å befeste et maktforhold der funksjonshemmede er underordnet. Hvordan medlidenhet skaper ”annenhet” vil jeg komme nærmere inn på i avsnitt 5.2.4.

Det metaforiske begrepet *Kroppen er en maskin* styrer tenkemåten i fremstillinger som minner om ”freak show”. Det er spesielt betraktningen av funksjonshemning som ”feil” representasjonene preges av. Ved å vise hvordan dette bidrar til å strukturere tenkemåten i fremstillingene, vil jeg tydeliggjøre hvordan ”annenheten” kommer til uttrykk.

Funksjonshemning er feil

En feil står i motsetning til noe som er riktig. Feilen er det negative og det riktige er positivt. Å betrakte noe som feil viser at det er uakseptabelt. Det er med andre ord ikke et uttrykk for en akseptabel eller naturlig variasjon. Det er derfor stor forskjell på å snakke om feil og variasjon. Noen uttrykk fra fremstillingene som illustrerer hvordan kroppslig annerledeshet betraktes som feil er: ”(...) kroppen eldes åtte ganger raskere enn normalt”, ”sjeldne misdannelser”, ”deformert”, ”ganefeilen” og ”JEG ELSKER HAM SOM HAN ER” (Se og Hør nr. 61, 63, 64 og 67, 2006). Uttrykkene viser tydelig at det er noe ”feil” med personen

som fremstilles. Ordet misdannelse kan assosieres til feilproduksjon og ordet deformert henspiller på at noe har blitt ødelagt eller at det har oppstått feil. Overskriften "*JEG ELSKER HAM SOM HAN ER*" (Se og Hør nr. 67, 2006) forteller tydelig at det er noe ved personen som er "feil". Han blir elsket til tross for dette. Normen betraktes som riktig. Dette kan sammenlignes med Thomas Aquinas beskrivelse av kvinnen som en "*mislykket mann*" (de Beauvoir 1992b: 15). En kropp med egenskaper som betraktes som "feil" eller avvik fra normen, blir ut fra denne tenkemåten en "mislykket kropp". Når tanken om funksjonshemning som "feil" styrer tankegangen fremstillingene produseres ut fra, bidrar det til å skape og opprettholde avstand mellom mennesker på grunnlag av fysisk forskjellighet. Dette bidrar til å opprettholde et fokus på forskjeller fremfor det som er felles. Funksjonshemning betraktes som "feil" og negativt, mens "normalitet" oppfattes som riktig og dermed positivt. Funksjonshemning blir dermed underordnet og det skapes "annenhet". Denne tenkemåten fremhever likhet som positivt og forskjell som negativt. Det skjules at ulikhet kan betraktes som naturlig mangfold. Det skjules også at det kan være holdninger og fordommer som skaper funksjonshemning. Fysisk forskjellighet behøver ikke å være funksjonshemmende i seg selv. Denne tenkemåten skjuler med andre ord at det kan være forestillingene og fordommene som er feil.

Betraktningen av funksjonshemning som "feil" kan i tråd med Faircloughs analyser (Fairclough 2001), sees som en "common sense"-antagelse. Denne antagelsen bidrar til å forme tekstene og språket i fremstillingene og fremstår som naturlig for leseren. Det stilles ikke spørsmål ved om det er riktig å betrakte funksjonshemning på denne måten. Andre betraktninger skjules. Fairclough (2001: 2) ser på "common sense"-antagelser som midler til å legitimere eksisterende maktforhold. I fremstillingene i denne kategorien bidrar "common sense"-antagelser, i form av metaforen *Kroppen er en maskin* og betraktningen av funksjonshemning som "feil", til å legitimere maktforholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. I dette maktforholdet blir ikke-funksjonshemning som "riktig" overordnet funksjonshemning som "feil". Dersom funksjonshemning i stedet ble betraktet som variasjon, ville språket vært annerledes samtidig som fremstillingene ville hatt en annen utforming.

5.2.2 Kampen mot "annenheten"

Fremstillingen med tittelen *"NÅ TRÅKKER HAN TIL FOR FULLT"* (Se og Hør nr. 62, 2006), som er beskrevet tidligere (se avsnitt 5.1), viser mannens innsats og vilje til å greie å overvinne sine fysiske begrensninger ved å sykle 300 mil. Fremstillingen viser også mannens glede over å ha klart dette. Sykkelturen fremstilles som en bragd i forhold til hans fysiske utgangspunkt. Mannen fremstilles som sta og målrettet og sier: *"- Jeg er sta! Setter jeg meg et mål, så skal jeg nå det! Nå håper jeg at andre mennesker med fysiske og psykiske begrensninger ser at det ikke behøver å være en hindring for å leve et aktivt liv (....)"* (Se og Hør nr. 62, 2006).

Hovedfokus i denne fremstillingen er mannens kamp mot og overvinne av egne begrensninger. Mannens innsats og pågangsmot fremstilles som beundringsverdig. Hovedinntrykket er at det er viktig å gjøre hva man kan for å overvinne funksjonshemning. Fremstillingen gir en klar forestilling om "normalitet" eller ikke-funksjonshemning som ønskelig og verdifullt. Fremstillingen viser at lykken er å ikke være funksjonshemmet. Funksjonshemning står i motsetning til dette og blir "annenhet".

Mannen fremstilles som en helt med egenskaper som styrke, vitalitet, stålvilje, stahet og energi. Helterollen skaper en form for avstand i forhold til den forventede rollen som funksjonshemmet. Den sportslige bragden bryter med forestillinger om hva funksjonshemningen hindrer ham i å kunne gjøre. Dette høyner mannens status og bidrar til en viss "normalisering". Samtidig blir han fremstilt som syk, svak og arbeidsufør som følge av å ha vært utsatt for ulykke, overfall og sykdom. Han er med andre ord også et offer og en stakkar. Fremstillingen gir et klart bilde av hva som gir heltestatus og hva som gir offerstatus. Det er mannens vilje til å overvinne funksjonshemning og tilstrebe "normalitet" som gir heltestatus. I rollen som syk, svak og arbeidsufør får han offerstatus. Slik formidler eksempelet et ideal for hvordan funksjonshemmede mennesker bør opptre og handle. Idealet innebærer at funksjonshemmede selv bør være aktive og positive i forhold til å endre, forbedre og mestre sin situasjon. Handling i samsvar med idealet gir anerkjennelse og beundring. Lykke og glede kobles til det å være frisk, ikke-funksjonshemmet og "normal". Man er med andre ord "sin egen lykkes smed". Ansvaret for egen situasjon legges dermed hos individet. Det dannes en forestilling om at individet selv kan skape sin egen situasjon og rolle. De Beauvoir (1992b: 26-27, 1992c: 25) mener kvinnen befinner seg i en konfliktsituasjon mellom sitt eget behov for å være vesentlig og samfunnet som konstituerer henne som

uvesentlig. Hun beskriver blant annet hvordan den lille piken støter på tak og murer som hindrer henne i å gjøre seg gjeldene som subjekt. I eksempelet over kommer disse konfliktene og sperringene også frem. Selv om mannen har utført en beundringsverdig bragd, gir fremstillingen likevel et sammensatt bilde av ham. Han fremstilles ikke som en helt med utgangspunkt i den sportslige bragden alene. Mesteparten av teksten handler om sykdom, skade og funksjonshemning. Fremstillingen skaper dermed også medlidenhet. Dette illustrerer at selv med en tilsynelatende mulighet til å stille seg som subjekt, forblir funksjonshemmede objekter for medlidenhet eller beholder sin status som ”de andre” i fremstillingene. Funksjonshemmede får dermed en underordnet posisjon. Dette er likevel ikke alltid tilfellet. Status som kjent person overgår for eksempel ofte status som funksjonshemmet. I fremstillinger av kjente personer forblir ofte masterstatus uendret selv om utgangspunktet er funksjonshemning, sykdom eller skade. Slike fremstillinger kan derfor bidra til å vise at funksjonshemning kan betraktes som en naturlig del av et livsløp. Til tross for dette befestes stereotypiske oppfatninger av funksjonshemning generelt, også i disse fremstillingene. Dette gjelder også fremstillinger som faller innenfor de andre kategoriene av hovedtrekk.

Selv om fremstillingen som er presentert ovenfor, blant annet skaper medlidenhet, vil sannsynligvis mange lesere oppleve den som positiv fordi den har en ”lykkelig slutt”. Fremstillingen gir ”et håp for oss alle”. Den viser at dersom vi ”rammes” av funksjonshemning, sykdom eller ulykke er det alltid noe vi kan gjøre med det. Selv en tilsynelatende håpløs situasjon kan bli snudd dersom man har den rette innstillingen og står på. En fremstilling der en av overskriftene lyder: *”(...) kjemper seg tilbake etter nakkebruddet”* (Se og Hør nr. 64, 2006) illustrerer tydelig hvilken rolle håpet spiller. Ektefellen til hovedpersonen i oppslaget sier: *”-Vi må ha drømmen i det fjerne om at alt skal bli bra igjen. Og så kan vi sette oss små delmål underveis. Ved å oppfylle dem, holder vi håpet oppe, (...).”* (Se og Hør nr. 64, 2006). Dette viser at håpet er viktig. Fremstillingen viser også at håpet er en måte å takle livet og hverdagen på: *”Det eneste jeg kan gjøre er å kjempe og trene. Og å være positiv. Du kommer mye lenger ved å tenke gode tanker, (...).”* (Se og Hør nr. 64, 2006).

De fleste rollene som knyttes til funksjonshemning i fremstillingene, er negative. Helterollen er et unntak fra dette. Helterollen har positive egenskaper som det å ha pågangsmot og å være kjempende, knyttet til seg. Den bærer også håpet og mulighetene med seg. Helterollen er typisk i fremstillingene som hadde *Kampen mot ”annenheten”* som hovedtrekk.

Fremstillingene bærer preg av at hovedpersonen tar avstand fra eller ønsker å fjerne seg fra "annenheten" og rollene som "annenheten" innebærer. Det fremstår som vesentlig å fjerne seg fra "annenheten" for å bli eller kunne defineres som "normal". "Normalitet" forbindes blant annet med å være frisk, sunn, sterk, selvstendig, vital, aktiv, energisk, glad, lykkelig, å kunne arbeide, gi omsorg og delta i aktiviteter (se Tabell 2, avsnitt 4.3.1). Disse rollene og egenskapene kan betegnes som positive og ettertraktet i motsetning til roller som er knyttet til "annenheten". På denne måten viser fremstillingene til en forestilling om at alt blir bra dersom funksjonshemningen forsvinner. Noen av fremstillingene kan sees som en feiring av "normaliteten" eller ikke-funksjonshemning. Dette er fremstillinger der funksjonshemning er "overvunnet". Bak dette ligger det forestillinger om at det er synd på funksjonshemmede og at funksjonshemmede ikke er i stand til å delta i aktiviteter og i samfunnslivet generelt. Et metaforisk begrep som ligger under og styrer fremstillingene i denne kategorien, vil jeg kalle *Krig/kamp*. Nedenfor vil jeg vise hvordan "annenheten" uttrykkes ved å beskrive hvordan dette begrepet styrer tenkemåten i fremstillingene.

Krig/kamp

Fremstillingene formidler en beundring for syke, skadete og funksjonshemmede mennesker som gjør alt for å bli kvitt, overvinne, mestre eller unngå å bli funksjonshemmet. Bruk av ord og uttrykk som: "*JEG LAR MEG IKKE KNEKKE*", "*(...) skal jeg klare meg gjennom dette*", "*(...) kjemper en livslang kamp (....)*", "*(...) kjemper seg tilbake (....)*" (Se og Hør nr. 62, 63 og 64, 2006) viser at det går an å se måten det skrives og snakkes om funksjonshemning på i lys av det metaforiske begrepet *krig* eller *kamp*. Krig- eller kampmetaforen sier noe om hvor viktig det er å ikke være funksjonshemmet. Metaforen viser at funksjonshemning anses som en fiende. Det er verdt å gå til krig eller kamp mot denne fienden. Dette kan kreve mot og utholdenhet. Metaforen viser også at det kan handle om liv og død. Videre uttrykker den en forventning eller et ideal om å kjempe mot "annenheten". Det er dette som gir anerkjennelse og beundring. Den som kjemper er tapper. Metaforen viser også at selv om man "rammes", er det mulig å beseire "annenheten". Det gir en trøst å vite at dersom man "rammes", finnes det likevel en mulighet for å unngå funksjonshemning. I krig kan man bli tatt til fange.

Uttrykkene "*lenket til rullestolen*" og "*kastet krykkene*" (Se og Hør nr. 64 og 73, 2006) fra to av fremstillingene henspeiler på ufrihet og frihet. Den som tar opp kampen mot "annenheten" fremstilles som en helt. Helt blir man også om man vinner over "annenheten". Det er med andre ord "normaliteten" som seirer. "Normaliteten" er det vesentlige. Fremstillingene er med

andre ord heltehistorier. Dersom man verken kjemper eller vinner, har man tapt. Man får ingen anerkjennelse og beundring. Har man ikke mulighet til å yte motstand eller ta opp kampen, blir man et offer eller en stakkar. Dette innebærer en nedvurdering av dem som ikke går til kamp eller yter nok motstand. Det uttrykkes på denne måten i en representasjon: ”*Den som gir seg, er en dritt!*” (Se og Hør nr. 73, 2006).

Krig/kamp–metaforen fremhever aspekter knyttet til seier og tap. Den bidrar til å definere ikke-funksjonshemning som en seier og noe som er ønsket og funksjonshemning som et tap. I krig eller kamp kan våpen tas i bruk. I denne sammenheng er det ofte egeninnsats enten i form av trening eller den generelle innstillingen til egen situasjon det fokuseres på. Metaforen skaper dermed et inntrykk av at funksjonshemning og egen situasjon i forhold til det er noe individet selv må ta ansvar for og påvirke. Et annet våpen som tas i bruk er behandling. Det metaforiske begrepet bidrar dermed til å skjule at funksjonshemning kan skyldes samfunnsskapte barrierer, holdninger og forestillinger. Individet har ikke nødvendigvis selv mulighet til å påvirke eller endre sin situasjon. Metaforen bidrar også til å skjule at det å leve med en funksjonshemning er en vanlig situasjon for mange og at det går an å leve et fullverdig liv likevel. Det skjules at behandling ikke nødvendigvis er ønskelig eller gir et resultat som bringer lykke eller ”normalitet”.

Krig/kamp-metaforen speiler et maktforhold mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. I kampen er det vinneren som er den sterke og beundringsverdige. Den sterke representerer her ikke-funksjonshemning. Seier er overvinning av funksjonshemning. Denne metaforen uttrykker derfor at ikke-funksjonshemmede har den dominerende rollen i dette maktforholdet. Fairclough (2001: 38-39) mener at i diskurs kan de med makt kontrollere og begrense bidragene fra dem uten makt. Fremstillinger som bygger på *Krig/kamp-metaforen* kan derfor sees som et utslag av at den dominerende gruppen (ikke-funksjonshemmede) kontrollerer og begrenser bidragene fra ikke-funksjonshemmede. Når begrensningene sees i et langtidsperspektiv på en strukturell måte, snakker Fairclough (2001: 61) om makt bak diskurs. Fremstillinger som viser helter og kampen mot ”annenheten”, kan på lang sikt bidra til å opprettholde en samfunnsstruktur som innebærer et maktforhold mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. Dette kan sees som et resultat av makt bak diskurs. Makt bak diskurs innebærer her at ikke-funksjonshemmede over lengre tid kontrollerer og begrenser bidragene fra ikke-funksjonshemmede. *Krig/kamp-metaforen* viser tydelig at funksjonshemning tillegges lavere verdi enn ikke-funksjonshemning. Ikke-funksjonshemning

tilstrebes. Dette er med på å opprettholde ikke-funksjonshemning som overordnet i maktforholdet.

5.2.3 Frykten for ”annenheten”

”ANSIKTET MITT SMELTET” (Se og Hør nr. 72, 2006) er overskriften på en artikkel. Oppslaget fremstiller en brannskadet kvinne. Blikkfanget er et helsides bilde av kvinnens ansikt som er sterkt brannskadet etter en ulykke. Bildet har tittelen ”VANSIRET” (Se og Hør nr. 72, 2006). På motstående side er det et noe mindre bilde av kvinnen før ulykken med tittelen ”PEN FORTID” (Se og Hør nr. 72, 2006). Bildene viser at kvinnens utseende er totalt forandret etter ulykken. Det er også to bilder fra sykehuset like etter ulykken. Teksten til et av bildene lyder: ”MASKEN FALLER: Legene nektet ungjenta å ha speil på sykehuset. De fryktet hun ville ta sitt eget liv hvis hun fikk se seg selv” (Se og Hør nr. 72, 2006). Det er også et bilde av kvinnen sammen med moren og nære venner. Historien forteller at kvinnen deltok i et brannstunt som gikk galt. Et lite bilde i sort/hvitt av mannen som ledet stuntgruppen har tittelen: ”ANGRENDE SYNDER” (Se og Hør nr. 72, 2006). Ulykken fremstilles som skjebnesvanger. Kvinnens tilværelse etterpå fremstilles som trist og tragisk. Hun forteller at hun isolerer seg, ikke tør gå ut og er redd for hvordan andre vil reagere når de møter henne. Andre menneskers reaksjoner virker med andre ord begrensende på kvinnens aktiviteter.

Denne fremstillingen gir først og fremst et skremmende inntrykk. Den skaper sannsynligvis også avsky ved å vise store skader og sår etter ulykken. Videre preges den av sensasjon og fremvisning av annerledeshet. Den passer derfor også inn i beskrivelsen av ”freak show” i avsnitt 5.2.1. Fremstillingen skaper også medlidenhet som jeg vil komme nærmere inn på i neste avsnitt. I dette avsnittet vil jeg fokusere på frykten som er hovedinntrykket.

Fremstillingen spiller på frykten som finnes hos folk flest for å bli skadet. Skaden som fremstilles er alvorlig og har endret kvinnens tilværelse totalt. Hun fremstilles som ødelagt. Skaden viser at kvinnen har vært nær ved å dø. Kontrasten mellom før og nå er så stor at kvinnen fremstår som to personer. Hun fremstilles før som pen og ”normal”. I nå-situasjonen blir hun den negative motsetningen eller ”den andre” i forhold til sitt tidligere bilde. Et av bildene fra sykehuset viser kvinnens ansikt tildekket av bandasje. Ordet ”maske” brukes i fremstillingen. Dette skaper assosiasjoner til teater. I teater brukes gjerne skremmende masker til å fremkalle frykt. Det samme skjer her. Kontrasten mellom kvinnens to ansikter bidrar til å skape angst og tydeliggjør ”annenheten”. Kontrasten forteller også tydelig om en dramatisk

hendelse. Kvinnens sosiale tilværelse er sterkt begrenset på grunn av utseendet. Det går også frem at kvinnen klandrer seg selv for ulykken. Hun fremstilles som angrende og sier hun har vært dum og bare har seg selv å takke. Dette gir dermed en form for forsikring til andre om at individet selv kan kontrollere sin skjebne. Man kan med andre ord beskytte seg ved å handle på en fornuftig måte. Det bidrar samtidig til en nedvurdering av kvinnen.

Flere av representasjonene fra Se og Hør spiller i ulik grad på frykt. Frykten skapes på to måter i fremstillingene. Den ene måten er ved at den eller de som representeres uttrykker frykt for å bli "den andre". Eksempelet i innledningen med overskriften "*FRYKTER JEG HAVNER I RULLESTOL*" (Se og Hør nr. 74, 2006) er et eksempel på det. Et annet eksempel er en fremstilling med overskriften "*EN HÅRSBREDD FRA Å BLI LAM*" (Se og Hør nr. 59, 2006). Den andre måten frykten skapes på er, som i eksempelet ovenfor, ved at bilder og tekst i fremstillingen er skremmende. Flere fremstillinger handler om dramatiske hendelser som har ført til funksjonshemning. Videre handler de om hell og uhell. De spiller på angsten for å bli utsatt for noe lignende. Materialet inneholder også triste og tragiske historier om personer som er funksjonshemmede på grunn av alvorlig sykdom. Det viktigste trekket som er felles for de fleste representasjonene som spiller på frykt, er at de minner om sårbarhet og dødelighet.

Roller som spesielt knyttes til annerledeshet i fremstillinger i denne kategorien, er sensasjon, "monster" (det vil si skremmende og nesten ikke-menneskelig), stakkar, offer og medisinsk tilfelle. De mest typiske fremstillingene spiller på synlige kjennetegn. Stigma og skam knyttes til synlige kjennetegn. Et eksempel som illustrerer dette, er et oppslag om en brannskadet kvinne som har overskriften "*MERKET FOR LIVET*" (Se og Hør nr. 74, 2006). Se og Hør skriver: "*Arrene er blitt en del av meg, og jeg skammer meg ikke over hvordan jeg ser ut, sier (...) tappert*" (Se og Hør nr. 74, 2006). Sitatet kan tolkes slik at det ligger implisitt en forventning om at hun skammer seg. Det at det er nødvendig å tilbakevise skam kan tolkes som en indikasjon på at det eksisterer en forestilling om dette. Andre typiske egenskaper som knyttes til annerledesheten i fremstillingene i denne kategorien, er å være sky og isolert. Den mest karakteristiske egenskapen som knyttes til funksjonshemning i fremstillinger i denne kategorien, er imidlertid det å minne om sårbarhet og død.

Leserne vet at mye av det ukebladene skriver om kan ramme dem selv eller familiemedlemmer. Formidling av erfaringer hos andre som handler om ulykke, skade, sykdom og funksjonshemning, kan derfor vekke en form for angst hos leserne fordi det kan

føles som en reell fare. Frykten skapes blant annet ved at menneskenes sårbarhet og lidelse fremheves. Sårbarheten og lidelsen er et tegn på at menneskene er en del av naturen og er dødelige. Assosiasjoner til naturen bidrar til å skape "annenhet". "Annenheten" skapes også ved at personene som fremstilles på denne måten blir objekter. Objektiveringen skjer ved at de blir sett på og ved at det fokuseres på bestemte kroppsdelene. Hvordan assosiasjoner til naturen og objektivering skaper "annenhet" i fremstillingene i denne kategorien er parallelt til det som er beskrevet for kategorien "*Annenhet*" som avvik. Jeg viser derfor til beskrivelsen av dette i avsnitt 5.2.1.

Et metaforisk begrep som kan tenkes å danne grunnlaget for fremstillinger av *Frykten for "annenheten"* er *Katastrofe*. Nedenfor vil jeg vise hvordan denne metaforen ligger under og styrer fremstillingene i denne kategorien.

Katastrofe

Alle er redde for å bli rammet av en katastrofe. Katastrofen rammer plutselig og kanskje uventet. Den er forferdelig og kan medføre død og varige ødeleggelser. Uttrykk hentet fra representasjonene som henspiller på katastrofen eller frykten for katastrofen er: "*EN HÅRSBREDD FRA Å BLI LAM*", "*BLE REDDET*", "*(...) fortalte at jeg kun var et par timer unna døden*", "*TUNEFLUA ØDELA LIVET MITT*", "*(...) etter den katastrofale ulykken som snudde livet på hodet (...)*", og "*(...) våknet opp av koma etter det skjebnesvangre brannstuntet*" (Se og Hør nr. 59, 62, 63, 64 og 72, 2006). Det metaforiske begrepet *Katastrofe* fremhever det uforutsette, uoverskuelige og grusomme som kan skje. En katastrofe kan føre til store, uopprettelige og forferdelige ødeleggelser, forandringer og tap. Uttrykk som viser dette er: "*Alt føltes dødt*", "*-Jeg har mistet store deler av livet mitt*" og "*MERKET FOR LIVET*" (Se og Hør nr 64, 67 og 74, 2006). Fremstillinger av funksjonshemning som bygger på metaforen *Katastrofe* bidrar til å knytte funksjonshemning til menneskets sårbarhet og dødelighet. Fremstillingene spiller på "det verste" som kan skje og på skremmende skjebner. Funksjonshemning knyttes dermed til fare og det skapes frykt. Metaforen fremhever at funksjonshemning kan ramme alle når som helst. Den fremhever også dramatiske hendelser og alvorlige skader som årsak til funksjonshemning. Det tones ned at funksjonshemning ikke nødvendigvis skyldes dramatiske hendelser eller skader. Metaforen bidrar til at funksjonshemning knyttes til egenskaper hos individet. Funksjonshemning skyldes ut fra

denne tankegangen skader hos individet. Det kommer ikke frem at ytre forhold, som andre menneskers holdninger og forestillinger, kan bidra til å skape begrensninger.

Fairclough (2001: 41) mener diskurs i media er en form for skjult makt. Fremstillingene som bidrar til å knytte funksjonshemning til frykt, kan i lys av dette betraktes som en form for skjult makt. De som produserer fremstillingene i Se og Hør kan bestemme innhold, vinkling og hvem som representeres. Det er tydelig hvem som representeres. Det er derimot uklart hvem det er sitt perspektiv som kommer til uttrykk. Fremstillingene viser at funksjonshemning er fryktet og uønsket. De bidrar på denne måten til å befestet et maktforhold der funksjonshemning er underordnet. Fairclough (2001: 45) hevder at effekten av mediamakt er kumulativ. Når funksjonshemning gjentatte ganger fremstår som en følge av dramatiske hendelser og knyttes til sårbarhet og dødelighet, skapes det derfor etter hvert en forestilling om at det er slik sammenhengen er.

5.2.4 Medlidenhet med ”den andre”

Et av trekkene ved fremstillingen av mannen som syklet 300 mil (Se og Hør nr. 62, 2006), er lidelse og utilstrekkelighet (se avsnitt 5.1). Det uttrykkes at ”sykdom og elendighet” nærmest har stått i kø. Han har vært utsatt for både ulykke, ran, alvorlig sykdom og hofteoperasjon. Han har vært nær ved å dø flere ganger og er ikke i stand til å arbeide på grunn av funksjonshemning. Hendelsene ramses blant annet opp punktvis med fet skrift som et blikkfang. Et av bildene viser mannen liggende i koma etter ulykken. Et annet viser et stort arr i mannens hode. Fremstillingen skaper med andre ord et inntrykk av at det er synd på mannen.

Lidelse er et grunnleggende trekk ved svært mange av fremstillingene av funksjonshemning i Se og Hør. Også eksempelet i forrige avsnitt (avsnitt 5.2.3 Frykten for ”annenheten”) viser lidelse. Lidelsen kommer til uttrykk på mange ulike måter, som for eksempel smerter, skade, tristhet, svakhet, skam, redsel for å møte andre, isolasjon, det å være avhengig av hjelp og det å ikke kunne leve et fullverdig liv. Som i eksempelet over, er oppramsing av diagnoser og ulykker et virkemiddel som benyttes for å fremheve lidelse i fremstillingene. En oppfatning om at funksjonshemning er knyttet til lidelse leder raskt til en oppfatning om at det er synd på funksjonshemmede. Flere ulike typer historier peker på en forestilling om at det er synd på funksjonshemmede mennesker. Historiene dreier seg blant annet om funksjonshemmede barn og funksjonshemmede som pasienter, syke, skadete og mottakere av gaver. Det er også

historier der funksjonshemmede fremstilles som offer for kriminalitet, feil rettslig behandling, medisinsk feilbehandling eller manglende medisinsk behandling. Felles for historiene er at de skaper medlidenhet hos leseren. Eksempelet over viser en type historie som skaper medlidenhet. Nedenfor vil jeg i tillegg trekke frem en annen type historie og vise hvordan den bidrar til å skape medlidenhet med ”den andre”. Denne typen historie handler om en form for veldedighet.

Veldedighet

Se og Hør har en fast spalte med navnet ”Gladmeldingen”. Leserne kan sende inn søknader til ”Gladmeldingen” der de ber om å få ønsker oppfylt. Søkeren må begrunne hvorfor hun eller han bør velges ut. Den eller de som velges ut blir fremstilt i en reportasje i et senere nummer av bladet. Materialet inneholder en rekke ”Gladmeldingen”-reportasjer der funksjonshemmede mottar gaver. En fremstilling har tittelen ” *TRUFFET AV LYNET 3 GANGER*” (Se og Hør nr. 71, 2006). Fremstillingen handler om en mann som har blitt truffet av lynet tre ganger og som har fått diagnosen multippel sklerose (MS). Førsteintrykket fra bildene er en glad og fornøyd mann som har mottatt en ”sittegressklipper” fra Se og Hør. I teksten kommer det frem at han har smerter og er sliten. Han orker blant annet ikke å klippe plenen. Dette er bakgrunnen for at han får gressklipperen. Det fremstilles i en mindre overskrift som at mannen har hatt ”hell i uhell”. I fremstillingen uttrykker mannen sin takknemlighet på følgende måte: ”- *Takk til Gladmeldingen, og til familien som tok mot til seg og skrev inn, sier han med rotekte takknemlighet i stemmen*” (Se og Hør nr. 71, 2006).

Fremstillingen viser at mannen lider og har det vondt. Det å gi ham en gressklipper fremstilles som velment og godt. Dette gir også inntrykk av at mannen trenger hjelp både økonomisk og praktisk. I fremstillingen får mannen roller som takknemlig mottaker, stakkar og offer. Sentrale egenskaper er lidelse og behovet for hjelp. Samtidig skapes rollen ”den glade giver” eller ”den gode giver” for Se og Hør. Det skapes med andre ord en positiv rolle for Se og Hør.

Gaveutdelingen i ”Gladmeldingen”-reportasjene kan sees på som en form for veldedighet. Mottakerne fremstilles som glade og takknemlige for gaven. Det fremheves hvilken hjelp og nytte mottakerne vil få av gavene. Samtidig beskrives mottakernes funksjonshemning gjerne i detalj. Det at funksjonshemning kvalifiserer til å motta gaver er i seg selv med på å skape ”annenhet”. ”Annenheten” består her i negative egenskaper som svakhet, uselvstendighet og

behov for hjelp. På overflaten gis et inntrykk av en tilsynelatende god og velmenende innstilling i forhold til funksjonshemning og funksjonshemmede. Det som ligger under er en nedvurdering av funksjonshemmede. Nedvurderingen består i forestillinger om at funksjonshemmede ikke kan klare seg selv og har behov for hjelp fra andre i form av gaver. Det skapes en forestilling om at det er synd på funksjonshemmede. Medynk er ifølge Shakespeare (1994: 287) et uttrykk for overlegenhet. I flere av fremstillingene kan det være vanskelig å få øye på dette. Medlidenheten ligger med andre ord under. Fremstillingene er derfor sammensatt. Tilsynelatende er de gode og velmente overfor funksjonshemmede. Dypere sett kan de betraktes som ydmykende og diskriminerende.

Makt

Ut fra det jeg har beskrevet over viser, fremstillingene at medlidenhet innebærer et tydelig maktaspekt. I fremstillinger som skaper medlidenhet, blir ”stakkar” den mest sentrale rollen knyttet til funksjonshemning. Motsetningen til stakkaren blir den ”normale” eller ikke-funksjonshemmede. Det å være ”en stakkar” forbindes med å være lidende, svak og hjelpeløs. I motsetning til dette står styrke og det å kunne gi hjelp som dermed forbindes med ”normalitet”. Dette skaper en avstand mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede og gir funksjonshemmede en underordnet posisjon. Funksjonshemmede defineres i forhold til ikke-funksjonshemmede og blir ”de andre”. Funksjonshemning knyttes til noe negativt i motsetning til ikke-funksjonshemning. Dette viser at medlidenhet innebærer en nedvurdering av funksjonshemmede. Forestillingen om at det er synd på funksjonshemmede kan derfor bidra til diskriminering.

Språklige uttrykk

For å tydeliggjøre forestillingene som danner grunnlaget for fremstillingene som skaper medlidenhet, vil jeg se nærmere på språklige uttrykk i materialet som uttrykker lidelse. De metaforiske begrepene *Funksjonshemning er tragedie* og *Katastrofe*, som er beskrevet i avsnitt 5.1.1 og 5.2.3, viser ulike måter lidelse kommer til uttrykk på i fremstillingene. Nedenfor vil jeg vise hvordan fremstillingene uttrykker lidelse i form av språklige uttrykk om smerte. I tillegg vil jeg vise noen andre språklige uttrykk som viser lidelse knyttet til funksjonshemning.

Betraktningen av funksjonshemning som lidelse, smerte og det å ha det vondt går igjen i fremstillingene. Dette kan sees som et utslag av at fremstillingene bygger på den medisinske forståelsen av funksjonshemning og tar utgangspunkt i sykdom og skade hos individet. Eksempler på uttrykk i fremstillingene som viser fysisk lidelse og smerte er: *”– Jeg får heller tåle å ha vondt i ryggen resten av livet”, ”(...) begynner også å få leddsmarter!”, ”(...) inngrepet gjorde bare vondt verre.”, ”(...) smertene er forferdelige til tider”, ”(...) en livslang kamp mot smertene”, ”Et liv i smerter!”, ”(...) gjør dagene enda mer smertefulle, tyngre og vanskeligere (...)” og ”JEG MÅ ALLTID LEVE MED SMERTENE”, (Se og Hør nr. 59, 61, 62, 63, 71, 72 2006).*

Eksempler på andre uttrykk som også viser lidelse knyttet til funksjonshemning i fremstillingene er: *”Det har vært noen tunge og vonde måneder (...), ”(...) det blir verst når hun selv forstår hva som er galt (...), ”Tøff barndom”, ”ULYKKELIG BARNDOM”, ”(...) følte både bitterhet og sorg over konsekvensene (...), ”(...) klarte ikke å se for meg et liv etter operasjonen”, ”(...) en skikkelig nedtur” og ”(...) så forbrent at hun ikke tør møte mennesker” (Se og Hør nr. 62, 63, 67 og 72, 2006).*

De språklige uttrykkene ovenfor skaper og befester tanken om at det er synd på funksjonshemmede, som dermed tildeles rollen som stakkar. Felles for de språklige uttrykkene som viser lidelse og de metaforiske begrepene *Funksjonshemning er tragedie og Katastrofe* er at de fremhever det triste, vonde, tragiske og grusomme. Det fokuseres på problemer. Betraktningen av funksjonshemning som lidelse skjuler at funksjonshemning ikke nødvendigvis innebærer lidelse og smerter. Det tones også ned at funksjonshemning ikke behøver å dominere tilværelsen. Funksjonshemning vil ofte ikke være det som den enkelte definerer seg og livet sitt ut fra. Funksjonshemning kan betraktes som én av mange sider ved menneskers tilværelse. Betraktningen av funksjonshemning som smerte og lidelse medfører også at fokus settes på tilstanden hos individene fremfor på samfunnsforhold.

Betraktningen av funksjonshemning som lidelse kan i likhet med betraktningen av funksjonshemning som feil, betraktes som ”common sense” i lys av Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001). ”Common sense”-antagelsen om funksjonshemning som lidelse kan ut fra tankegangen til Fairclough (2001: 2), bidra til å legitimere eksisterende maktforhold. I fremstillingene virker det naturlig å betrakte funksjonshemning som lidelse. Både språket og fremstillingenes utforming bidrar til dette. Ut fra dette kommer en betraktning av funksjonshemning som uønsket. På denne måten bidrar

fremstillingene til å legitimere et maktforhold der funksjonshemning er underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning.

5.3 ”Annenhet” og kjønn

I Se og Hør er det noen flere fremstillinger av menn i forbindelse med funksjonshemning enn av kvinner. I de totalt 66 fremstillingene i Se og Hør er funksjonshemning representert ved kvinner i 21 oppslag og ved menn i 33 oppslag¹. Det er i utgangspunktet ingen tydelige og fremtredende forskjeller i forhold til hvordan ”annenheten” kommer til uttrykk i representasjoner av kvinner og menn. De fleste formene for ”annenhet” finnes i representasjoner av begge kjønn. Dette omfatter også de formene for ”annenhet” som gir inntrykk av å være de mest vanlige i fremstillinger av funksjonshemning som syk, stakkar, helt, offer, passiv, svak, trist, hjelpetrengende og påminnelse om dødelighet. Fremstillingene gir derfor ingen klare indikasjoner på kjønnsforskjeller. Det er bare enkelte former for ”annenhet” som finnes bare i representasjoner av et av kjønnene.

Rollen som pirat eller kriminell med lav moral er basert representasjonen av kun én mann. Rollen som pirat ble for øvrig også knyttet til en liten jente i en annen fremstilling. Jeg vil derfor ikke betegne dette bare som en mannlig rolle. Det er noen svært få representasjoner i materialet der menn fremstilles som en form for ”monstre” og sammenlignes med dyr. Rollen som ”monster” og sammenligning med dyr skaper tanker om utemmete og primitive egenskaper. Et eksempel på dette er en fremstilling av en mann med hår over hele kroppen inkludert ansiktet (ifølge Se og Hør kalt ”varulv-syndromet”) som omtales som ”varulvmannen” (Se og Hør nr. 67, 2006). I denne fremstillingen knyttes fysisk annerledeshet også til det å ikke kunne få kjæreste. Dette innebærer samtidig at mannen betraktes som ”mindre verdifull”. Det fremstilles slik at mannen har fått kjæreste ”til tross for” fysisk annerledeshet. Det fantes ett eksempel til på dette. Sammenligning med dyr forekommer ikke i noen av fremstillingene av kvinner. Ved en undersøkelse av noen senere utgaver av Se og Hør, finner jeg imidlertid rollen som ”varulv” knyttet til henholdsvis en liten jente med hår over hele kroppen inkludert ansiktet og en kvinne med skjeggvekst (Se og Hør nr. 75, 2006 og nr. 28, 2007). Dette viser at rollen som ”monster” og sammenligning med dyr ikke kan betegnes utelukkende som en mannlig rolle i Se og Hør. Rollen som engel eller helgen med en

---

¹ En fremstilling av en mann som viser at han ble skadet som barn er ikke tatt med her.

spesiell form for godhet forekommer bare i representasjonen av én kvinne. ”Englerollen” er uskyldig og god. Denne representasjonen har imidlertid sykdom som hovedfokus og er derfor ikke mest typisk for fremstillingene av funksjonshemning. Det er vanskelig å si om også denne kjønnsforskjellen kan være tilfeldig. Jeg vil derfor ikke legge for mye vekt på dette.

I forhold til kjønnsforskjeller må man ta i betraktning at en del av representasjonene handler om kjendiser som i utgangspunktet er kjent for noe annet enn funksjonshemning. Den oppfatningen som finnes av vedkommende fra før, bringes dermed inn i fremstillingen. Dette kan gi et annet bilde enn for personer som fremstilles med utgangspunkt i fysisk forskjellighet. Andre representasjoner tar utgangspunkt i dramatiske hendelser, ulykker og sjeldne sykdommer. Det kan være at disse ulike utgangspunktene bidrar til å dekke til kjønnsforskjeller. Funksjonshemning, sykdom, skade og kjendisstatus kan være aspekter som dominerer slik at kjønnsforskjeller forsvinner. Det kan med andre ord tenkes at kategorien kjønn blir underordnet i fremstillingene. Det kan likevel være at en kvantitativ undersøkelse kunne avdekket kjønnsforskjeller i forekomsten av ulike former for ”annenhet”. Siden dette er en kvalitativ undersøkelse ligger dette utenfor målsetningen for denne oppgaven.

5.4 Oppsummering

Fremstillingene av funksjonshemning i *Se og Hør* gir et sensasjonspreget og kynisk inntrykk. Det spilles på følelser som fascinasjon, medlidenhet, redsel, lettelse over å ikke være ”rammet” og håp. Fremstillingene fokuserer på synlig kroppslig annerledeshet. Det skapes et bilde av funksjonshemning som vondt og vanskelig.

Analysen viser at funksjonshemning generelt forstås og fremstilles som ”annenhet” i *Se og Hør* og at ”annenheten” fremstilles på bestemte måter. Fremstillingene bygger på en medisinsk forståelse der funksjonshemning knyttes til individuell sykdom, skade og tragedie. Dette bidrar til at det skapes en oppfatning av funksjonshemning som uønsket og dermed som ”annenhet”. Jeg tydeliggjør ved hjelp av de metaforiske begrepene *Kroppen er en maskin* og *Funksjonshemning er tragedie* hvordan den medisinske forståelsen danner grunnlaget for fremstillingene og hindrer at andre aspekter ved funksjonshemning kommer frem. I tråd med Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001), kan den medisinske forståelsens dominans i fremstillingene sees som et uttrykk for ulike maktforhold i samfunnet. Det kan betraktes slik at den medisinske forståelsen fungerer ideologisk. Siden et

medisinsk perspektiv virker både naturlig og selvsagt i fremstillingene, kan det betraktes som naturalisert. Den medisinske forståelsen innebærer imidlertid et maktforhold der funksjonshemning er underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning. Dette maktforholdet blir usynlig for de fleste.

Med utgangspunkt i de Beauvoirs teori om "annenhet" (de Beauvoir 1992a) ble fire ulike kategorier av hovedtrekk som preget fremstillingene, utarbeidet og analysert: *"Annenhet" som avvik*, *Kampen mot "annenheten"*, *Frykten for "annenheten"* og *Medlidenhet med "den andre"*. Hvert hovedtrekk er tydeliggjort ved hjelp av et metaforisk begrep eller andre språklige uttrykk, som viser hvordan bestemte måter å tenke på bidrar til å skjule andre aspekter i forhold til funksjonshemning.

I Se og Hør er det noen flere fremstillinger av menn i forbindelse med funksjonshemning sammenlignet med kvinner. Det er ingen tydelige forskjeller med hensyn på hvordan "annenheten" uttrykkes i representasjoner av kvinner og menn. Det kan være at funksjonshemning, sykdom, skade og kjendisstatus er aspekter som dominerer slik at kjønn generelt blir underordnet i fremstillingene.

6   FREMSTILLING AV ”ANNENHET” I HJEMMET

Analysen av fremstillingene i Hjemmet er i hovedsak en sammenligning med det som kom frem i analysen av fremstillingene i Se og Hør. Det teoretiske utgangspunktet er derfor det samme som i kapittel 5. Analysen av fremstillingene i Hjemmet er mer kortfattet enn analysen av fremstillingene i Se og Hør. Jeg har blant annet valgt å ikke gjøre en analyse av språklige uttrykk. Grunnen til dette er at datamaterialet er såpass begrenset.

Datamaterialet fra Se og Hør og Hjemmet er svært forskjellig både i omfang og innhold. Analysen av ”annenhet” i Se og Hør er basert på 66 fremstillinger. Til sammenligning er analysen av ”annenhet” i Hjemmet basert på bare 16 fremstillinger. Flere av fremstillingene i Hjemmet legger mest vekt på sykdom. Funksjonshemning fremstilles som en del av sykdommen. Dette gjør det vanskelig å skille forestillinger om sykdom fra forestillinger om funksjonshemning. For å få tak i forestillinger om funksjonshemning, vurderte jeg det som mest hensiktsmessig å fokusere på fremstillinger som legger mest vekt på funksjonshemning (se avsnitt 4.3.2). Analysen av fremstillinger i Hjemmet er derfor hovedsaklig basert på bare 9 fremstillinger. Svært få av disse fremstillingene har funksjonshemning som utgangspunkt og hovedfokus. I analysen valgte jeg derfor å se nærmere på noen fremstillinger der deler av teksten handlet mest om funksjonshemning. Materialet fra Hjemmet er med andre ord ganske begrenset, både i antall fremstillinger og relevant innhold, sammenlignet med materialet fra Se og Hør. Analysen av fremstillingene i Hjemmet er derfor mer en undersøkelse av om inntrykkene fra analysen av Se og Hør bekreftes eller ikke.

I analysen vil jeg starte med å beskrive det generelle inntrykket fremstillingene i Hjemmet gir. Deretter vil jeg følge samme gang i analysen som for Se og Hør og først gjøre en analyse av om funksjonshemning blir forstått og fremstilt som ”annenhet”. Videre vil jeg gjøre en analyse av hvordan ”annenheten” fremstilles. Til slutt vil jeg diskutere kjønnsforskjeller i fremstillingene.

6.1 Generelt inntrykk

Fremstillingene i Hjemmet har ikke det samme preget av sensasjon som mange av fremstillingene i Se og Hør. Fremstillingene i Hjemmet gir heller ikke et kynisk inntrykk. Inntrykket er at det tas mer hensyn til personene som fremstilles.

Hovedinntrykket er at fremstillingene i Hjemmet i større grad er skrevet med tanke på å skape gjenkjennelse, sympati, medfølelse og medlidenhet. Fremstillingene i Hjemmet fokuserer ikke på synlig kroppslig annerledeshet slik som Se og Hør. Fremstillingene i Hjemmet fokuserer også i mindre grad på funksjonshemning i seg selv. Overordnet sett er fokus i fremstillingene i Hjemmet skjøvet mer over mot sykdom der funksjonshemning fremstilles som en del av sykdommen. Dette kan illustreres ved en fremstilling i Hjemmet med tittelen: ”*Min donor er den fineste stjernen på himmelen*” (Hjemmet nr. 31, 2006: 12). Dette er en rørende artikkel om en kvinne som har fått transplantert lunger. Artikkelen beskriver hennes situasjon som syk, lidende og funksjonshemmet før transplantasjonen. Hun hadde blant annet store pustevansker. Det formidles at hun var redd for død og at to familiemedlemmer døde av den samme sykdommen. Kvinnen fremstilles som glad, takknemlig, frisk og sprek etter lungetransplantasjonen. Kontrasten mellom hennes tidligere situasjon og nå-situasjonen fremstilles som stor: ”(...) *det er et helt annet menneske som sitter i den samme stolen i dag. Hun føler seg gjenfødt (...)*” (Hjemmet nr. 31, 2006: 12). Lidelsen knyttet til lungesykdommen formidles tydelig i teksten. Hjemmet skriver blant annet: ”(...) *hadde mistet sin mor og bror av den samme lungesykdommen. Høsten 2005 var hun selv blitt så dårlig at hun bare fikk uker igjen å leve.*” (Hjemmet nr. 31, 2006: 12). I denne fremstillingen er det sykdommen som er det mest sentrale.

At Hjemmet har en annen profil enn Se og Hør både med hensyn på måten fremstillingene er laget på og fokus, ble tydelig allerede ved utvalget av fremstillinger som skulle inkluderes i studien. De fleste fremstillingene fra Hjemmet som opprinnelig ble inkludert i studiet, er ikke tatt med i analysen fordi de i hovedsak har en opplysende karakter og oppfattes som forholdsvis nøytrale. Dette er beskrevet og begrunnet i avsnitt 4.3.2.

6.2 Blir funksjonshemning forstått og fremstilt som "annenhet" i Hjemmet?

Selv om fremstillingene i Hjemmet har en profil som skiller seg klart fra Se og Hør, gir de likevel flere av de samme hovedinntrykkene som fremstillingene i Se og Hør. Jeg vil illustrere dette ved å presentere to fremstillinger fra Hjemmet som i hovedsak handler om funksjonshemning.

Et leserinnlegg under den faste spalten "Fra kvinne til kvinne" har tittelen: "*Lukrativt å være uføretrygdet?*" (Hjemmet nr. 33, 2006: 37). Leserinnlegget er et svar på et tidligere innlegg der en kvinne uttrykker irritasjon over "*(...) mennesker som liker å være uføretrygdet*" (Hjemmet nr. 33, 2006: 37). Kvinnen skriver at det er vanskelig å bli innvilget uføretrygd. Videre beskriver hun hvordan hun selv opplevde denne prosessen. Hun forteller at hun har diagnosen MS og at hun strever med å klare hverdagen. Hun beskriver en sorgfølelse når lammelsen sprer seg. Likevel er hun opptatt av at det er viktig å fokusere på det positive og fremstå som velstelt og velkledd.

Den andre fremstillingen i Hjemmet presenteres under den faste artikkelserien "Det handler om DEG". Fremstillingen har overskriften: "*Fant lindring med elektroakupunktur*" (Hjemmet nr. 37, 2006: 23). Artikkelen fremstiller en kjent kvinne som har slitt med kroniske smerter i mange år på grunn av slitasje og prolaps i nakken. Artikkelen dreier seg om en bestemt type behandling som hjelper mot smertene. Fremstillingen går over fire sider og inneholder detaljerte opplysninger om kvinnens lidelser og behandlingen. Fremstillingen fungerer som en form for reklame for behandlingen.

6.2.1 Forankring i den medisinske forståelsen

Eksemplene over fremstiller funksjonshemning i tilknytning til henholdsvis sykdom og skade hos individet. I det første eksempelet er det tydelig at sykdom og funksjonshemning betraktes som en personlig tragedie. Det andre eksempelet viser at behandling er sentralt samtidig som det går frem at det er tungt både fysisk og psykisk å leve med funksjonshemmende smerter. Eksemplene viser at det, på samme måte som i Se og Hør, skapes en forbindelse mellom funksjonshemning, sykdom, skade og tragedie. Det er med andre ord den medisinske forståelsen av funksjonshemning som danner basisen for fremstillingene. Eksemplene viser

også at funksjonshemning er uønsket, vondt og vanskelig i motsetning til ikke-funksjonshemning. Dette gjør at funksjonshemning tillegges en lavere verdi enn ikke-funksjonshemning. På denne måten bidrar den medisinske forståelsen også i Hjemmet til at det skapes ”annenhet” i forhold til funksjonshemning. I avsnitt 5.1.1 beskriver jeg mer detaljert hvordan den medisinske forståelsen bidrar til å skape ”annenhet”. Jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på det her.

6.2.2 I hvilken grad skaper fremstillingene ”annenhet”?

Fremstillingene i Hjemmet skaper ”annenhet” på samme måte som i Se og Hør. Forskjellen mellom Se og Hør og Hjemmet er i hvilken grad ”annenhet” skapes.

Eksemplene ovenfor viser hvordan funksjonshemning blir ”annenhet” i Hjemmet ved at det skapes forskjell mellom funksjonshemning og ikke-funksjonshemning. Forskjellen skapes først og fremst ved at funksjonshemning fremstilles som negativt og uønsket. Det andre eksempelet viser også at ikke-funksjonshemning tilstrebes. Fremstillingene viser på denne måten at funksjonshemning ikke er ønskelig. Det skapes imidlertid generelt ikke en like klar og tydelig kontrast i fremstillingene i Hjemmet som i Se og Hør. Se og Hør benytter som beskrevet i avsnitt 5.2.3, blant annet bilder og tekst som beskriver før- og nå-situasjonen til å fremkalle store kontraster. Det eneste eksempelet på dette i Hjemmet er fremstillingen av kvinnen som har fått transplantert lunger (se avsnitt 6.1). Denne fremstillingen handler imidlertid hovedsaklig om sykdom.

Alle de tre eksemplene som er beskrevet i dette kapittelet, viser hvordan fremstillingene i Hjemmet skaper stereotypiske oppfatninger av funksjonshemmede på samme måte som fremstillingene i Se og Hør. Slik objektiveres funksjonshemmede. I fremstillingene blir funksjonshemning spesielt knyttet til rollen som stakkar, syk og pasient. Typiske egenskaper er lidelse og tristhet. Dette bidrar til at funksjonshemning tillegges en lavere verdi enn ikke-funksjonshemning. Det er likevel et mindre spekter av negative roller og egenskaper som knyttes til funksjonshemning i Hjemmet. Dette går frem av Tabell 2 i avsnitt 4.3.1. Noen av de mest spesielle og negative rollene og egenskapene eller betegnelse, som for eksempel ”monster”, pirat, sammenligning med dyr, ”deformert” og ”misdannet”, finnes bare i fremstillingene i Se og Hør. Egenskapen ”lav moral” er knyttet til utnyttelse av uføretrygd i Hjemmet i motsetning til i Se og Hør, der den er knyttet til rollen som ”pirat”. I Se og Hør

objektiveres funksjonshemmede også ved at det fokuseres på bilder av synlig fysisk forskjellighet (se avsnitt 5.2.1). Bare ett mindre bilde i en av fremstillingene i Hjemmet viser synlig fysisk funksjonshemning.

Fremstillingene i Se og Hør skaper ”annenhet” ved å danne assosiasjoner til naturen (se avsnitt 5.1.1 og 5.2.1). Dette skjer også i Hjemmet. Fremstillingene gir assosiasjoner til naturen ved at de fokuserer på sykdom eller skade og dermed viser menneskets sårbarhet. Sårbarheten var mest tydelig i fremstillinger som fokuserte mest på sykdom. I Se og Hør ble sårbarhet blant annet tydeliggjort med bilder av sår, arr og skadete kroppsdelar. Dette var det ingen eksempler på i fremstillingene i Hjemmet. Det var heller ingen eksempler på sammenligning med dyr slik som i Se og Hør.

I likhet med i Se og Hør skaper fremstillingene i Hjemmet ”annenhet” ved at de fremkaller følelser i forhold til funksjonshemning. Fremstillingene i Hjemmet spiller imidlertid hovedsaklig på et mer begrenset spekter av følelser. I første rekke er det medlidenhet og sympati som skapes. Det er likevel også eksempler på fremstillinger som uttrykker og skaper frykt. Fascinasjon skapes til en viss grad, spesielt i fremstillinger som har sykdom som hovedfokus. Dette skjer i langt mindre grad enn i Se og Hør.

Inntrykket av fremstillingene i Hjemmet er at status som kjent person overgår status som funksjonshemmet slik det også ofte er i Se og Hør. Ved å vise at funksjonshemning er eller har vært en del av kjente menneskers liv, kan disse fremstillingene bidra til å få frem at mange mennesker opplever å bli funksjonshemmet i løpet av livet. Fremstillingene bidrar likevel til å skape stereotypiske oppfatninger av funksjonshemning generelt.

Som det går frem av dette, skaper fremstillingene i Hjemmet også ”annenhet” basert på en medisinsk forståelse av funksjonshemning. Inntrykket er likevel at Hjemmet skaper ”annenhet” i langt mindre grad enn Se og Hør. De mest fremtredende måtene Hjemmet skaper ”annenhet” på er ved å fremstille funksjonshemning som negativt og uønsket, skape sympati og medlidenhet samt å bidra til en stereotypisk oppfatning av funksjonshemning. Selv om fremstillingene i Hjemmet skaper ”annenhet” i langt mindre grad enn Se og Hør, preges de av noen av de samme hovedtrekkene. Jeg vil gjøre en analyse av dette nedenfor.

6.3 Fremstilles ”annenheten” på bestemte måter i Hjemmet?

Sammenlignet med Se og Hør er fremstillingene i Hjemmet mindre preget av fremvisning og sensasjon. Ingen fremstillinger i Hjemmet har det å betrakte ”annenheten” som avvik som det mest fremtredende hovedtrekket. Dette trekket er derfor ikke nærmere omtalt i dette avsnittet. De mest fremtredende hovedtrekkene i Hjemmet er *Kampen mot ”annenheten”* og *Medlidenhet med ”den andre”*. Omkring halvparten av fremstillingene viser kampen. De fleste fremstillingene gir inntrykk av at det er synd på ”den andre” og skaper dermed medlidenhet. Noen fremstillinger preges også av *Frykten for ”annenheten”*. Rundt en tredjedel av fremstillingene gir dette inntrykket i en eller annen form. Nedenfor vil jeg beskrive hvordan hovedtrekkene *Kampen mot ”annenheten”*, *Frykten for ”annenheten”* og *Medlidenhet med ”den andre”* kommer til uttrykk i Hjemmet.

6.3.1 Kampen mot ”annenheten”

Kampen mot ”annenheten” er tydelig i deler av en artikkel om en kjent kvinne (Hjemmet nr. 37, 2006: 115-117). Hjemmet skriver at da kvinnen fikk hjerneslag, hadde hun så sterk selvkontroll at hun holdt seg oppe til hun fikk ringt familie og arbeidsgiver. Kvinnens sterke vilje beskrives slik: *”Etter et opphold på Sunnaas sykehus lærte hun å gå igjen – den sta kvinnen ville ikke engang bruke rullestolen som ble satt frem til henne”* (Hjemmet nr. 37, 2006: 116). Kvinnen sier også: *”Det er dette som har reddet meg; at jeg ikke gir opp”* (Hjemmet nr. 37, 2006: 116) og *”- Først var jeg bare forferdelig redd. Så overtok viljen til å kjempe for livet”* (Hjemmet nr. 37, 2006: 117). Kvinnen i denne fremstillingen blir en helt. Hun viser pågangsmot og vilje til å stå på. I tillegg overvinnes funksjonshemningen. Fremstillingen viser tydelig at funksjonshemning er uønsket i motsetning til ikke-funksjonshemning som er ønsket. Kvinnen vil for eksempel ikke bruke rullestolen. Det vises tydelig at ikke-funksjonshemning både betraktes som målet og ”redningen”. Beskrivelsen av kvinnens måte å takle sykdom og funksjonshemning på gir også tro på at individet ved egen innsats kan påvirke og kontrollere situasjoner som sykdom og funksjonshemning skaper. Dette gir håp til leserne om at det alltid går an å gjøre noe med vanskelige situasjoner.

6.3.2 Frykten for ”annenheten”

I Hjemmet skapes frykten for ”annenheten” på en annen måte enn i Se og Hør. Virkemidlene som brukes og fremstillingene skiller seg klart fra Se og Hør. Fremstillingene viser ingen sterke bilder fra sykehus eller av skadde kroppsdelar. Det er ingen bilder av sår og arr. I Hjemmet uttrykkes frykten for ”annenheten” i teksten. Fremstillingene uttrykker frykt for sykdom, smerter og funksjonshemning. Et sitat som illustrerer frykt knyttet til funksjonshemning er: *”(...) opplevde å ligge ordløs og lammet, men klar i hodet. Det var en skremmende opplevelse”* (Hjemmet nr. 37, 2006: 117). Et annet sitat som uttrykker frykt er: *”Jeg var redd for at ryggnervene var kommet i klem. Selv har jeg venner som har opplevd prolaps, og jeg har sett på nært hold hva det fører til av smerter og problemer (....)”* (Hjemmet nr. 38, 2006: 21). Et leserinnlegg under den faste spalten ”Fra kvinne til kvinne” uttrykker også frykt. Kvinnen skriver:

Jeg er livredd for å bli gammel. Virkelig panisk ved tanken på å bli sittende på et sykehjem, svekket fysisk og psykisk og være en som de pårørende *må* besøke. Det skremmer meg å skulle bli til en ”piratkopi” av meg selv, en slags vaklevoren rest av et menneske som en gang sprang omkring på lette ben (Hjemmet nr. 31, 2006: 32).

Det er frykt for funksjonshemning som følge av alder kvinnen beskriver.

I analysen av fremstillingene i Se og Hør ble det vist at fremstillingene er basert på det metaforiske begrepet *Katastrofe*. I avsnitt 5.2.3 beskriver jeg katastrofen som noe som rammer plutselig og kanskje uventet. Den er forferdelig og kan medføre død og varige ødeleggelser. I Hjemmet er det i hovedsak sykdom og slitasjeskader som fremstilles som årsak til funksjonshemning. Det er ingen eksempler i datamaterialet på fremstilling av funksjonshemning som følge av dramatiske ulykker slik det finnes en rekke eksempler på i Se og Hør. Fremstillingene i Hjemmet gir derfor ikke inntrykk av å være basert på tanken om funksjonshemning som katastrofe slik som i Se og Hør. Inntrykket er at det i større grad er tragedien som kjennetegner fremstillingene. Som i Se og Hør er det fremstillingenes påminnelse om sårbarhet og dødelighet som skaper frykt.

6.3.3 Medlidenhet med ”den andre”

Begge eksemplene som er beskrevet i avsnitt 6.2 viser lidelse i forbindelse med funksjonshemning. I den første fremstillingen kommer lidelsen til uttrykk på denne måten: *”Jeg går lite i detalj om sorgen som dukker opp når lammelsene sprer seg til andre muskler, for det er noe jeg må lære meg å leve med”* (Hjemmet nr. 33, 2006: 37). I det andre eksempelet går det frem at kvinnen sliter med kroniske smerter. Dette uttrykkes blant annet slik: *”Jeg har omtrent ikke en smertefri dag.”* og *”(...) sliter med kroniske smerter i nakke og skuldre”* (Hjemmet nr. 37, 2006: 24). Historiene skaper både sympati og medlidenhet med ”den andre”. De kan sannsynligvis også skape gjenkjennelse og bidra til en form for ”felles skjebne felles trøst” for leseren. Egne bekymringer og lidelser fortøner seg kanskje som mindre når man kjenner til andres lidelse. Eksemplene viser hvordan fremstillingene i Hjemmet spiller på følelsen av medlidenhet med ”den andre”.

6.4 ”Annenhet” og kjønn

I fremstillingene i Hjemmet er det stor forskjell på antall kvinner og menn som er representert. Av personer som enten personlig stiller opp i en reportasje eller er direkte representert ved leserinnlegg, er det mer enn dobbelt så mange kvinner som menn. Analysen er derfor i hovedsak basert på fremstillinger av kvinner. Overvekten av kvinner i fremstillingene kan skyldes at Hjemmet er mer rettet mot kvinner enn mot menn. Innholdet i bladet ellers tyder på det. En opptelling viser at på de 8 forsidene til sammen er 22 kvinner avbildet. I noen tilfeller er det flere bilder av samme kvinne. Til sammenligning var kun én mann avbildet. Dette indikerer at Hjemmet er mer rettet mot kvinner og kan være årsaken til at fremstillingene av funksjonshemning har en overrepresentasjon av kvinner.

Oppslagene der menn er direkte fremstilt handler i hovedsak om andre ting enn sykdom og funksjonshemning. På grunn av dette og det begrensede antallet fremstillinger, mener jeg det ikke er grunnlag for å gjøre noen sammenligning av fremstillingene av menn og kvinner i Hjemmet. Det vesentlige er at fremstillingene i hovedsak handler om kvinner og antagelig er skrevet for kvinner. Dette styrer og påvirker sannsynligvis både tema, hvem som representeres og hvordan representasjonene formes.

6.5 Oppsummering

Analysen av fremstillingene i Hjemmet er en kortfattet analyse basert på en sammenligning med analysen av fremstillingene i Se og Hør. Analysen er basert på et svært begrenset materiale i forhold til analysen av fremstillingene i Se og Hør. Fremstillinger som i hovedsak har opplysende karakter er ikke inkludert i analysen.

Fremstillingene i Hjemmet har ikke det samme preget av sensasjon som fremstillingene i Se og Hør. Fremstillingene gir heller ikke et kynisk inntrykk. Inntrykket er at det tas mer hensyn til personene som fremstilles. Hovedinntrykket er at fremstillingene i Hjemmet er skrevet med tanke på å skape gjenkjennelse, sympati, medfølelse og medlidenhet. Hjemmet fokuserer ikke på synlig kroppslig annerledeshet slik som Se og Hør. Fremstillingene i Hjemmet fokuserer også i mindre grad på funksjonshemning i seg selv sammenlignet med Se og Hør. Fokus er skjøvet mer over mot sykdom der funksjonshemning fremstilles som en del av sykdommen.

På samme måte som i Se og Hør, er fremstillingene i Hjemmet basert på en medisinsk forståelse av funksjonshemning. Det skapes en forbindelse mellom funksjonshemning og sykdom, skade og tragedie. Dette medfører at funksjonshemning tillegges en lavere verdi. På denne måten bidrar den medisinske forståelsen til at funksjonshemning blir "annenhet" også i Hjemmet. Inntrykket er likevel at det skjer i langt mindre grad enn i Se og Hør.

De mest fremtredende hovedtrekkene i fremstillingene i Hjemmet er *Kampen mot "annenheten"* og *Medlidenhet med "den andre"*. Noen fremstillinger preges også av *Frykten for "annenheten"*. I Hjemmet skapes frykten på en annen måte enn i Se og Hør.

Fremstillingene gir ikke inntrykk av å være basert på tanken om funksjonshemning som katastrofe. Inntrykket er at det i større grad er tragedien som kjennetegner fremstillingene. Ingen fremstillinger har *"Annenhet" som avvik* som det mest fremtredende hovedtrekket.

I Hjemmet er det i overveiende grad kvinner som fremstilles. Det er derfor ikke grunnlag for å sammenligne fremstillingene av menn og kvinner.

7 DISKUSJON AV FORESTILLINGER OM ”ANNENHET” OG ”NORMALITET”

Analysen av datamaterialet viser at bestemte roller og egenskaper knyttes til funksjonshemning som ”annenhet” i Se og Hør og Hjemmet. Analysen viser også at ”annenhet” fremstilles på bestemte måter. Dette bidrar til å skape stereotypiske oppfatninger om funksjonshemning. Basert på analysen i kapittel 5 og 6 vil jeg nedenfor oppsummere de mest sentrale forestillingene om ”annenhet” som skapes og opprettholdes av fremstillingene i ukebladene. Jeg velger å ikke skille mellom Se og Hør og Hjemmet i dette kapittelet. Begrunnelsen for dette er at analysen i kapittel 5 og 6 viser at begge bladene bygger på den samme grunnleggende forståelsen av funksjonshemning. Fremstillingene i Hjemmet bekrefter en del av trekkene som preger fremstillingene i Se og Hør. Til sammen danner derfor fremstillingene fra de to ukebladene et spekter av forestillinger som eksisterer på det kulturelle feltet. I dette kapittelet vil jeg bruke en oppsummering av de mest grunnleggende forestillingene som utgangspunkt for videre diskusjon.

7.1 Forestillinger om ”annenhet”

Som analysen viser er fremstillingene i ukebladene bygget på en medisinsk forståelse der funksjonshemning gjennomgående knyttes til sykdom, skade og tragedie. Dette skaper en oppfatning av funksjonshemning som mindre verdifullt og dermed som ”annenhet”. Ut fra dette vil jeg oppsummere følgende sentrale forestilling om funksjonshemning som ”annenhet”:

”Annenhet” er sykdom, skade og tragedie

Denne forestillingen danner grunnlaget for de ulike forestillingene om funksjonshemning som de to ukebladene bygger på. Analysen av hovedtrekkene som preger fremstillingene, peker på ulike forestillinger om ”annenheten”. Analysen viser hvordan fremstillingene styres av tanken om at funksjonshemning er avvik eller ”feil”, at det er viktig å kjempe for å overvinne funksjonshemning og at lykken er å være ”normal” samt at funksjonshemning er fryktet og forbindes med lidelse. Dette kan uttrykkes som følgende fire forestillinger om funksjonshemning som ”annenhet”:

"Annenhet" er feil

"Annenhet" er uønsket / "De andre" ønsker å bli "normale"

"Annenhet" er farlig

"Annenhet" er lidelse / Det er synd på "de andre"

Materialet viser i tillegg en rekke andre forestillinger knyttet til de forestillingene jeg har beskrevet her. Jeg vil imidlertid ikke gå nærmere inn på disse. Det vesentlige er at forestillingene som uttrykkes i ukebladene, bygger på den medisinske forståelsen av funksjonshemning og innebærer at funksjonshemning betraktes som "annenhhet". Med utgangspunkt i dette, vil jeg se nærmere på om de eksisterende forestillingene om funksjonshemning gjenspeiler dagens politikk.

7.2 Gamle eller nye forestillinger?

Det er i dag bred politisk enighet om at det skal være full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede. På det politiske feltet i Norge har en relasjonell forståelse av funksjonshemning vært rådende de siste 20 årene (NOU 2001: 22). Den relasjonelle forståelsen bygger på en kombinasjon av den medisinske forståelsen av funksjonshemning og den sosiale modellen. I forbindelse med at full deltakelse og likestilling for funksjonshemmede har vært et politisk mål i Norge i lengre tid, har den sosiale forståelsen av funksjonshemning fått økende betydning. Siden det har foregått en endring i forståelsen av funksjonshemning på det politiske plan, er det relevant å stille spørsmål ved om forestillingene som kommer frem og skapes i ukebladene, er i takt med denne utviklingen.

Som oppsummeringen viser, bygger den grunnleggende forestillingen i Se og Hør og Hjemmet på den medisinske forståelsen av funksjonshemning. Analysen viser ingen fremstillinger som bygger på den sosiale modellen som innebærer en forståelse av at barrierer i samfunnet skaper funksjonshemning. Det er heller ingen fremstillinger som bygger på en forståelse av at interaksjonen mellom mennesker skaper funksjonshemning. Materialet inneholder fremstillinger som viser at interaksjon med andre mennesker er vanskelig på grunn av fysisk annerledeshet. Likevel fremstilles ikke interaksjonen som årsak til funksjonshemning. Fremstillingene antyder heller ikke at kulturelle forestillinger kan bidra til å skape funksjonshemning.

Den medisinske forståelsen var rådende på store deler av 1900-tallet (Grue 2004: 101). Som beskrevet ovenfor, har den sosiale modellen fått økende betydning på det politiske plan fra slutten av 1900-tallet. Ut fra dette kan det argumenteres for at forestillinger som bygger på den medisinske modellen, er ”gamle” forestillinger. Likeledes kan det argumenteres for at forestillinger som bygger på den sosiale modellen som har kommet til på et senere tidspunkt, er ”nye” forestillinger. Det kan også argumenteres for at forestillinger som bygger på dagens politikk og tanken om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede, er ”nye” forestillinger. Siden fremstillingene i ukebladene bygger på den medisinske forståelsen, kan man ut fra dette si at de representerer ”gamle” forestillinger om funksjonshemning. Fremstillingene representerer med andre ord kulturelle etterslep. Dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede og den sosiale modellen gjenspeiles ikke. Dette indikerer at ”gamle” forestillinger basert på den medisinske forståelsen, fortsatt er dominerende på det kulturelle feltet til tross for at politikken i forhold til funksjonshemning er i endring. Dersom forestillinger om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet dannet grunnlaget, ville sannsynligvis fremstillingenes hovedfokus og vinkling vært annerledes. Dersom fremstillingene tok utgangspunkt i den sosiale modellen, ville omgivelsene i stedet vært utgangspunktet.

Analysen viser at funksjonshemning forstås og fremstilles som ”annenhet” i ukebladene. ”Annenheten” beskriver en form for forskjell som innebærer ulike posisjoner i et maktforhold. Dette betyr at forestillinger om ”annenhet” er det samme som diskriminerende forestillinger. Siden analysen viser at fremstillingene skaper ”annenhet”, er de også diskriminerende overfor funksjonshemmede. Dette er ikke i tråd med det politiske målet om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede. ”Annenhet” ville ikke kommet til uttrykk dersom det politiske målet om full likestilling og deltakelse og den sosiale modellen dannet utgangspunktet for og preget fremstillingene. Forestillinger om ”annenhet” representerer derfor ikke ”nye” forestillinger om funksjonshemning.

Fairclough (2001: 25, 30) mener måten diskurser struktureres på og hvordan strukturen endres over tid er avhengig av endringer i maktforhold. I tråd med dette kan man si at de kulturelle forestillingene om ”annenhet” både bestemmes av og påvirker den sosiale strukturen eller maktforholdet mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede. Ut fra dette bør politisk enighet om at det skal være full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede derfor på lengre sikt gjenspeiles i de kulturelle forestillingene også i ukebladene. Fairclough

(2001: 73-75) hevder at ideologisk strid først og fremst foregår i språket, blant annet mellom ulike diskurstyper. Fremstillingene som er studert i denne oppgaven, gjenspeiler imidlertid ingen ideologisk strid mellom ulike forståelser av funksjonshemning.

Ukebladene Se og Hør og Hjemmet har mange lesere. Sannsynligvis finnes forestillingene som ukebladene formidler hos leserne fra før. Fremstillinger av ”annenhet” i disse ukebladene kan derfor bety at diskriminerende forestillinger eksisterer hos mange. Økonomi kan blant annet være en underliggende årsak til at ukebladene velger det utgangspunktet og den vinklingen de gjør. Hadde forestillingene vært helt ukjente og fremmede for leserne, ville resultatet antagelig vært lavere salg. Representasjonene i Se og Hør og Hjemmet bidrar derfor sannsynligvis til å bekrefte og opprettholde forestillinger som allerede finnes hos folk. Det kan være andre forståelser av funksjonshemning er mindre kjent blant folk. Det kan også være det finnes andre forestillinger enn dem ukebladene bygger på. Kanskje eksisterer det forestillinger som er mer i tråd med dagens politikk. Det kan tenkes Se og Hør og Hjemmet representerer eldre og mer tradisjonelle forestillinger sammenlignet med andre typer medier som for eksempel aviser. Det kan tenkes avisene ligger i forkant og befinner seg nærmere den politiske holdningen. Dette er det ikke mulig å si noe om ut fra dette studiet. Forestillingene som kommer frem i ukebladene gir uansett et inntrykk av hva som passerer som legitime forestillinger hos en nokså stor gruppe. Se og Hør og Hjemmet representerer en del av kulturen som når ut til en stor del av befolkningen sammenlignet med andre kulturelle uttrykk, som kanskje har et mer begrenset nedslagsfelt. Det er dokumentert at den del av befolkningen som har høy utdanning leser minst ukeblad (Vaage 2006: 20). Det kan derfor være at forestillinger om funksjonshemning som ”annenhet” som kommer frem i Se og Hør og Hjemmet, i større grad eksisterer blant folk med lavere utdanning.

Analysen viser at forestillinger som eksisterer og skapes i Se og Hør og Hjemmet, ikke er i samsvar med dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Inspirert av Faircloughs analyser av sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001: 33), kan man si at representasjonene i Se og Hør og Hjemmet bidrar til å reproducere relasjonene mellom funksjonshemning og ikke-funksjonshemning som ligger innbakt i den medisinske forståelsen. Dette innebærer at funksjonshemning forstås som ”annenhet”. Se og Hør og Hjemmet bidrar ut fra dette til reproduksjon av et maktforhold, det vil si en sosial struktur, der funksjonshemmede diskrimineres og undertrykkes av den dominerende ikke-funksjonshemmede gruppen. Slik kan forestillingene som disse

fremstillingene bygger på, bidra til at det i praksis er vanskeligere å gjennomføre politiske endringer i retning av full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet.

Forestillinger om ”annenhet” som innebærer et maktforhold der funksjonshemning er underordnet, kan sies å representere ikke-funksjonshemmedes interesse. Dette kan derfor sees i sammenheng med hvilke forestillinger om ikke-funksjonshemning som skapes. Nedenfor vil jeg derfor diskutere hvordan forestillinger om ”annenheten” innvirker på forestillinger om ikke-funksjonshemning eller ”normaliteten”.

7.3 Omvendte forestillinger – ”Normalitet” er lykke

Kvinnen som ”den andre” er ifølge de Beauvoir sentral i dannelsen av mannens identitet (Shakespeare 1994: 292). Parallelt med dette kan fremstillinger av funksjonshemning være med på å bestemme ikke-funksjonshemmedes identitet. I prinsippet bidrar alle fremstillingene av ”annenhet” i Se og Hør og Hjemmet til å danne et bilde av ”normaliteten. Samtidig som ”annenheten” fungerer som en motsetning, gir den også en bekreftelse av ”normaliteten”. Fremstillingene av funksjonshemning som ”annenhet” kan dermed også leses som omvendte fremstillinger av ”normaliteten”. Gjennom å fremstille funksjonshemmede mennesker som ”de andre”, sies det samtidig noe om hva som kan regnes som det motsatte. Dette vil av mange oppfattes som det som regnes som ”normalt”. At ikke-funksjonshemning oppfattes som ”normalitet” vises blant annet i dette uttrykket: ”(...) *kjemper seg tilbake* (...)” (Se og Hør nr. 64, 2006). Ordet *tilbake* peker på tilstanden som ikke-funksjonshemmet. Det å komme *tilbake* innebærer å fjerne seg fra ”annenheten”. Man kommer tilbake til det ”normale”.

De fleste rollene og egenskapene som knyttes til funksjonshemning i fremstillingene er negative. Dette er vist i Tabell 2 i avsnitt 4.3.1. Tabellen viser også at i motsetning til dette, knyttes ikke-funksjonshemning stort sett til positive roller og egenskaper eller ”normalitet”. Det generelle inntrykket er at ”normaliteten” forbindes med lykke og glede. En sentral forestilling som skapes er derfor at ”*Normalitet*” er lykke. Denne forestillingen ligger under og styrer måten fremstillingene er formet på og uttrykkes både på bilder og i teksten generelt. Fremstillingen av mannen som syklet 300 mil, som beskrives i avsnitt 5.1 og 5.2.2, viser dette. Mannens lykke og glede over det han har prestert er knyttet til ”normaliseringen” som dette gir. Den tidligere situasjonen fremstilles som trist og tragisk. Forestillingen om at ”*Normalitet*” er lykke skaper en oppfatning om at ikke-funksjonshemning eller ”normalitet”

er en forutsetning for et godt og lykkelig liv. Dette skaper en behagelig og vellykket identitet for ikke-funksjonshemmede. Å få bekreftet at det er grunn til å være lykkelig kan gi en god følelse. Forestillingen om at *"Normalitet" er lykke* viser at det er vesentlig å tilstrebe "normalitet". Den viser til en forestilling om at det er viktig å "normalisere" funksjonshemmede eller fjerne "annenhet". "Normaliseringen" er på denne måten knyttet til håpet om lykke. Samtidig medfører dette en nedvurdering av funksjonshemning. Forestillingen om at *"Normalitet" er lykke* skjuler at funksjonshemmede kan være lykkelige og glade. Slik fremheves forestillingen om at funksjonshemning er trist og tragisk. Forestillingen om at *"Normalitet" er lykke* er med andre ord en positiv forestilling som dannes i motsetning til negative forestillinger om "annenhet".

De som har makt til å utforme fremstillingene har også makt til å bidra til å definere "normaliteten" og "annenheten". Ifølge Kitzinger & Wilkinson (1996: 9-10) er "den andre" en konstruksjon som den dominerende gruppen definerer seg selv i forhold til. Hvordan "den andre" konstrueres kan betraktes som omvendte bilder på hvordan de som har makt over representasjonene konstruerer seg selv. Ved at rollene som knyttes til "annenheten" i hovedsak er negative, skapes det dermed positive roller og egenskaper knyttet til "normaliteten". Den dominerende gruppen skaper med andre ord positive roller og egenskaper for seg selv. I denne sammenhengen skaper fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet positive roller og egenskaper for ikke-funksjonshemmede.

7.4 Oppsummering

Dette kapitlet inneholder en oppsummering av de sentrale forestillingene om "annenhet" som skapes og opprettholdes i Se og Hør og Hjemmet. Forestillingene bygger på den medisinske forståelsen av funksjonshemning og bidrar til at funksjonshemning forstås og fremstilles som "annenhet". Det skapes en grunnleggende forestilling om funksjonshemning som "annenhet" der *"Annenhet" er sykdom, skade og tragedie*. Denne forestillingen danner basisen for de andre forestillingene som skapes. Jeg argumenterer for at forestillingene som fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bygger på og skaper, ikke er i samsvar med dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Inspirert av Faircloughs analyser, der han ser på sammenhengen mellom språk og makt (Fairclough 2001: 33), kan man si at representasjonene i Se og Hør og Hjemmet bidrar til å reproducere "annenheten" som ligger innbakt i den medisinske forståelsen. Ukebladene reproducerer dermed en sosial

struktur der funksjonshemmede diskrimineres og undertrykkes av den dominerende ikke-funksjonshemmede gruppen. Slik kan forestillingene som disse fremstillingene bygger på, bidra til at det i praksis er vanskeligere å gjennomføre politiske endringer i retning av full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet.

Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bidrar også til å danne et bilde av "normaliteten". I motsetning til negative forestillinger om "annenhet" skapes en sentral forestilling om at *"Normalitet" er lykke*. Ukebladene skaper dermed en positiv forestilling om ikke-funksjonshemmede i motsetning til funksjonshemmede som "de andre".

8 AVSLUTNING

Denne oppgaven handler om fremstilling av fysisk funksjonshemning i ukebladene Se og Hør og Hjemmet. Gjennomgangen viser at funksjonshemning forstås og fremstilles som "annenhet" i Se og Hør og Hjemmet. Inntrykket er imidlertid at fremstillingene i Hjemmet i langt mindre grad skaper "annenhet" sammenlignet med fremstillingene i Se og Hør. Analysen viser at "annenheten" fremstilles på bestemte måter. Jeg argumenterer for at forestillingene eller oppfatningene som fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bygger på og skaper, ikke er i samsvar med dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Det skapes en positiv forestilling om "normalitet" i motsetning til funksjonshemning som "annenhet".

Analysen er basert på et svært begrenset datamateriale fra Hjemmet sammenlignet med materialet fra Se og Hør. Analysen av fremstillingene i Hjemmet er derfor mer en undersøkelse av om inntrykkene fra analysen av Se og Hør bekreftes eller ikke. Fremstillinger i Hjemmet som i hovedsak har opplysende karakter er ikke inkludert i analysen.

Fremstillingene i Se og Hør gir inntrykk av å være produsert med tanke på å skape sensasjon og nysgjerrighet. Enkeltmenneskers "ulykke", lidelse og annerledeshet presenteres som underholdning, ofte på en kynisk måte. Fremstillingene i Se og Hør skaper fascinasjon, medlidenhet, redsel samt håp om å kunne endre vonde og vanskelige situasjoner. Det kan også være fremstillingene skaper lettelse over å ikke være "rammet". Se og Hør fokuserer i stor grad på synlig annerledeshet.

Fremstillingene i Hjemmet har ikke det samme preget av sensasjon som mange av fremstillingene i Se og Hør. Fremstillingene i Hjemmet gir heller ikke et kynisk inntrykk. Inntrykket er at det tas mer hensyn til personene som fremstilles. Hovedinntrykket er at fremstillingene i Hjemmet er skrevet med tanke på å skape gjenkjennelse, sympati, medfølelse og medlidenhet. Hjemmet fokuserer ikke på synlig kroppslig annerledeshet. Fremstillingene i Hjemmet fokuserer også i mindre grad på funksjonshemning i seg selv. Fokus er skjøvet mer over mot sykdom der funksjonshemning fremstilles som en del av sykdommen.

Analysen viser at fremstillingene i både Se og Hør og Hjemmet bygger på den medisinske forståelsen av funksjonshemning. Dette innebærer at funksjonshemning knyttes til individuell sykdom, skade og tragedie. Denne forståelsen bidrar til at det skapes en oppfatning av funksjonshemning som uønsket og dermed som "annenhet". I analysen av fremstillingene i Se og Hør tydeliggjør jeg ved hjelp av de metaforiske begrepene *Kroppen er en maskin* og *Funksjonshemning er tragedie*, hvordan den medisinske forståelsen danner grunnlaget for fremstillingene og samtidig skjuler andre aspekter ved funksjonshemning. Det metaforiske begrepet *Kroppen er en maskin* fremhever funksjonshemning som "feil" og "mangler" hos individet. Ikke-funksjonshemning betraktet som en maskin som fungerer er normen og det ønskelige. Den ikke ønskelige kroppen betraktes som en maskin som er ødelagt og ikke virker. Dette skaper en forståelse av funksjonshemning som underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning. I betraktningen av kroppen som en maskin skjules det hvordan samfunnsforhold, holdninger og forestillinger kan skape funksjonshemning. Metaforen viser også tro på kontroll over naturen ved at kroppen betraktes som en teknisk enhet, der alt kan byttes ut eller repareres. Det metaforiske begrepet *Funksjonshemning er tragedie* viser en betraktning av funksjonshemning som trist og vondt. Tragedien forbindes med død og tap. Tapet handler her om sammenligning med en tidligere situasjon som ikke-funksjonshemmet. I fremstillingene bidrar metaforen til at funksjonshemmedes virkelighet konstrueres som tragisk. Andre sider ved funksjonshemmedes tilværelse overskygges. Forestillingen om tragedie skjuler at mange funksjonshemmede lever et rikt og fullverdig liv. Det skjules også at funksjonshemning i mange tilfeller kan betraktes som en naturlig del av et livsløp.

Fairclough (2001: 76) mener at dersom en diskurstype dominerer slik at andre diskurstyper forsvinner eller undertrykkes, vil den bli sett på som naturlig og legitim. Dette kalles naturalisering. Siden et medisinsk perspektiv virker naturlig og grunnleggende i fremstillingene, kan det derfor betraktes som naturalisert. Den medisinske forståelsen innebærer imidlertid et maktforhold der funksjonshemning er underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning. Dette maktforholdet blir usynlig for de fleste fordi det medisinske perspektivet virker både naturlig og selvsagt i måten funksjonshemning fremstilles på.

Analysen viser at fremstillingene i Hjemmet skaper "annenhet" i langt mindre grad enn Se og Hør. Generelt skapes det ikke en like tydelig kontrast mellom funksjonshemning og ikke-funksjonshemning i Hjemmet sammenlignet med Se og Hør. I Hjemmet er det også et mindre spekter av negative roller og egenskaper som knyttes til funksjonshemning. Noen av de mest

spesielle og negative rollene og egenskapene eller betegnelse, som for eksempel "monster", pirat, sammenligning med dyr, "deformert" og "misdannet", knyttes til "annenhet" bare i Se og Hør. I Se og Hør objektiveres funksjonshemmede ved at det fokuseres på bilder av synlig fysisk forskjellighet. Dette er ikke et typisk trekk i Hjemmet. Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet skaper "annenhet" ved at det skapes assosiasjoner til naturen. Dette skjer ved at det fokuseres på sykdom og skade, som viser menneskets sårbarhet. I Se og Hør ble dette tydeliggjort ved bruk av bilder av sår, arr og skadete kroppsdelar. Dette er det ingen eksempler på i Hjemmet. I Hjemmet er det heller ingen eksempler på sammenligning med dyr, slik som i Se og Hør. Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet skaper "annenhet" ved at de fremkaller følelser i forhold til funksjonshemning. Sammenlignet med Se og Hør spiller fremstillingene i Hjemmet i hovedsak på et mer begrenset spekter av følelser, der sympati og medlidenhet er mest fremtredende.

"Annenheten" fremstilles på bestemte måter i Se og Hør og Hjemmet. Med utgangspunkt i de Beauvoirs teori om "annenhet" (de Beauvoir 1992a), ble fire ulike kategorier av hovedtrekk som preget fremstillingene i Se og Hør utarbeidet: *"Annenhet" som avvik*, *Kampen mot "annenheten"*, *Frykten for "annenheten"* og *Medlidenhet med "den andre"*. Med utgangspunkt i disse kategoriene ble fremstillingene i Se og Hør analysert. Hvert hovedtrekk er tydeliggjort ved hjelp av et metaforisk begrep eller andre språklige uttrykk som samtidig viser hvordan bestemte måter å tenke på, bidrar til å skjule andre aspekter i forhold til funksjonshemning.

I kategorien *"Annenhet" som avvik* er fokus på annerledeshet. Funksjonshemning betraktes som det som avviker og ikke er "normalt". Fremstillinger med dette hovedtrekket kan sammenlignes med tidligere tiders "freak show". I tidligere tiders "freak show" ble mennesker med spesielle kroppslige kjennetegn vist frem som kuriositeter. Fremstillingene i Se og Hør fungerer på samme måte som en del av et "freak show". Forskjellen i forhold til "freak show" slik de artet seg, er at publikum ikke behøver å møte den som blir sett på ansikt til ansikt. Ved hjelp av det språklige uttrykket *Funksjonshemning er feil*, tydeliggjør jeg hvordan "annenheten" kommer til uttrykk i denne kategorien. Når tanken om funksjonshemning som feil styrer tankegangen, skapes og opprettholdes avstand mellom mennesker på grunnlag av fysisk forskjellighet. Det skjules at ulikhet kan betraktes som naturlig mangfold. Det skjules også at det kan være holdninger og fordommer som skaper funksjonshemning. Betrakningen

av funksjonshemning som ”feil” bidrar til å legitimere et maktforhold der ikke-funksjonshemning som ”riktig” er overordnet funksjonshemning som ”feil”.

Hovedinntrykket i kategorien *Kampen mot ”annenheten”* er at lykken er å være ”normal” og at det er viktig å kjempe for å gjenvinne ”normaliteten”. Funksjonshemning fremstilles som uønsket og noe man forsøker å fjerne seg fra. Den mest karakteristiske rollen knyttet til funksjonshemning i denne kategorien er helterollen. En viktig egenskap ved disse fremstillingene er at de gir håp om å kunne endre vanskelige situasjoner. I analysen av denne kategorien benytter jeg det metaforiske begrepet *Krig/kamp* til å vise hvordan ”annenheten” fremstilles. Krig/kamp-metaforen bidrar til å definere ikke-funksjonshemning som seier og funksjonshemning som tap. Metaforen skaper også en oppfatning av funksjonshemning og egen situasjon i forhold til det som noe individet selv må ta ansvar for og påvirke. Det skjules at funksjonshemning kan skyldes samfunnsskapte barrierer. Det skjules også at individet ikke nødvendigvis har mulighet til å påvirke sin situasjon. Videre skjules det at å leve med funksjonshemning er en vanlig situasjon for mange og at behandling ikke nødvendigvis er ønskelig eller bringer ”lykke”. Krig/kamp-metaforen viser tydelig at funksjonshemning tillegges en lavere verdi. Fremstillinger som viser helter og kampen mot ”annenheten”, kan derfor bidra til å opprettholde en samfunnsstruktur som innebærer et maktforhold der funksjonshemmede er underordnet.

Fremstillingene i kategorien *Frykten for ”annenheten”* gir i hovedsak et skremmende inntrykk eller uttrykker frykt knyttet til funksjonshemning. Frykten skapes i hovedsak ved at fremstillingene viser menneskers sårbarhet og dødelighet. Jeg bruker det metaforiske begrepet *Katastrofe* til å tydeliggjøre hvordan ”annenheten” uttrykkes i denne kategorien. En katastrofe er forferdelig og kan medføre død og varige ødeleggelser. Metaforen fremhever at alle kan ”rammes” når som helst. Den fremhever også dramatiske hendelser og alvorlige skader som årsak til funksjonshemning. Det tones ned at funksjonshemning kan skyldes andre ting. Metaforen bidrar til at funksjonshemning knyttes til egenskaper hos individet. Det kommer ikke frem at funksjonshemning kan skyldes andre menneskers holdninger og forestillinger. Når funksjonshemning gjentatte ganger fremstår som en følge av dramatiske hendelser og knyttes til sårbarhet og dødelighet, skapes det en forestilling om at det er slik sammenhengen er.

Den siste kategorien, *Medlidenhet med ”den andre”*, viser at et grunnleggende trekk ved svært mange av fremstillingene er lidelse. Det skapes medlidenhet. Jeg viser spesielt hvordan

historier som handler om veldedighet, skaper medlidenhet. Ved hjelp av språklige uttrykk om smerte og lidelse, fremhever jeg hvordan ”annenheten” kommer til uttrykk i denne kategorien. De språklige uttrykkene skaper og opprettholder forestillingen om at det er synd på funksjonshemmede, som tildeles rollen som stakkar. Det triste og vonde fremheves. Det skjules at funksjonshemning ikke nødvendigvis innebærer lidelse og smerte. Det tones også ned at funksjonshemning ikke behøver å dominere tilværelsen. Betraktningen av funksjonshemning som smerte og lidelse medfører et fokus på individet fremfor på samfunnsforhold. I fremstillingene virker det naturlig å betrakte funksjonshemning som lidelse, og dermed uønsket. Slik legitimeres et maktforhold der funksjonshemning er underordnet i forhold til ikke-funksjonshemning.

De mest fremtredende hovedtrekkene som preger fremstillingene i Hjemmet er *Kampen mot ”annenheten”* og *Medlidenhet med ”den andre”*. Noen fremstillinger preges også av *Frykten for ”annenheten”*. I Hjemmet skapes frykten på en annen måte enn i Se og Hør. Fremstillingene gir ikke inntrykk av å være basert på tanken om funksjonshemning som katastrofe. Inntrykket er at det i større grad er tragedien som kjennetegner fremstillingene. Ingen fremstillinger i Hjemmet har *”Annenhet” som avvik* som hovedtrekk.

Se og Hør har noen flere fremstillinger av menn enn kvinner i forbindelse med funksjonshemning. Fremstillingene viser ingen tydelige forskjeller med hensyn på hvordan ”annenheten” uttrykkes i forhold til kvinner og menn. Det kan være at funksjonshemning, sykdom, skade og kjendisstatus er aspekter som dominerer slik at kjønn blir underordnet i fremstillingene. Det kan likevel være at en kvantitativ undersøkelse kunne avdekket kjønnsforskjeller i forekomsten av ulike former for ”annenhet”. Dette ligger utenfor målsetningen for denne oppgaven. I Hjemmet er det i overveiende grad kvinner som fremstilles. Bladet har antagelig også kvinner som målgruppe. Det styrer og påvirker sannsynligvis både tema, hvem som representeres og hvordan representasjonene formes. Siden svært få oppslag fremstiller funksjonshemmede menn, er det ikke grunnlag for å sammenligne fremstillingene av menn og kvinner i Hjemmet.

Forestillingene som skapes og opprettholdes i Se og Hør og Hjemmet, bygger på den medisinske forståelsen og medfører at funksjonshemning forstås og fremstilles som ”annenhet”. Det skapes en grunnleggende forestilling om funksjonshemning som ”annenhet” der *”Annenhet” er sykdom, skade og tragedie*. Denne forestillingen danner grunnlaget for fire andre forestillinger som i ulik grad preger fremstillingene: *”Annenhet” er feil*, *”Annenhet” er*

uønsket eller "De andre" ønsker å bli "normale", "Annenhet" er farlig og "Annenhet" er lidelse eller Det er synd på "de andre".

Den medisinske forståelsen var dominerende i store deler av forrige århundre (Grue 2004: 101). Etter hvert har den sosiale forståelsen av funksjonshemning fått økende betydning på det politiske plan. Dette har skjedd i tilknytning til at full deltakelse og likestilling for funksjonshemmede har vært et politisk mål i Norge i lengre tid. Siden det har foregått en endring i forståelsen av funksjonshemning på det politiske plan over tid, kan det argumenteres for at forestillinger som bygger på den medisinske forståelsen, er "gamle" forestillinger. På samme måte kan det argumenteres for at forestillinger som bygger på det politiske målet om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede og den sosiale modellen, representerer "nye" forestillinger. Siden fremstillingene i ukebladene er basert på den medisinske forståelsen, representerer de dermed "gamle" forestillinger. De er uttrykk for et kulturelt etterslep. Analysen viser ingen "nye" forestillinger som bygger på den sosiale modellen. Siden fremstillingene skaper "annenhhet", er de også diskriminerende overfor funksjonshemmede. Dette er ikke i tråd med det politiske målet om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Forestillinger om "annenhhet" representerer derfor ikke "nye" forestillinger om funksjonshemning. Fairclough (2001: 73-75) hevder at strid mellom ulike ideologier først og fremst foregår i språket, blant annet mellom ulike diskurstyper. Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet gjenspeiler imidlertid ingen ideologisk strid mellom ulike forståelser av funksjonshemning.

Ukebladene Se og Hør og Hjemmet har mange lesere. Fremstillinger av "annenhhet" i disse ukebladene kan derfor bety at diskriminerende forestillinger eksisterer hos mange. Det kan likevel være at det også eksisterer andre forestillinger blant folk enn dem ukebladene bygger på. Dette er det ikke mulig å si noe om ut fra dette studiet. Forestillingene som kommer til uttrykk i ukebladene gir i alle tilfelle en indikasjon på hva som oppfattes som legitimt hos en nokså stor gruppe.

Analysen viser at forestillingene som fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bygger på og skaper, ikke er i samsvar med dagens politiske mål om full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet. Inspirert av Fairclough (2001: 33) kan man si at representasjonene i Se og Hør og Hjemmet bidrar til å reproducere "annenhheten" eller relasjonen mellom funksjonshemning og ikke-funksjonshemning som ligger innbakt i den medisinske forståelsen. Ukebladene bidrar med andre ord til å reproducere en sosial struktur

der funksjonshemmede diskrimineres og undertrykkes av den dominerende ikke-funksjonshemmede gruppen. Slik kan forestillingene som disse fremstillingene bygger på, bidra til at det i praksis er vanskeligere å gjennomføre politiske endringer i retning av full likestilling og deltakelse for funksjonshemmede i samfunnet.

Fremstillingene i Se og Hør og Hjemmet bidrar også til å danne et bilde av "normaliteten". Fremstillingene av "annenhet" kan leses som omvendte fremstillinger av "normaliteten". I motsetning til negative forestillinger om "annenhet" skapes en sentral forestilling om at *"Normalitet" er lykke*. Se og Hør og Hjemmet skaper dermed en positiv forestilling om ikke-funksjonshemmede i motsetning til funksjonshemmede som "de andre".

Den virkeligheten ukebladene presenterer i forhold til funksjonshemning er en utvalgt del av virkeligheten. Den kan være svært ulik det funksjonshemmede selv opplever og erfarer. Representasjonene er ukebladenes fremstilling av historiene. De sier derfor ikke nødvendigvis noe om hvordan de som fremstilles selv oppfatter historiene. I oppgaven har jeg ikke hatt til hensikt å ta stilling til om det konkrete innholdet eller synet på funksjonshemning som fremkommer i fremstillingene, er riktig eller ikke. Hensikten har vært å se på om "annenhet" skapes. En konsekvens av fokuset på "annenhet" er for øvrig at eventuelle forestillinger om funksjonshemning som ikke representerer "annenhet", ikke kommer frem. Det betyr at eventuelle forestillinger som gjenspeiler likeverdighet, ikke kommer frem i denne oppgaven. Jeg mener likevel at oppgaven fanger opp de viktigste trekkene ved den virkeligheten ukebladene Se og Hør og Hjemmet presenterer i forhold til funksjonshemning. Analysen kan bidra til å avdekke eksisterende forestillinger som kan danne grunnlag for diskriminering av funksjonshemmede i samfunnet. Analysen kan også bidra til å belyse hvordan undertrykkende forestillinger om funksjonshemning skapes og opprettholdes.

9 REFERANSER

Barnes, Colin, Geof Mercer & Tom Shakespeare (1999), *Exploring Disability. A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press.

Bogdan, Robert (1988), *Freak Show. Presenting Human Oddities for Amusement and Profit*, Chicago: University of Chicago Press.

Bonner, Frances, Lizbeth Goodman, Richard Allen, Linda Janes & Catherine King (ed.) (1992), *Imagining women. Cultural representations and gender*. Cambridge: Polity Press in association with The Open University.

Carabine, Jean (1996), "Questioning Representing the Other". In Sue Wilkinson & Celia Kitzinger (ed.), *Representing the other. A Feminism & Psychology reader*. (165-169) London: Sage Publications.

Cumberbatch, Guy & Ralph Negrine (1992), *Images of disability on television*. London: Routledge.

Davies, Kath, Julianne Dickey & Teresa Stratford (ed.) (1987), *Out of Focus. Writings on Women and the Media*. London: The Women's Press Limited.

de Beauvoir, Simone (1992a), *Det annet kjønn*. Oslo: Pax forlag A/S.

de Beauvoir, Simone (1992b), "Bok I". I Simone de Beauvoir, *Det annet kjønn*. (7-156) Oslo: Pax forlag A/S.

de Beauvoir, Simone (1992c), "Bok II". I Simone de Beauvoir, *Det annet kjønn*. (9-189) Oslo: Pax forlag A/S.

Eayrs, Caroline B., Nick Ellis, Robert S. P. Jones & Beth Miller (1995), "Representations of Learning Disability in the Literature of Charity Campaigns". In Ivana Marková & Robert M. Farr (ed.), *Representations of Health, Illness and Handicap*. (67-89) Chur: Harwood Academic Publishers.

Eriksen, Thomas Hylland (2001), “Kultur, kommunikasjon og makt”. I Thomas Hylland Eriksen (red.), *Flerkulturell forståelse*. (57-72) Oslo: Universitetsforlaget.

Fairclough, Norman (2001), *Language and Power*. Harlow: Longman.

Farr, Robert M. (1995), “Representations of Health, Illness and Handicap in the Mass Media of Communication: A Theoretical Overview”. In Ivana Marková & Robert M. Farr (ed.), *Representations of Health, Illness and Handicap*. (3-30) Chur: Harwood Academic Publishers.

Farr, Robert M. & Ivana Marková (1995), “Professional and Lay Representations of Health, Illness and Handicap: A Theoretical Overview”. In Ivana Marková & Robert M. Farr (ed.), *Representations of Health, Illness and Handicap*. (93-110) Chur: Harwood Academic Publishers.

Grue, Lars (2004), *Funksjonshemmet er bare et ord. Forståelser, fremstillinger og erfaringer*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

ICF, Internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse. Kort versjon. Sosial- og helsedirektoratet, Oslo 2006.

Karpf, Anne (1988), *Doctoring the Media. The Reporting of Health and Medicine*. London: Routledge.

Kitzinger, Celia & Sue Wilkinson (1996), “Theorizing Representing the Other”. In Sue Wilkinson & Celia Kitzinger (ed.), *Representing the other. A Feminism & Psychology reader*. (1-32) London: Sage Publications.

Kortner, Olaf, Preben Munthe og Egil Tveterås (red.) (1981), *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*, Oslo: Kunnskapsforlaget.

Lakoff, George og Mark Johnson (2003), *Hverdagslivets metaforer. Fornuft, følelser og menneskehjernen*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Marková, Ivana & Robert M. Farr (1995), *Representations of Health, Illness and Handicap*. Chur: Harwood Academic Publishers.

Mason, Micheline (1987), “‘The courage of crippled Clara’ – the media and disability”. In Kath Davies, Julianne Dickey & Teresa Stratford (ed.), *Out of Focus. Writings on Women and the Media*. (63-66) London: The Women’s Press Limited.

Morlandstø, Lisbeth (2006), *Journalistikk som institusjonell praksis - utviklingshemming og psykisk helse i pressen*. Bergen: Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen.

Morris, Jenny (1991), *Pride Against Prejudice. A Personal Politics of Disability*. London: The women’s Press.

Norden, Martin F. (1994), *The Cinema of Isolation: A History of Physical Disability in the Movies*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

NOU 2001:22, Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU 2005:8, Likeverd og tilgjengelighet. Rettslig vern mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Bedret tilgjengelighet for alle. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

Oliver, Michael (1990), *The Politics of Disablement*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 2XS and London: The Macmillian Press Ltd.

Oliver, Michael & Colin Barnes (1998), *Disabled People and Social Policy. From Exclusion to Inclusion*. London and New York: Addison Wesley Longman.

Pointon, Ann & Chris Davies (ed.) (1997), *Framed: Interrogating Disability in the Media*. London: Bfi publishing.

Riddel, Sheila, Nick Watson (2003), *Disability, Culture and Identity*. Harlow: Pearson Education Limited.

Shakespeare, Tom (1994), “Cultural Representation of Disabled People: dustbins for disavowal?”. *Disability & Society*, 9(3): 283-299.

Shakespeare, Tom (1999), "Art and lies? Representations of disability on film". In Mairian Corker & Sally French (ed.), *Disability discourse*. (164-172) Buckingham and Philadelphia: Open University Press.

Shakespeare, Tom (2006), *Disability Rights and Wrongs*, London and New York: Routledge.

Stockdale, Janet E. (1995), "The Self and Media Messages: Match or Mismatch?". In Ivana Marková & Robert M. Farr (ed.), *Representations of Health, Illness and Handicap*. (31-48) Chur: Harwood Academic Publishers.

Thomson, Rosemarie G. (1997), *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Colombia University Press.

[URL:http://en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org) (Lesedato 13.04.07)

[URL:http://www.hm-media.no](http://www.hm-media.no) (Lesedato 24.07.06).

[URL:http://www.statsbudsjettet.dep.no](http://www.statsbudsjettet.dep.no) (Lesedato 09.03.07).

Vaage, Odd Frank (2006), *Norsk mediebarometer 2005*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt – en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ytrehus, Line Alice (red.) (2001), *Forestillinger om "den andre". Images of Otherness*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Hjemmet og Se og Hør

Hjemmet, fremstillinger av fysisk funksjonshemning, nr. 31-38, 2006.

Se og Hør, fremstillinger av fysisk funksjonshemning, nr. 59-74, 2006.

Se og Hør nr. 75, 2006 ("DE KALLER MEG ULVEJENTA").

Se og Hør nr. 28, 2007 ("FØLER MEG SOM EN VARULV").

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven er: 32 901